Henrik Ibsen's Brand

Julius E. Olson.

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

HENRIK IBSEN

BRAND

ET DRAMATISK DIGT

Edited with Introduction and Notes

BY

JULIUS E. OLSON

Professor of Scandinavian Languages and Literature in the
University of Wisconsin

CHICAGO, U. S. A.
JOHN ANDERSON PUBLISHING CO.
1908

PREFACE.

In the preparation of this edition of Ibsen's **Brand,** the chief aim has been to present a reliable text, supplied with sufficient annotations to explain the numerous linguistic difficulties and to make clear the historical and other allusions. It seems somewhat strange that **Brand** has been so little used in the numerous American universities where instruction in the Scandinavian languages is given. For many reasons, the drama is particularly well adapted for instructional purposes. It lends itself readily and most excellently to translation. There is something direct, forceful, and epigrammatic in its majestic lines that appeals to the student, and engages his best efforts in reproduction. There is, moreover, so much that is intellectually and ethically suggestive, that the very keenest interest is aroused and maintained.* The Editor says this after an

* "No one who can read Norwegian doubts for a moment that the author of "Brand" and "Peer Gynt" (to say nothing of "Love's Comedy" and the small but priceless volume of lyrics), is a consummate master of language, and one of the great poets of the century. In point of mere style, diction, poetic force, and color, one must go far to find parallels to the fourth act of "Brand," or Aase's death-scene in "Peer Gynt", to name only two out of twenty equally magnificent passages."—William Archer, in "The International Magazine", Feb., 1901.

experience of over a score of years, during which time he has repeatedly read the drama with students. In spite of the perplexities of both language and interpretation, it has never failed to leave a profound and stimulating impression.

It was not the original intention to devote as much space to the Introduction as has been done. It grew during the process of revision, especially in the matter of foot-notes. It is hoped that these, extracted from works not readily accessible to the average student and reader, will prove of stimulating interest, and that the Introduction as a whole will furnish a key to an adequate comprehension of the drama. The recent publication of a large number of Ibsen's letters makes it possible to ascertain under just what conditions and impulses **Brand** was written, and the main object of the Introduction has been to present clearly the essential facts of the Brand-period, for the purpose of showing how close this idealistic drama was to the reality of the poet's life.

It is important that a college text should be free from errors. Much time and attention have been devoted to the text of this edition. Ibsen rarely gave any attention to new editions of his works, and as a result typographical errors gradually crept in. All the editions of **Brand** that have appeared during the last twenty-five years contain a number of misprints. After the publication of **Brand**, Ibsen took great pains with his manuscript, which was usually like copper-plate, and left the rest to the publisher. The manuscript of **Brand**, however, which was on exhibition in Copenhagen in 1898, was found to contain many erasures and corrections. As **Brand** was the first of Ibsen's works issued by the great Gyldendal publishing house in Copenhagen, the author seems to have taken unusual pains in proof-

reading. Letters to the publisher show that he called attention to misprints in the first editions. As a result the fifth edition (1868) is free from errors. The sixth edition (1871) is an important one, for in this the orthography was changed to accord with the recommendations made at the Stockholm Congress of 1869. In a letter of July 1871, to his publisher, Ibsen alludes to having sent a "corrected copy of Brand". A comparison of the two editions shows that the corrections relate only to changes in orthography, for, with the exceptions of one word, they are identical. (See note to 78:3.) As the Editor has always had a suspicion with reference to this word, he has not hesitated to follow the fifth edition. In regard to other variations, as found in later editions, he has felt safe in following the fifth and sixth, for the fact of their agreement, except in the matter of orthographical style, is of special significance. Ibsen had given them his personal attention. The tenth edition (1885) contains several misprints, some of such importance as to obscure the meaning. (See notes to 72:12, 78:3, 157:10, and 265:14.) The majority of these were carried down to later editions, even to the Memorial Edition (**Minde Udgave**) of 1906, the first and only Norwegian edition of Ibsen's works.

It was the Editor's original intention to follow the orthography of the complete Copenhagen edition (**Samlede Værker**), and the text was set up in accordance with this. While the work was in progress, however, the Memorial Edition appeared, also a special Copenhagen edition (the 16th), in both of which the orthography was simplified to accord with the author's usage in his later works. The present text was then made to conform to that of the Memorial Edition in all essential points. The changes relate mainly to the omission of the **e** in

such words as **faer, moer, broer,** and **foer.** The few proper names have not been modernized, as there is an advantage to the American student in retaining the older forms. The retention of the Swedish **å,** and the **æ** in many words ordinarily written with **e,** and the omission of **j** in the combinations **gj, kj,** and **skj,** occasion some difficulty to the student in the use of dictionaries, but to normalize these forms would deprive the text of its peculiar Ibsenian caste.

In the case of unusual words, some attention has been paid in the Notes to etymology. In this field the Editor has relied mainly on Falk and Torp, **Etymologisk Ordbog over det norske og det danske Sprog,** (Christiania, 1903), a very scholarly work.*

As **Brand** has never before been annotated, the Editor has had to rely largely on his own knowledge to get the exact meaning of the difficult passages of the poem. There have been occasions for doubt and even temporary despair, but after untiring application, he feels that all difficulties have been fairly met and explained. The various translations of the poem have cast but little light on difficulties. On the other hand, attention has been called in the Notes to several instances where translators have misunderstood the text (see, for instance, note to 243:12). Wilson's prose translation into English (London, 1891) has numerous ridiculous translations. Herford's metrical translation (London and New York, 1894) is on the whole excellent. No one, however, who has felt the sweep and swing of the original, will ever care for any translation.† The

---

* For other important works on Norwegian linguistics, see the Notes to this volume, and also Flom's preface to his valuable edition of Björnson's "Synnöve Solbakken", John Anderson & Co., Chicago, 1905.

† " 'Brand' and 'Peer Gynt', the works which, more than any others, establish the scale of Ibsen's in-

German translation of **Brand,** recently published by Brandes, Elias and Schlenther (Berlin), in **Henrik Ibsens Sämtliche Werke** can be recommended as a careful rendering, possibly truer in spirit to the original than Herford's, due entirely to the fact that it is much more difficult to turn Norwegian poetry into English than into German. Both are standard translations.

Ibsen bibliography has grown to be something enormous. To attempt to give exhaustive references to **Brand** alone would be a hopeless task. The field has been carefully worked, however, in Halvorsen's **Norsk Forfatter-lexikon.** (See also the Introduction to Vol. III of Ibsens **Samlede Værker.**) In the Appendix to the present volume a list of important works on Ibsen, especially such as bear on **Brand,** will be found. In English, the best works are Jæger's first book (Payne's translation), Wicksteed's **Four Lectures,** Huneker's illuminating chapters in his **Iconoclasts,** Archer's introductions in the American edition of Ibsen, and Herford's Introduction to **Brand.** This introduction of eighty-five pages, as it appears in the edition of 1894, is most excellent. Unfortunately it is much curtailed in the American edition of 1906. On account of the inaccessibility of the original introduction, the Editor has not hesitated to draw freely upon it in both the Notes and in the Introduction. Petsch's monograph on **Brand** is a very satisfactory study of the poem in German. Many excellent pages are also devoted to

---

tellectual stature, are written in brilliant, richly-rhymed lyrical verse, which is the despair of the translator. If you do not know "Brand" and "Peer Gynt", you know Ibsen only as a fragment, a torso; if you know them in translations, you may guess at his true greatness, but you cannot realize it."—William Archer, in "The International Monthly", Feb., 1901.

it in the German works by Passarge, Woerner, Reich, and Lothar. Vasenius, in Swedish, is a sane and competent interpreter, while the great Danish critic Brandes, though he has been an ardent Ibsen champion, and understands his cultural significance, seems neither to have fathomed the Teutonic symbolism of either **Brand** or **Peer Gynt**, nor to have felt the mighty human appeal in either.*

Although this edition has been prepared mainly for the use of college and university students, it is hoped that it may also be found of assistance to the rapidly increasing number of men and women outside of academic circles who are attempting either to maintain or to acquire a knowledge of the language of Ibsen. The mastery of **Brand** is the Open Sesame to the rest of Ibsen's authorship.

The Editor wishes to express his thanks to those who have given advice and assistance in the preparation of this volume, especially to the Rev. B. E. Bergesen, of Chicago, an ardent admirer of **Brand**, who, on account of his thorough familiarity with the poem, his excellent knowledge of spoken and literary Norwegian, combined with his biblical learning, has been able to render peculiarly valuable assistance in the final revision of the annotations. Thanks are due also to Professor George T. Flom, of the State University of Iowa, with whom

---

* What could be more unsatisfactory in the way of interpretation than to say: "Brand geht zu Grunde, weil alle Grösse sich rächt," or: "In den Schlussworten siegt der Geist des Kompromisses, gegen den das Gedicht sich gerichtet hatte." (See "Introduction" to "Henrik Ibsens Sämtliche Werke," Vol. IV.) In connection with this the following is of interest: "Herr Brandes is justly esteemed one of the most competent of living critics, but his treatment of "Peer Gynt" is decidedly perfunctory." William Archer, "Introduction" to "Peer Gynt." Ed. of 1892, p. xv.

many points in the annotations have been discussed, and to Professor Gisle Bothne, formerly of Luther College, now of the University of Minnesota, who has been consulted on various questions, and has given the use of a copy of the fifth edition of the drama, by means of which it has been possible to settle definitely all disputed points of text. The Editor is also under obligations to Dr. Eduard Prokosch, of the University of Wisconsin, a discriminating student of Ibsen, who has offered valuable suggestions, especially on questions of interpretation.

JULIUS E. OLSON.

University of Wisconsin,
Madison, September, 1907.

INTRODUCTION.

I.

Brand is the great central fact of Ibsen's life and authorship.* From a purely literary standpoint, it is one of his very greatest productions. In addition to this fact, there is more of Ibsen revealed in it than in any other of the long list of his dramas. It is not primarily an æsthetic product written to win popular favor. The accidental theme in hand related to the moral status of his countrymen in an international situation. But the fundamental idea of the drama was plucked from his own heart. It

* "Together with its still more splendid and various, yet completely dissimilar, successor, "Peer Gynt," "Brand" marks an epoch in Scandinavian literature. A large majority of those who know the original, believe that it marks an epoch in the literature of Europe. Nothing in English literature in the least resembles a work, which is nevertheless peculiarly fitted to impress and to fascinate the English nature. But those who can imagine the prophetic fire of Carlyle fused with the genial "verve" and the intellectual athleticism of Browning, and expressed by aid of a dramatic faculty to parallel which we must go two centuries backward, may in some degree understand that fascination." Herford, in the Introduction to his translation of "Brand."

was written in a spirit of sheer necessity to clarify his own thoughts,—to cleanse his own soul. The essence of the work—the development of Brand's character—was a self-chastisement,—an attempt to get under control the fiery Brand-element in his own breast. If it is of interest and profit to trace the struggles of a great mind on the path of spiritual endeavor, then Ibsen's **Brand** should prove, as indeed it has proved to thousands, a keen and beneficent tonic. In a great dramatic poem the poet is perforce the hero, and this is as emphatically true of **Brand** as it is of **Faust.*** It was written at a time when Ibsen's mind was in a strange ferment,—a time of terrific storm and stress, a fact that may be amply illustrated from his letters. During the time of composition he was possessed of most positive and radical ideas on certain questions, and brooding on them had aroused him to a point of fanaticism. He was, moreover, face to face with the question of his own literary existence. He was firmly resolved to be unswervingly true to himself in his work,—to write from the fulness of his heart, even though the attempt should dash his literary barque on the rocks of poverty and despair, which were painfully near at hand. Despite this determination and his convictions, the question of his attitude toward his fellow-men, toward the world and the great problem of life, was not free from a haze of doubt. In this state of mind he sought and found relief in literary production,—in taking under stern literary chastisement a character

---

* Ibsen has said: "Ingen kan digterisk fremstille det, hvortil han ikke til en viss grad, og, ialfald til enkelte tider, har modellen i sig selv." From a speech to the students of the University of Christiania, in 1874. (See Olson's 'Norwegian Grammar and Reader', where the whole speech is printed.)

like himself and allowing him to follow the bent of his intense soul to the limits.*

It is possible to show from Ibsen's letters that the above was substantially the situation when **Brand** was written. It is therefore important to go into these various questions, if we are to get at the true spirit of the poem. It is needless to say, however, that **Brand** would not be a great work of literature, if it could not be read and enjoyed without any knowledge of the life of the author and the particular circumstances under which it was written. Like **Peer Gynt**, its great companion-piece, it can be read as the tragedy of a human soul struggling for light, and as such it presents soul-conflicts that are universal in their appeal. But in the case of **Brand** especially, the difficulties and seeming incongruities of the poem are cleared by a knowledge of its author's struggles, and an appreciation of the whole work is correspondingly enhanced.†

It is therefore necessary to discuss that portion of Ibsen's life that precedes **Brand**. All the paths

* "Brand" blev i sin tid til som resultat af noget gennemlevet — ikke oplevet —; det var mig en nödvendighed gennem digteriske former at frigöre mig for noget, som jeg i mit indre var færdig med; og da jeg på den måde var bleven det kvit, havde min bog ikke længer nogen interesse for mig." (Letter of June 11, 1870.)

"I den tid, jeg skrev "Brand," havde jeg stående på mit bord en skorpion i et tomt ölglas. Fra og til blev dyret sygt; da brugte jeg at kaste et stykke blöd frugt ned til den, som den med raseri kasted sig over og udgöd sin gift i; så blev den frisk igen. — Er det ikke noget lignende med os poeter? Naturlovene gælder også på det åndelige område." (Letter of Oct. 28, 1870.)

† " 'Brand,' though a very fascinating and suggestive poem, is also a distinctly complex and difficult one, and its difficulties are far from disclosing themselves completely at first sight". Herford, in the Preface to his translation of the poem.

of his preceding life lead to Rome, so to speak, and find their culmination in **Brand.** To attempt anything like a complete biography, however, is beyond the limited space of an introduction, nor is it necessary, as the facts of Ibsen's life are now accessible in all modern languages.*

II.

Ibsen was born in Skien, March 20, 1828. There were various strains of foreign blood—Danish, German, Scotch—in his veins. This fact has been adduced to explain the poet's pronounced penchant for mysticism and idealism, and also to account for his later cosmopolitanism. Notwithstanding the fact that there was but little, if any, viking blood in his veins, he was nevertheless strangely Norwegian.† The undertones of his poetry have the peculiarly somber tones of the eight-stringed Hardanger violin, the national instrument of Norway. And as a son of Mother Norway he devoted

* The Editor is indebted to Jæger's work(of 1888) on Ibsen for the facts of his early life. This work has been translated into English by William Morton Payne. (See Bibliography, in the Appendix.)

† "The Norwegian people are a stolid and serious nation with a marked penchant for brooding, even melancholy brooding. They are metaphysically inclined, and delight in riddles, particularly in those that cannot be solved. This metaphysical predilection often appears in naive guises; but how many a gifted soul in the narrow confines of our mountain valleys has not spent practically his whole life in vain speculation on some mysterious problem from his own sphere of experience, or from Revelation. There is something of this same brooding nature in Henrik Ibsen. The deepest, darkest, and most uncanny riddles of existence have a strange attraction for him . . . . We fairly reel as we peer into the the depths that he opens. And we are awe-stricken

himself, in his way, to her cultural advancement.* It is not easy to demonstrate, but through his writings Ibsen had no small share in the great political victory of 1905. The burning words of his early poetry sank deep into the hearts of the academic youth of Norway. When Fridtjof Nansen with a single companion left the good ship Fram to make a dash for the pole, he endured hardships such as few human beings have known. Nansen has said it was the ringing and haunting words of Ibsen's **Brand** that steeled him in that terrible experience.

Ibsen inherited some striking qualities from his immediate ancestors. His maternal grandmother was

---

at the thought of a mind that has the power to penetrate into the deep abysses of existence. He seems to wage the despairing struggle of a strong soul against the dark riddles of eternity, which he feels that no soul can solve. His is a Prometheus-like combat, which sweeps us along with a sort of demoniacal interest, — a Titan's heaven-storming struggle to find light in things which mocking fate has forever veiled from mortal gaze. And this characteristic in Ibsen is a racial inheritance. He is the incarnation of the deep, introspective character of the Norwegian people, and in this sense he is their poet. And he is this in the same way that he is the poet of the age: he is subservient to the same characteristics of which he is the expression—in bondage to the qualities he inherited and to the age in which he was placed—in short, a 'slave of necessity'." "Henrik Ibsens Keiser og Galilæer, en kritisk Studie," af G(arborg). 1874.

* Soon after the publication of "Brand," Ibsen felt the need of further financial aid in order to be able to continue his literary work, and petitioned the king of Norway and Sweden. The following is an extract from his letter:

"Det er ikke for et sorgfrit udkomme jeg her kæmper, men for den livsgerning, som jeg uryggelig tror og ved, at Gud har lagt på mig, — den livsgerning, der står for mig som den vigtigste og fornödneste i Norge, den, at vække folket og bringe det til at tænke stort." (Letter of April 15, 1866.)

serious, even austere, and deeply religious. Some of her children were almost unapproachably shy and reserved. Ibsen's mother found it difficult to open herself to others, but was, as a daughter of hers wrote to Ibsen's biographer, "a quiet, lovable woman, the soul of the household, and everything to her husband and children. It was not in her to be bitter and reproachful." Ibsen's father, on the other hand, was vivacious, of keen intellect, and could be both witty and sarcastic. He was both loved and feared.

These qualities of both parents and grandparents were strangely blended in Henrik Ibsen. They made him a serious boy and a solemn youth, who could, however, be sharp-tongued when crossed or challenged. Ibsen's birthplace had long been one of the foci of a pietistic movement with which he came into close contact, as some of his relatives were deeply interested. Ibsen knew one of the leaders of this movement, a clergyman of the state church, Lammers by name; he was the prototype of Brand, and we shall have to return to him later in the discussion of the drama*. When Henrik was about eight years old his father, who had been a prosperous merchant, went into bankruptcy. The family had moved in the best social circles, but was now forced

* On various occasions Ibsen denied that the Danish philosopher Sören Kierkegaard (1805—88) had been the model of Brand. In a letter of Oct. 1870 to a Danish writer, he said: "Det er en fuldkommen misforståelse, når man tror jeg har skildret Sören Kierkegaards liv og levnet. Jeg har overhovedet læst meget lidet af S. K. og forstået endnu mindre." It should be stated, however, that Kierkegaard's spirit and teachings were widely disseminated throughout the Scandinavian countries. There was much about him in the newspapers. The air was permeated with his philosophy, and some of it found lodgement in "Brand," in spite of Ibsen's statement that he was not very familiar with this author. So receptive a mind as Ibsen's could not have escaped it.

to retire to a small farm near the city, where both parents and children felt the keen sting of social isolation. The experience doubtless had some influence on Henrik, and intensified his seriousness. He continued to attend a school in Skien, conducted by two theological students (a humbler institution than the other schools in the city), where, among other things, he got a smattering of Latin. His sister tells that he was especially interested in religion and conned his Bible with diligence, and thus began a familiarity with it which is very apparent in several of his works.

III.

At the age of fifteen Ibsen left his home to shift for himself. It was his ambition to become a painter, but necessity landed him in an apothecary's shop in Grimstad, a small seaport town in southern Norway. Here he remained five years, during which time he won some local fame as a writer of verse. Thoughts and aspirations foreign to the average apothecary's clerk soon came to him. He felt something of the pulsations of the political life of Europe during the restless years of 1849-50. His sympathies were aroused for the oppressed, and found expression in verse. He apostrophized the defeated Magyars, and on the occasion of the Dano-Prussian war wrote a series of sonnets appealing to the Norwegians and Swedes to fly to the rescue of their kinsmen,—an appeal that was repeated in 1863, in the poem "En Broder i Nöd", which was in realty a premonitory signal of **Brand**. The cause of bleeding Denmark was the immediate incentive to the writing of **Brand**, as we shall see, and it is interesting to note

that the sympathy there displayed found such early expression.

The burghers of Grimstad did not approve of the poetic pretentions of this callow apothecary's apprentice. The shy and reserved youth retorted with epigrams and caricatures, for he had both pen and pencil as weapons, and a sharp tongue besides. The young genius made rebellion against the arrogance of the staid "pillars of society". He was garnering useful experience for later dramatic composition.

His ambition now was to study medicine. It was therefore necessary to prepare for the university examinations. He had been studying Latin—Sallust and Cicero—and in these writers found a sympathetic theme for his first drama, **Catilina,** the hero of which he conceived as an idealist, wrought up over decadent Rome. The moving force in the work, however, was the revolutionary spirit of 1849. The young apothecary had become an enthusiastic idealist and visionary. His sister in Skien tells of a visit that she had from him at about this time. He told her that he wished to attain to "the utmost possible clearness of vision and fullness of power". "What then?" she asked. "Then I wish to die," he answered. No thought of worldly gain or glory in this! It was sheer idealism,—a desire to see and understand.

The manuscript of Ibsen's first drama was taken to Christiania by an enthusiastic young friend, who had high hopes of its success, and formulated in his mind magnificent plans for the author. But one publisher after another declined the honor of publishing it, and finally it was printed at the friend's own expense. This was in 1850. It attracted some attention among the students of the university, but the critics were severe, and only thirty copies were

sold. The rest of the edition was sold for wrapping paper, to enable the author and his bankrupted Mæcenas to keep body and soul together.

The literary productions of the Grimstad period reveal a young idealist whose vein is rather elegiac than satirical. Moreover, even at this time there were indications of a strong inclination towards that which was somber and serious. The silence of the night rather than the din of day appealed to his muse.* As for this young man himself, he seemed an enigma to the prosy burghers and gave them much to speculate on. He might occasionally attend a ball, but instead of participating in the festivities, he would be found standing aside pondering the question as to how much sorrow and suffering there might be hidden in the hearts of the merry dancers. In a word, we find even in his early years the salient features of the stern and serious author of **Brand.**

As a student of literature in these years, he had scarcely felt the breath of the new romanticism of the day. He had some familiarity with Holberg and Oehlenschlaeger, but the bent of his own mind had not been deflected by them. He was the Ibsen of the 60's in embryo.

IV.

In 1850 Ibsen went to Christiania to prepare for the university examinations, and at Heltberg's preparatory school he came in contact with the future poets Vinje and Björnson†. He was too impecunious to remain long in the hands of the ingenious Heltberg, so that this prodigy of a pedagogue had no

---

* Jæger's "Henrik Ibsen" contains a detailed discussion of his first poetry.

† See introduction to Flom's edition of Björnson's "Synnöve Solbakken."

determining influence upon him, and as a consequence, he fell short of passing satisfactorily all the branches in the university examinations. While in attendance at this school, however, he became interested in the cause of a Danish writer sojourning in Norway, who was banished from the country on account of revolutionary expressions incorporated in a drama entitled "The Testament from America". Ibsen and the seventeen-year-old Björnson signed a protest to this action of the government, joined a procession to present it to one of the ministers of state, and then hastened to the wharf to bid the departing outlaw adieu, and to shout vivats for liberty and the fatherland. Jæger relates this episode, and remarks that it was the only time that Ibsen ever took part in any sort of public demonstration. During his brief stay at Heltberg's he found time to write a drama. The prevailing romantic spirit in literature had now infected him, and the work (**The Warrior's Mound**) was quite in the manner of Oehlenschlaeger, the apostle of Scandinavian romanticism. Indeed many of the incidents of the drama may be traced to his works. Though of less significance than **Catilina**, it pandered to the taste of the times, and hence was accepted by the theater and immediately put on the boards. This encouragement was an incentive to continue in his literary labors, and it diverted his thoughts from the university.

During the first months of his stay in Christiania, he fell in with two literary men of real genius, Vinje and Botten-Hansen, both extremely original men who had a fructifying influence upon him. With them he began the publication of a diminutive weekly that sought to voice a spirit of opposition to the existing order of things, both literary and political. Ibsen's contributions are said to have

begun to assume a satiric tinge. He had come to Christiania with a mind filled with the revolutionary spirit of 1849. He looked to the Storthing (Parliament) for some illuminating expression on the questions that were agitating European statesmen, but he found only a docile "spirit of compromise". He soon learned that ideality and reality were two different things. He satirized the Storthing in a musical tragedy entitled **Norma or a Politician's Love**, based on Bellini's opera. Thus the prevailing literary tone and the political situation conspired to dissipate in him that unconscious originality which had revealed itself in **Catilina**. But he had managed to call attention to himself as a dramatic writer, and as a result of this, through the instrumentality of Ole Bull, he was in November, 1851, despite his youth and inexperience, called to the city of Bergen as artistic director and theater-poet at Ole Bull's national theater. Ole Bull had a keen eye for budding genius. It was he who discovered Edvard Grieg and started him on a musical career. On one occasion he introduced Ibsen to a Christiania actor,* as "Norway's greatest poet." After having been in Bergen a year, he received a stipend for a year of foreign travel to study dramatic art, which was spent in Denmark and Germany. He returned to Bergen, remaining four years more, and, according to contract, wrote one drama a year. His sojourn in Bergen was of the greatest importance to him as a dramatist, for it gave him much practical discipline in the technique of the drama, and brought him, moreover, into intimate familiarity with the many foreign dramas that were staged under his direction. The result of this experience

---

* Henrik Klausen, who related the incident to the Editor, in 1902.

soon became apparent in his own authorship. He acquired something like mastery in the matter of literary style, applied rigid rules in his dramatic composition, and concentrated his efforts in the direction of "psychological development of character," suggested and urged by Hettner, whose book on **Das moderne Drama** he had diligently studied.

The Bergen period is too long to engage further attention here. Suffice it to say that it gave him that experience which made possible his subsequent achievements as a master of stage-craft. A competent critic* of today has said:

"Merely as a maker of plays to be acted in the theater, he is worthy of comparison with the finest technicians of the past. Not Sophocles, not Shakespeare, and not Molière, not Beaumarchais, and not Scribe, can set a story on the stage more adroitly. He can build a plot so artfully as to enchain the attention at the start and to hold it, increasing in intensity, to the final fall of the curtain. He has at his fingers' ends every device of the playwright."

Through Ibsen's pieces of the Bergen period, it is possible to see that he was not only gaining in stage-craft, but that he was getting into possession of himself. He had tampered with romanticism, found it incompatible with his temperament and stern requirements, and thrust it aside. Simultaneously with Björnson, he found that the saga-period of Norse history offered inexhaustible themes for the psychological drama, and both turned their attention to it.

V.

Ibsen returned to Christiania in the summer of 1857, having been offered the directorship of one of

* Brander Matthews, in "Munsey's Magazine," June, 1907.

the Christiania theaters. The succeeding seven years were fraught with bitter struggles in many ways; they were on the whole days of doubt and despair. He failed in a wordly sense, and found but little appreciation of his remarkable literary output. Danish literary standards prevailed in Christiania, and the Neo-Norwegianism of Ibsen's historical dramas found little favor. Besides a number of shorter poems that were written during this period, he produced three dramas, all of great merit: **The Warriors of Helgeland, Love's Comedy,** and **The Pretenders.** The first was an excellent piece of dramatic composition, indicative of the serious literary work he had done in Bergen. The language is direct and pithy as that of an old Norse saga, and the tone of it true to the old Norse spirit, a far better representation of that rough but manly age than anything that had been written by the great Danish romanticist Oehlenschlæger. It was a practical exemplification of the possiblity of reproducing in modern Norse literature the rugged and virile strength of the saga style. It was, moreover, a valuable lesson in simplicity and naturalness of expression, as against the declamatory rhetoric of most preceding writers, whose Danish and German models were foreign to the taciturn Norse temperament. Björnson had impressed the same valuable lesson in his peasant stories.* The public was, however, ill prepared for an appreciation of such a dramatic masterpiece as **The Warriors.** Björnson's peasant stories fared much better. Although a younger man by four years, Björnson found no difficulty in winning public favor. He immediately achieved literary success. **The Warriors,** on the other hand, was ridiculed by Copenhagen aestheticism, and

* See Flom's edition of "Synnöve Solbakken."

refused the boards both there and in Christiania. At this time a war was raging in Christiania to rid the theater of Danish actors, as their presence and influence were deemed an obstacle to the development of a national dramatic literature. Björnson led the fight with impetuous vigor, and Ibsen offered sturdy support. Before their onslaughts the enemy gradually receded, and soon there was a thrifty growth of native histrionic talent.

The Warriors was a distinct advance in Ibsen's career as a dramatist; but he had not yet struck the characteristic note of his lyre in a drama. That came as a sharp, shrill prelude in the dramatic poem **Love's Comedy.** As it applied a stinging lash to the conventional ideas of love and marriage, it aroused a storm of wrath. The penetrating wit and the limpid verse received scarcely a word of commendation. In a letter of October 1870, to a literary historian, Ibsen wrote: "The only person who at that time approved the book was my wife." The idealism of it was beyond the public's conception.*

To earn a livelihood by means of the theater or through literary work seemed to Ibsen out of the question. In 1862 he lost his position at the theater, as it was compelled to close its doors. Christiania was not large enough to maintain two playhouses. He was obliged to accept a subordinate position (January, 1863) at the other theater, and at starvation wages. Some of his friends seriously thought of seeking a position for him in the customs department. He had a wife and child to support, and at times the moneylender was his only refuge. For his poetic self, however, an even greater problem faced him. A serpent of doubt was gnawing at his heart, — the scornful coldness of both public and

* "Love's Comedy" has been rendered into English verse by C. H. Herford, the translator of "Brand."

press had caused him to distrust his calling to be a poet. He felt that the dream of his youth "to attain to clearness of vision and fulness of strength" was to fail of realization through a combination of hampering bonds and restraints with which he did not feel equal to cope. He saw his long cherished hope of becoming a champion of great ideas and high ideals fading away.

The Norwegian government had begun a system of granting traveling stipends to men of talent. Ibsen had applied for one in 1860, hoping to go abroad for study; but nothing came of it. In 1862, however, he received a small stipend for the purpose of collecting ballads and traditions in western Norway. (See note to p. 35.) In March, 1863, he again was granted only a minor sum to continue his search for popular traditions. The younger Björnson had, however, in 1860, obtained what Ibsen was refused. In May of the same year (1863), Ibsen renewed his application, this time for a sum of six hundred dollars. The university, in whose hand it lay to make recommendations, placed him at the end of the list, reducing the amount to two-hundred and fifty dollars. By a personal appeal to the government, Ibsen's application was favorably acted upon in September, 1863, the amount granted being four-hundred dollars. Ibsen's various applications to the government for these stipends, printed with his letters, recently published (in Norwegian, German, and English), show plainly enough how desperate were his straits. He was fighting for physical existence, for his poetic self, for the Norwegian theater, for a national dramatic literature — all in the face of seemingly insurmountable difficulties. It was in these troublous times that the big-hearted and optimistic Björnson again crossed his path.

As has already been noted, Ibsen had met Björn-

son at Heltberg's school, and at various times during the 50's they had seen something of each other. Björnson had in enthusiastic terms reviewed some of Ibsen's productions, and had scored the Christiania theater for not accepting **The Warriors.** Björnson had labored in the same field of historical drama and could appreciate Ibsen's work, and sympathize with his efforts to promote a Norwegian dramatic literature. In the winter of 1859—60, they founded a Norwegian society to advance national interests. But in the spring, Björnson went abroad, remaining three years. During this period Ibsen reviewed one of Björnson's historical dramas, written abroad, but there seems to have been no correspondence between them.

In the summer of 1863, Björnson returned to Norway, and met Ibsen in Bergen, at a singing festival. The return to Bergen, where he had spent some important years of his life, the meeting with old friends, and the inspiration of the occasion had a profound effect on Ibsen. A week after his return to Christiania, he wrote to a Bergen friend, under date of June 24, 1863:

"It is exactly a week since I left you, and, thank God, I still retain the festive mood in my heart, and hope that I may long continue to do so.... The festival in your city and the many dear and never-to-be-forgotten friends that I was with, have affected me like a beneficent church-service, and I devoutly hope that this mood will not be effaced. All were so kind to me in Bergen; it is not so here, where there are many who seek to pain and wound me at every opportunity."

There is no mention of Björnson in this letter; it is known, however, that they were together, and it cannot be doubted that Björnson was, as ever, full of energy, courage, and enthusiasm. Nor can it

be doubted that Björnson learned from Ibsen something of his recent struggles. It is well known that Björnson's optimism in these years was irresistible. His faith in himself and in others was colossal. In the spirit of it he stormed his associates, raged in the press at all that was dead and hidebound, and struck fire in his poetry. How could even the stern and gloomy Ibsen resist him! We may be sure that he did not.

At any rate, upon his return to Christiania, Ibsen began the writing of a drama which is one of his greatest works, **The Pretenders**, in which an optimist like Björnson and a sceptic like himself were the chief characters. The work is usually viewed as an historical drama, and such in a sense it surely is. He found two characters in Norse history, actors in an important epoch, that gave him the necessary setting for the solution of a psychological problem of his own. Despite the historical coloring, and even essential historical verity, there was, however. much of the stern reality of Ibsen's own soul struggles in it, with the optimistic Björnson looming large in the background. The final outcome of the drama is dire defeat for the ingenious and interesting doubter. Pondering this problem, and testing it in the alembic of a drama, gave the author a new insight into himself, and the result was an abiding faith that he could realize himself. It was not the exultant faith that Haakon and Björnson possessed, but rather one that was conditioned on a determined will. This drama was written in the incredibly short period of six weeks, — an indication of the pitch to which the Bergen visit had keyed the author.

When Björnson reached Christiania, he set about the task of getting his poet-friend away from Norway,-away from the distractions and petty interests

of a provincial city, as Christiania then was. He had experienced the inspiration of a foreign sojourn, and knew better than any one else what a similar experience would mean to Ibsen. There are various reasons why Ibsen did not immediately make arrangements to leave Norway after the stipend of four-hundred dollars had been granted in September, 1863. This amount was not sufficient to enable him to provide for his family while he was gone, nor could any of it be used to meet pressing obligations. It was necessary to raise more money among generous friends before the journey could be thought of. Here Björnson was his active agent, and succeeded in enlisting the interest of prominent men. Fortunately for him, too, **The Pretenders** was accepted by the best publisher in Christiania. It was favorably received by the public, and in January, 1864, it was first presented on the stage, on which occasion the author had the honor of a curtain-call.

Ibsen's letters show how much he depended upon Björnson's zeal in his behalf, not only before his departure from Norway, but several years afterwards. But the greatest service that Björnson did his fellow-poet was later to bring him into business relations with the great Gyldendal publishing house of Copenhagen.

VI.

A brighter day seemed near at hand. The association with the inspiring Björnson during the winter of 1863-64 had a beneficent influence. What a magnificent episode of Norwegian literary history it is, that Björnson, the younger man, labored in the most unselfish spirit to save his brother-poet from

shipwreck. It is not the least of the great services that he has rendered his native Norway.

But during these days of congenial association, both experienced a great and keen sorrow, when Bismarck laid his iron hand on little Denmark. Ibsen wrote in December, 1863, a fiery appeal (**En Broder i Nöd**) to rush to the rescue. But it was met by the cold mood of practical politics (the 'spirit of compromise'). Both had been ardent advocates of Scandinavianism (see note to 188:7), and their poetic souls now demanded action. Grief and gloom filled their minds when nothing was done. Ibsen was soon to experience a deeper sense of grief and humiliation as the result of the war. He left Christiania in early April, sojourned briefly in Copenhagen, where he doubtless saw something of Danish depression, and then traveled on southward to Berlin, where he was a sullen witness of the arrival of the Danish trophies in the hands of the victorious Prussians. His impressions of this incident he gives in a letter to Björnson, which we shall consider below. His goal was Rome, where he arrived in June to take up his abode. And here in a foreign land of culture and serenity, unhampered by a disturbing environment, he hoped to find repose for poetic production. He felt that he had "broken his chains," and that he could now yield himself wholly to his own inner promptings, and these soon crowded his mind, crying for utterance.

The peaceful life amid classical surroundings under a beneficent Italian sky seems at first only to have intensified the impression of his northern home with its petty politics and dearth of ideals. He could not free his mind from these thoughts. His letters to Björnson are vivid and significant on this point, as we shall see. His mind was, indeed, in so turbulent a state that successful literary composition was at first

impossible, much to his horror. On his departure from Copenhagen (in April), he had penned a brief note to a staunch friend and governmental official, informing him: "As soon as I reach Rome, I shall begin a new five-act drama, which I hope to finish during the course of the summer." In the middle of September, he writes to Björnson, telling him of the impressions of Rome and classical art and architecture, and adds: "There is in Rome a blessed peace for writing. At present I am at work on a long poem, and am also writing a tragedy, **Julianus Apostata**, at which I am working with boundless joy, and which I think will be successful. By spring or at any rate during the summer, I hope to have both done." These lines indicate that something was wrong. The last paragraph of the same letter seems to reveal the secret: "Political affairs at home have grieved me much, and embittered many an hour. So all was falsehood and vain dreams! Upon me recent events will surely have great influence." It was the results of the Danish war and the attitude of Norwegian statesmen, to which he refers. In December, (1864) he seems to have opened the flood-gates of his wrath in a letter to Björnson on the same question. For some reason this letter does not appear in the published letters, but there is the following reference to it in a letter of January 28, 1865. He is not sure that Björnson had received it, and says: "I must confess that the letter was written in an unkind, bitter, and perhaps exaggerated spirit of hopelessness with reference to the affairs and future prospects of our country. I have regretted that I undertook to overwhelm you with this bitterness, instead of giving you a pleasant description of all the grandeur which you have given me the opportunity to enjoy and be uplifted by. But the gloomy thoughts on the situation at home I cannot rid myself of, nor could I do so during the

journey to Rome. If I had remained any longer in Berlin, where I witnessed the return of the troops in April, and saw the howling mob pounce upon the trophies from Dybböl, — saw them mount the gun-carriages and spit upon the cannon — the same cannon that had received no aid, and yet had poured forth their volleys until they burst — then, I say, I do not know how much of my reason I should have retained."

There is more in this letter, showing that he is seriously concerned for the future of his country, and he ends the paragraph with this significant sentence: "The best in us I cannot but believe will live—provided our national spirit has sufficient buoyancy to be able to thrive in and through misfortune; but this is the great and decisive question. Fortunate is he who has faith and confidence."

The first year in Rome passed without any results that he was willing to give to the public. The man who had written **The Pretenders** in six weeks, seemed bound hand and foot. He often finds time, as he writes to Björnson, "to lie by the half day among the graves of Via Latina or the old Via Appia", and thinks that it is idleness not ill spent. He was letting the sunshine and summer of Italian nature fill his soul that he might the better describe the wintry gloom of his native land.*

Meanwhile, through the unflagging zeal of Björnson, more funds were raised so that he might continue his sojourn. Hegel, the Danish publisher, advanced a sum on the manuscript that was to come.

* Ibsen once wrote to a Norwegian authoress, Laura Kieler: "Mennesket er dog i åndelig forstand en langsynet skabning; vi ser klarest i en stor afstand; detaljerne forstyrrer; man må ud af det, man vil dömme; sommeren skildrer man bedst på en vinterdag."

The poet had the courage to accept; he was conscious of his power, and the determination to produce something of mark did not forsake him. The experience in Berlin, to which reference has been made, and as he has elsewhere stated, fired his soul, and a literary work was bound to come forth. A letter of September 12th, 1865, from Ariccia,* where **Brand** was written, throws interesting light upon the origin of this drama. After thanking Björnson for his assistance, and assuring him that it was not only the revenue collector in him that he loved, he says:

"Everything is now well with me, and in reality it has been so all of the time here, with the exception of certain periods when I was in every way in despair, not only with respect to money matters, but because I could make no headway in my work. Then one day, on an errand to Rome, I entered St. Peter's, where suddenly a strong and clear form for what I had to say dawned on me. Now I have thrown overboard what I for a year have been torturing myself with, without making any progress, and in the middle of July (1865) I began something new which has flowed from my pen as never anything has flowed before.. It is new, in the sense that I then

---

* In the two volumes of published letters there is but this one to Björnson dated at Ariccia. The creative impulse was strong in Ibsen at this time, and he evidently did not allow letter-writing to distract him. Ariccia, which Cicero speaks of as a wealthy and flourishing "municipium," is situated in the forest-clad foot-hills of Mons Albanus, sixteen miles southeast of Rome, and has a population of about 2500. Here Ibsen spent the summer of 1865 with his wife and little son. In the famous old park of the city he wandered about in the early morning hours among the giant oaks and cypresses. In spite of the great heat, he worked during the whole day, spending his evenings on the large steps of the old church built by Bernini. (See John Paulsen's "Samliv med Ibsen.")

began to write, but the material and the mood of it have ridden me like a nightmare ever since the many unpleasant events at home caused me to search myself and the life there, and ponder on things which before had passed me lightly by, and which I had at least not thought of seriously. .... The fourth act is now nearly finished, and the fifth I feel that I can write in a week. I work both forenoons and afternoons, something I have never before been able to do. It is delightfully peaceful out here—no acquaintances. I read nothing but the Bible—that is powerful and strong **(kraftig og stærk)**.......... Is it not an indescribable gift of fortune to be able to write? But great responsibility goes with it. I have now enough of seriousness to feel it, and to be a stern master with myself."

Then suddenly, in the same letter, when he reverts to the situation in Norway with reference to his prospects of getting further financial aid, the pleasant mood vanishes:

"You say that the Storthing will make a grant. Do you really think so? I suspect that my new drama will not make the members any more kindly disposed; but the Lord have mercy on me if for that reason I will or can cut out a single line, no matter how it strikes these souls in pocket edition. Let me then rather be a beggar all my life. If I cannot be myself in what I write, then the whole is falsehood and humbug, of which wares our country has a plenty without dealing out stipends for more."

There is no doubt that the writing of **Brand** had a sobering effect on him, and it gave him courage and faith in himself. In December, after the manuscript of **Brand** had been forwarded to the publishers, he writes, for the first time, fearlessly and openly to his mother-in-law, the authoress Magdalene Thoresen. After telling her how a stay abroad, like his, "turned

many things in a man up-side-down," and that for him this process had been beneficial, he adds:

"That which has been decisive and significant in my case is the fact that I was placed at a sufficient distance from home to see the hollowness back of all the mushroom lies in our so-called public life, and the wretchedness in all that rhetoric, which has an abundance of words and phrases for a great cause, but which has neither the will, nor the power, nor the sense of duty necessary for a great deed. How often do we not hear people in Norway speak with such self-satisfaction concerning Norwegian cool-headedness, which in reality means nothing but that lukewarmness in the temperature of the blood which makes it impossible for those respectable creatures to commit an indiscretion on a grand scale.* The fellows are well trained, there is no denying that; there is a uniformity about them that is exemplary; step and time are the same for all. Down here I can assure you it is different! As surely as a man comes here with anything human left in him, he is forced to feel that there is something greater than to possess an acute mind, and that is to have a whole soul. I know mothers in Piemont, in Genoa, Novara, Alessandria who took their fourteen-year-old boys out of school to join Garibaldi's adventurous expedition to Palermo, though it was not a question of saving their own country, but of realizing an idea. How many of our members of parliament do you think will do the same when Russia invades Finmark? With us the impossible announces itself as soon as the call transcends the every day demand...... Norway and

* The poet seems half convinced that rushing into the Danish war would have been 'an indiscretion on a grand scale', but he thinks nevertheless that the experience of sacrifice in the realization of an idea would have been salutary.

Sweden have not the will to make the sacrifice, when the time comes; we have nothing to rally around, no great sorrow, such as Denmark has, for our people lack that exaltation of the soul which is necessary to be able to experience sorrow."

He goes on, to tell her of himself, saying that at home he lacked continuity in his soul-life, was one thing in his works, something else outside. He realizes that he is in a state of transition, but adds: "I now feel firm ground under my feet."

To his good friend Dunker, in Christiania, he writes some months afterwards (March, 1866), but before **Brand** has appeared:

"I have experienced much since I left Norway, possibly more in an inner personal sense than in any extraneous way, and perhaps it is especially affairs at home, compared with what I have seen in the way of possibilities here, that have influenced me. As a result of this, the book (Brand) came into existence; but notwithstanding the fact that I am immovably convinced that I am right, I cannot feel that I shall have many adherents."

One more significant extract will show his state of mind just before the appearance of **Brand**, indicating how really anxious he was. It is from a letter to Björnson, dated March 4, 1866:

"In these days my book will presumably appear.. and concerning my state of mind—expectant, consumed by restlessness and suspense, awaiting the book, and with it perhaps combats and attacks of all kinds, unable in the midst of it all to begin anything new, which, by the way, has already taken shape in my mind—about this I shall write no more.

"Dear Björnson, it seems as though I was separated from both God and men by a great endless desert. Last summer when at work on my drama, I was, even in my distress and torture, so indescribably

happy. I was filled with the exultation of a crusader. I cannot imagine anything that I should have lacked the courage to face: but there is nothing so enervating and corrosive as this disconsolate waiting. Well, I suppose it is but transitory; I will and shall have a victory some day."

And the victory came — suddenly, unexpectedly, as if by a magic stroke, and without the combats and attacks that he had anticipated. **Brand** set the whole Scandinavian world of letters agog, and wrung recognition from the severest critics. It appeared March 15, and was in the fourth edition before Christmas. A month after publication, a Copenhagen correspondent of the Christiania **Morgenbladet** wrote of it: "It is read with the greatest interest. Its praise is on every tongue, its weighty words are in every mind." And in June, Ibsen wrote to a government official to express his gratitude for the recognition that he had received at the hands of the king, the cabinet, and the Storthing, and added: "My future is now assured, and I can work in my calling undisturbed."*

* The success of "Brand" worked a transformation in the poet in more ways than one. It was the first real victory of his life, and made him fully conscious of his intellectual strength. This consciousness seemed to seek expression in his dress, his general appearance, and even in his hand-writing, strange as that may seem. Dietrichson (in "Svundne Tider") tells that Ibsen, during the first year in Rome, was very plainly dressed. Within four years after this time, D. received a letter from him containing a photograph, and recognized neither the face nor the handwriting. Before the time of "Peer Gynt" (1867), Ibsen wrote a small, slanting, almost illegible hand. The manuscript of "Brand" is said to contain so many erasures that one can almost trace the development of the thought in the process of composition. The manuscript of "Peer Gynt", on the other hand, is clean as the printed page, and has that distinctly elegant and aristocratic stamp which characterized Ibsen's writing ever afterwards.

VII.

But the success of the drama need not be further discussed here. All works on Ibsen tell of it. What it is important to have noted from the preceeding pages is, that **Brand** was the great turning-point in Ibsen's life; that it was written with his heart's blood; that it was not a mere poem, but his own convictions, burned as it were into the very page, on questions of vital importance to his country, and to himself, both as a man and as a poet. It will have been noted, too, that the political and social situation at home was the impelling force that drove him to the diatribes of Brand. These were not written primarily for artistic effect: they sprang as sparks from the anvil of his convictions. Thoughts of home haunted him. He was morbidly possessed by them, and he needed the purification that literary production so often gives. Robert Burns, as is well known, often felt that he was haunted by demons until he could dash off a poem. **Brand** was dashed off in this same manner and gave the poet surcease of sorrow. There is no better proof of the subjectivity of the poem than the fact that it was written in the extraordinarily brief period of three months.* Surely it was, as the Germans say, 'aus einem Guss'. It flowed from a heart filled with a surging commotion of thoughts.

It is, moreover, clear from the letters that the author's main difficulty during the first year in

* In a letter to a Norwegian friend, after the publication of "Brand", dated May 4, 1866, he says: "Her er vidunderlig, eventyrlig dejligt. Jeg har en arbejdsstyrke og en kraft, så jeg kunde slå björne ihjæl. Mit digt gik jeg og kæmped med i tankerne i et år, för det formed sig klart; men da jeg havde det, skrev jeg fra morgen til aften og fuldförte det i mindre end tre måneder."

Rome was to find a suitable vehicle for his mind's burden. The bald prose of **The Pretenders** was not adequate for the fury of his wrath. He had first put it into the form of a long narrative poem.* This, as we have seen, was discarded, and the reason is evident. To judge from the introductory poem, it must have been a solemn monologue, devoid of artistic perspective. The theme was such a morbid burden on his mind that he proclaims, in the opening stanza, that it is his last song as Norway's son, for it is a funeral hymn "at the nation's bier." In the second stanza he conjures up its very corpse. In **Brand** this preliminary poem became a secondary and minor part of the drama. It sometimes sticks out between the ribs of the dramatic structure, and gives it, in parts, something of the character of a monologue; but this is not so serious an offense in a dramatic poem, where the widest latitude is permissible.

Brand was no doubt originally conceived as the bearer of the poet's solemn message to his people (the Norwegians of the 60's), and as a model or antitype by which they might discern their littleness.† He is at times only the direct spokesman of the poet, and yet he is not by any means to be iden-

* This poem seems to have disappeared mysteriously, but it is reported to have been discovered by a Dane in Rome. At his death, it came into the possession of the Royal Library in Copenhagen. It is soon to be published. The introductory verses, under the title "Till de Medskyldige", was printed in December, 1906, in the Danish magazine "Juleroser". It is re-printed in the Appendix to this volume.

† In no other of his dramas does Ibsen meet his countrymen so plainly face to face as exhorter and judge as in "Brand". He lashes them so that across the pages 'you seem to hear the whistle of knotted thongs'. And yet his love for his native land could not be seriously questioned. He burned with white anger over the wrongs that he imagined Denmark

tified with the author, for he has an individual dramatic existence.* He does not, however, start out as a complete and harmonious character. He grows and changes with the progress of the drama. He is conceived in a spirit of satire, but ends in tragedy. There is a somewhat sudden transformation in him toward the end of the drama that is not in keeping with a normal psychological development; but this infraction, if so it may be termed, can be accounted for through the ethical attitude of the poet. Considering the circumstances and conditions under which **Brand** was written, it certainly reveals the author, and yet it has its own story to tell — the tragedy of Brand. A dramatic poem, like a novel, must have a story — something incarnate as a battle-ground for the conflict of ideas, if such there is to be. And as the poet is not a logician, the contest is presented as a conflict of human beings.

VIII.

In order to get an adequate comprehension of the meaning of the poem, it is necessary to keep distinct in the mind the two main strands of the dramatic narrative: first, the description of the narrow mountain valley, which is Norway **in nuce,** and the characterization of the people there as portrayed in contrast with the ready strength and flaming ideality of Brand; second, the ethical development of Brand himself, in which is reflected the poet's own soul-life. This is the vital part of the drama, and

---

had suffered at the hands of Norway and Sweden, but the flame of his passion was kindled by a noble thought, and his countrymen, instead of taking offense, revelled in the poetry of his wrath.

* Ibsen never created a dramatic figure that was the incarnation of his own intelligence.

contains, moreover, the essential contribution of the piece toward the poet's philosophy of life*. Besides this there is the aesthetic element, — the sheer poetry of the work,—the winged words, felicities of phrase, and the vivid dramatic scenes profusely scattered through it, so instinct with human life and truth, and so conspicuous that the student, and even casual reader, will find and enjoy them without any assistance. Says Herford: "The stirring scene which opens the second act must appeal in a measure to readers who find neither truth nor savor in Brand's ideas. The scenes which close the third and

---

* This is the problem of self-realization **(at være sig selv)**, a philosophical concept that appears, in varying guise, in a number of Ibsen's dramas, beginning with "Love's Comedy", and reaching its most interesting stage in "Peer Gynt". In "Love's Comedy" the idea of self-realization is enunciated as living in the spirit of the divine 'call'**(kald)**, and in "The Pretenders" the tragedy turns on the failure of one of the heroes to read the divine intention with him. In "Brand" the 'call' is represented as a divine demand that must be obeyed,—a soul-loan that must be returned to the giver. If the individual fails, it falls to the heirs to make restitution—thus opening up into the question of heredity,—an idea that runs through the whole drama, and is the iron hand on Brand's neck. The 'call' is here akin to martyrdom. The individual must satisfy the divine demand through sacrifice and manly struggle. There must be war and combat to save the liberty of the individual as against the mass. The concept 'to live for one's call' becomes identical with the concept 'to be one's self', as more fully developed in "Peer Gynt", where **at være sig selv, er sig selv at döde,** that is to say, self-realization comes through self-annihilation,—through the unselfish, self-sacrificing life. The poet here brings the distinct message that one of the most deep-rooted impulses in the human heart is that of altruism.

In the social dramas the theme is ingeniously varied, and some interesting and practical conclusions are reached. (See Arne Löchen: "Udviklingen i Henrik Ibsens moralske Grundanskuelse", in "Nyt Tidsskrift", 1882, p. 412.)

fourth acts are among the most poignant in the whole range of drama." And Georg Brandes, the Danish critic, goes so far as to say of **Brand**: "Its significance depends above all upon the human poetry of the fourth act, where the character of Agnes unfolds itself; here Ibsen attains to as great heights as it really is possible for a great poet to attain."*

It is necessary briefly to dwell on the various phases of the drama suggested above. In the first place, it is fatal to a correct conception of the ethical spirit of the drama to place too much stress on the fact that Brand is a clergyman. Ibsen himself has declared that this was not at all essential for his

---

* Introduction to "Henrik Ibsens Sämtliche Werke", Vol. IV.

* It is interesting to note that the character of Agnes was suggested by a young Norwegian girl in real life. She was the daughter of a widow, Fru Lina Bruun, who was in Italy for the health of an invalid son. Ibsen met the family at Genzano, near Rome, where he spent the summer of 1864. He was especially impressed by the beautiful and self-sacrificing daughter (Thea). Paulsen tells that Ibsen often spoke of her, and he is positive that she was the prototype of Agnes. After her return to Norway, she died as the result of the physical and mental stress due to the illness and death of her brother. Paulsen tells that he was with Ibsen when he heard of her death. The poet was deeply affected, but he did not utter a word. One of the sons of the Bruun family, Kristoffer, was a volunteer in the Danish war, and hence a hero in Ibsen's eyes. He spent the winter of 1864—65 in Rome, and Ibsen took special delight in his company. He was and is an idealist of a pronounced type. He is still living in Christiania as a minister of the gospel. He often visited Ibsen during his last illness. The Editor met Kristoffer Bruun in Norway in 1902, visited him in his home, and viewed with deep interest the fine features of his sister in marble. The brother was firmly convinced that she was Ibsen's model for Agnes, and thought her worthy of the distinction. (See Paulsen: "Nye Erindringer", p. 152, and "Samliv med Ibsen", p. 212.)

purpose. "I could have applied the whole syllogism to a sculptor or a politician as well as to a priest; I could quite as well have worked out the impulse which drove me to write by taking Galileo, for instance, for my hero, assuming, of course, that Galileo should stand firm and never concede the fixity of the earth.*" But it was not entirely accidental that Ibsen made his hero a priest. The Norwegian dissenter, Gustav Adolf Lammers, (1802—78), whom Ibsen knew in his youth, gave him the physiognomy of such a hero as he needed.† It is not so certain that he could have written as great a drama with a sculptor or a politician as the hero. At any rate, so far as the immediate success of the drama was concerned, he was fortunate in choosing as his mouthpiece a minister of the church; for his countrymen, who had shown themselves averse, and even hostile, to the aesthetic diatribes of **Love's Comedy**, bowed in seeming humility to the bitter invectives of Brand

* "At Brand er prest, er igrunden uvæsentligt; fordringen intet eller alt gælder på alle punkter i livet, i kærligheden, i kunsten, osv." — Letter of Oct. 28, 1870.

† "When Lammers, in 1849, came to Skien, he appeared in the capacity of a full-fledged revivalist in a pietistic sense, whose preaching soon produced great effect . . . . . He was remarkably well equipped to take the initiative in the work of religious revival within the church. He was possessed of an ardent spirit, fired with religious enthusiasm, and applied the energy of his soul toward the consummation of a complete breach between the world and an unqualified devotion to the kingdom of God, without any compromise between forces that to him seemed irreconcilable, Lammers may be compared with Ibsen's Brand. There is a ready inducement to do this, since Ibsen, according to the assurance of Henrik Jæger, had Lammers in mind when he sketched Brand. But, as Jæger points out, Lammers was only the starting-point. His individuality gave Ibsen the first impression from which Brand grew." Christen Brun, "Den Lammerske Bevægelse", Christiania, 1905.

as they would to the fulminations from an inspired pulpit. Through **Brand** Ibsen hurled anathemas at the laxity of will, the halfness of spirit, the sluggish egoism of poverty in his countrymen, and they seemed to relish the denunciation — much to the author's surprise. He mocks the state church, satirizes with cutting stroke the corrosive pietism of the day, and proclaims an ideal church that only heaven could overarch. The various representatives of organized society are mercilessly caricatured and spitted, the good old doctor, the healer of frail humanity, being the only one who escapes unscathed. He assumes the offensive and strikes the weak spot in Brand's coat of mail. His sane words sink deep and are not spent in vain on the fanatic Brand, for they revert to him in the death-scene.

These forces of organized society finally encompass the hero's defeat. In so far, the drama is the tragedy of the idealist. But if the poet's aim were only to hold up to scorn the pettiness and halfness of his countrymen, in contrast with a noble and self-sacrificing hero, the drama might well have ended with his stoning by his parishioners, and the flamboyant utterance of the dean: "**Vox populi, vox dei.**" The long monologue that follows, though interesting in itself, seems merely a fragment from the preliminary poem at which the poet had worked, and has nothing to do with the action of the drama. Nor has anything that succeeds it. Yet this very last part of the drama, where the invisible choir, the apparition, and Gerd are the foils to the priest's contending thoughts, show that the poet was not willing to leave Brand as the helpless prey of the hawk of society. In the solitude of the mountain snows his soul struggles with itself and comes to a clearer vision. He had not surrendered, or compromised, in his combat with the world; he had

evaded no sacrifice to duty, and yet he had not won any insight into the conflicting forces of his nature, — had seen no possibility of harmony between the suppressed yearnings of his human self and the obedience to a stern Jehova of duty. Here is where even the careful reader is apt to stagger in his attempt to seek an harmonious conception of the drama. And it is in the interpretation of the last page that critics have found such ample opportunity for conjecture and consequent disagreement. In considering this question, many critics have confined themselves to the enigmatical answer with which the drama closes, whereas it is necessary, in conjunction with it, carefully to consider Brand's supplication immediately preceding, And not only this: one must view these new declarations in connection with the various parts of the drama where Brand's soul hungers for love, but which spirit he suppresses out of a sense of duty. The spirit of love which finds expression in the last pages is but the soughing of a gentle breeze as compared with the thunder of Brand's gospel of will and sacrifice. And both are a reflection of the poet's own soul.*

IX.

The reader is pretty apt to find difficulties in harmonizing these two phases of Brand's life. The point to be noted is that there is no perfect harmony of them in the drama, due to the lack of it in the mind of the poet at the time of composition. The reader must be satisfied with the struggle to attain harmony. We need have no doubt, despite the

---

* "Brand er mig selv i mine bedste öieblikke, ligeså visst som jeg ved selvanatomi har bragt for dagen mange træk både i Peer Gynt og i Stensgård".—Letter of Oct. 28, 1870.

proclamation of a **deus caritatis** in the last line of the poem, that the hero has the author's sympathy. Any other view makes the drama a caricature in its execution and artistic conception. Brand, the "heaven-stormer", as the sane doctor calls him, has much of the personality of Ibsen in him. Like Brand, Ibsen sought to square his thoughts and acts by the stern formula **"intet eller alt."** He was no sterner towards his country and his fellow-men than he was to himself. To Björnson he writes in rage: "Do not think that I am any blind and vain fool! Depend upon it, that in my silent moments I do some pretty thorough rooting and sounding and anatomizing in my own vitals, and in places, too, where I feel the sting of the process." And how illuminating is not that passage in the same vehement letter, where he alludes with a touch of sadness to his relations with his parental home: "Do you know that I have for my whole life severed all association with my own parents, all my relatives, because I could not continue to remain in a relationship where there was a vagueness of mutual understanding?" It was a question with him of "either—or", **"intet eller alt."***

When Brand fulminates against the love-concept of the masses, the average reader is apt to feel with Agnes:

* In writing to his sister Hedvig (in 1869), he says: "Jeg er gået forbi, hvad du måske önsked at jeg især skulde udtale mig om. Anderledes kan det for tiden ikke være; men tro ikke at jeg mangler den hjertevarme, som först og fremst må være tilstede, hvor et sandt og stærkt åndsliv skal trives." An earlier passage in the letter seems to indicate the nature of the sister's inquiry, for he says: "Jeg ser indad i mig selv; der har jeg min kampplads, hvor jeg snart sejrer, snart lider nederlag . . . . Forsög ikke på noget omvendelsesværk. Jeg vil være sand; hvad der skal komme, det kommer nok."

"Ja, det er falskt, og endda må
jeg tidt mig spörge: er det så?"

But we must not allow ourselves to think that Ibsen did not have something of the same feeling, or it would scarcely have been so delicately expressed. Ibsen was conscious of the spirit of onesidedness in his own self, and the incarnation of this spirit in an honest, struggling hero like Brand was one way of attempting to overcome that onesidedness. And, in part, he was successful, of which the concluding scenes of **Peer Gynt*** are the evidence. Like Brand, Ibsen was a stern idealist, but like him, too, he was a man of innate kindness of heart.† The drama shows that is was mainly a sense of duty that restrained Brand from practising the precepts of human love. It is, moreover, indicated, even emphasized, that heredity and early environment played a restraining part. Ibsen had similar obstacles in his own nature to contend with. Writing to Björnson from Rome, in 1864, to explain a slight misunderstanding, he says: "I lay the blame more upon myself than upon you. I know that I lack the ability to get very close to those people who exact

* That there was, during the writing of "Peer Gynt", nothing of the storm and stress of the "Brand" period, is evidenced by a passage from a letter (Oct. 18, 1867) to his publisher, in which he says: "I am curious to know how the book will be received, but I am not troubled,—it was written with mature deliberation". To judge from the wild abandon of the poem, the success of "Brand" must have produced a sort of intoxication.

† An intimate friend of Ibsen's, the Norwegian author John Paulsen, says on this point: "Ibsen was taciturn. Though he spoke but few words, yet his smile, the pressure of his hand, and the way he patted a guest on the shoulder, were wonderfully expressive. I came to feel that he was possessed of a spiritual modesty that made it impossible for him to put his tenderest thoughts in words."

unreserved frankness and openness. I am somewhat like the skald in **The Pretenders,** — I can never get myself entirely to disrobe. In my personal relations, I feel that I have an inadequate means of expression for that which is innermost in my heart, and which is my real self; therefore I prefer to keep it enclosed."

It is this phase of Ibsen that is reflected in the last pages of **Brand.** The element of love comes out, but it is not effulgent. Brand, like Ibsen, suffered because the real goodness of his heart did not find active experience. It is possible to connect Brand's appeal to Christ with his yearnings for love in the early part of the drama. But the links are weak. (See note to 265:13.)

And it is possible, though hardly correct, to view the lack of an irradiant love-element in Brand from a different aspect. That the poet knew love as found in the heart of woman is evident enough from earlier dramas; and it finds ample expression in the character of Agnes. She is the warm gulf-stream in the icy waters of Brand's arctic world. A full measure of human love he could give to her, as to Margaret in **The Pretenders,** but to have given it to Brand, would have robbed this doughty warrior of the weapons with which to do battle with berserk rage against a sluggish world.*

---

* "Whoever reads with discernment the plays and poems of Ibsen will have no difficulty in finding passages which reveal the warmest of human sympathies, passages which fairly throb with the feelings of a singularly sensitive nature. Not only the romantic effusions of his early manhood, but the ripest of the series of dramatic social studies yield such fruit as this. And the ineffable tenderness of certain scenes in "Brand" and "Peer Gynt" most emphatically give the lie to the assertion that their author was a 'cold hater of his kind', a morose and heartless spectator of the tragi-comedy of life. These

X.

But taking Brand just as he is portrayed in the drama, we find him a man of truth and honesty who traveled the path of duty, seeking to satisfy the demand of a stern Jehovah, with utter disregard of worldly rewards and considerations. He was in this a hero after the poet's own heart, — 'a proud and rebellious son of God.' Herford has well said with reference to the author's attitude toward his hero:

"It is impossible to ignore, under the philosophic and cosmopolitan surface of Ibsen's nature, a core of pure revolutionary fire, — an element of defiance, tameless, solitary, un-social power, sometimes cynical,...... sometimes ardent and heroic. As one reads the passionate invectives of Brand, even at the point where he is most palpably in the grip of his formula, one seems to hear the poet's undertone, 'Yes, he is going to his ruin, and the ruin of his work, — no doubt about that; but then, to have this titanic world-defying will, that dares all things and endures all things, is so glorious that all the ruin matters less than the loss of it.' To act with a nice regard to the services you are likely to render is good, but it is a good which appeals chiefly to our prosaic sense of utility. There is another kind which seizes us through the imagination and the instinct for poetry, — the glory of heroic character, — do what it will, end where and how it will.... But this volcanic and irresponsible element in Ibsen has always been met and to a large degree controlled on the one hand by a very keen, cool, and critic-

---

scenes make us feel that he had to subject himself to strong compulsion to keep from lapsing into an emotionalism that would have defeated the essential purpose of his work, and to ignore them is to be wilfully blind to his deepest teaching." (William Morton Payne?) in "The Dial", June 16, 1906.

al intellect, incessantly probing and questioning its own impulses; and on the other, by a vein of sympathetic, tender, almost feminine emotion."

Brand is not Ibsen's idea of a perfect man: he has human frailties which are easily detected. Like Haakon, in **The Pretenders**, he had faith in his principles and the strength to put them into execution, but not Haakon's spirit of conciliatory love. The lack of it brought Brand to the threshold of the Ice Church; he recoiled from it, as we may well believe the poet, too, did: he was not ambitious to be a poet of the cold and serene intellect.* Brand's gospel sprang from the fanaticism of the thinker, and this gospel the multitude failed to grasp. He could win the multitude by his acts, as when he crossed the raging fjord to visit a dying sinner, but the categorical imperative of duty chilled their ardor. It incited fear and trembling, not devotion. The life-giving love-principle, except as a theory, was absent in Brand; and the poet seems to have infused it into the soul of his hero as a necessity of conscience after the action of the drama was ended. Wicksteed† touches on this point in the following paragraph:

"In **Brand** the problem of self-realization and the relation of the individual to his surroundings is obscurely struggling for recognition, and in **Peer Gynt** it becomes the foremost theme upon which all the fantastic themes of the drama are built up. In

---

* There is a passage in "Emperor and Galilæan", spoken by Julian, the emperor, which seems to voice a vague longing in Ibsen's mind: "And what does the victor gain? Is it worth while to be victorious? What did Macedonian Alexander and Julius Cæsar win? Greeks and Romans speak of their fame with cold admiration,—while the other, the Galilæan, the carpenter's son, lives as the King of Love in warm, believing human hearts."

† "Four Lectures on Henrik Ibsen", p. 53.

both plays alike the problems of heredity and the influence of early surroundings are more than touched upon; and both alike culminate in the doctrine that the only redeeming power on earth or in heaven is the power of love."

But the **deus caritatis** proclaimed in the last line is not, from the standpoint of the poet, a vindication of the opponents of Brand. It is for the hero who has done his duty as he saw it, — who has had the will to do:

> **"At ej du kan dig visst forlades,**
> **men aldrig at du ikke vil.."**

The question is not whether this is good theology or not. Notwithstanding the theological tone of the drama, the main issue is an ethical, not a religious one. Christ, the love-principle, is recognized, but the idea of redemption is absent. The poet's feeling on the question of **caritas** seems to have been identical with Goethe's in **Faust**:

> **"Wer immer strebend sich bemüht,**
> **Den können wir erlösen."**

But this attitude of the poet has nothing to do with the main part of the drama. Brand's life is a tragedy. The spirit of radicalism in which the poet has selected the most terrible consequences that could come of Brand's actions, drives the reader to the conclusion that great and sublime though Brand's struggle was, it was not a life that led to ultimate happiness either to himself or others. He destroyed everything that came in touch with him: his mother's hopes, the life of his child and wife, his parishioners. It would be a strange compromise if after all he was saved by virtue of his deeds, and that his ideal of life was essentially and adequately true and right.

We are therefore forced to separate the tragedy

of Brand from the poet's reflections on it, as these appear in the last pages. In this duality of the drama is reflected the mind of the struggling poet. The ideal of his intellect and the ideal of his heart were at war. The former pervades the drama, but the latter obtrudes itself and seeks recognition.

Brand's last words in the drama contain an interrogative suspicion that he has not done his full duty in life. The very asking is proof of this. This, too, voices the poet's own doubt. The answer does not banish it, but suggests a weakness to be overcome, — a thought to be nurtured.*

The Latin words **deus caritatis** make, moreover, an effective dramatic ending. It does not please the average reader, but it forces the intelligent one to think the problem out for himself. And this power of making the reader think is one of the great virtues of Ibsen's writings.

XI.

Brand, like **Peer Gynt**, was dipped deep in the sea of symbolism. It takes poetic gift of a high order to be able to transmute some simple fact of human experience into a symbol of wide and varying application. The Boyg in **Peer Gynt** is a striking example. Here is a semi-mythical idea of an old legend, absolutely arid to the mind of even the in-

---

* In 1874, Ibsen visited Christiania, on which occasion he made a speech to the students of the university. Among many interesting things, he tells of his own authorship in these words: "Dels har jeg digtet på det, der kun glimtvis og i mine bedste timer har rört sig levende, som stort og skönt i mig. Jeg har digtet på det, der så at sige har stået höjere end mit daglige jeg, og jeg har digtet på dette for at fæstne det ligeoverfor og i mig selv." (See Olson's "Grammar and Reader".)

telligent reader, but which the poet seized upon and made one of the most significant concepts in all his writings. It certainly does not represent, as Brandes has said, 'the spirit of compromise', nor original sin, nor any one thing. Its comprehensiveness is commensurate with the elasticity of the reader's imagination. It easily represents all of those forces in life that stand in the way of the perfection of personality, and thus becomes a symbol that peers out from between the lines of all of Ibsen's works.

Ibsen. however, seems to have resented any attempt on the part of critics to give a literal interpretation of his symbolism or to read his supposed sub-intentions. On one occasion he wrote to his publisher concerning **Peer Gynt**: "Why cannot people read it as a poem?" And when the foremost critic of Denmark (Clemens Petersen), in a review of the drama, designated the Fellow Passenger as a personification of the concept 'dread', Ibsen made violent protest in a letter to Björnson, and insisted that he had 'stuck in the scene as a caprice.'* This is interesting, though not necessarily significant. Surely the critic should not be bound hand and foot by it. There must have been some sort of reason for its being 'stuck in', and the acute critic will not be thwarted in his attempt to find it, for he knows that a poet is not likely to be an adequate interpreter of his own works. A really great poetic product

---

* "Min bog er poesi; og er den det ikke, så skal den blive det. Begrebet poesi skal i vort land, i Norge, komme og böje sig efter bogen. Der er intet stabilt i begrebernes verden; Skandinaverne i vort århundrede er ikke Grækere. Han siger, at den fremmede passager er begrebet angst! Om jeg stod på retterstedet og kunde friet mit liv ved den forklaring, var den ikke faldet mig ind; jeg har aldrig tænkt derpå; jeg smurte scenen ind som en kaprice." (Letter of December 9, 1867.)

is true to the great facts of human nature in a more profound and varied sense than the poet himself may be conscious of. Ibsen has said: "Not only they who write, but also they who read are poets, — co-workers **(meddigtende).**" So if the critic or reader feels the force of a definite concept in the shadowy figures of a drama, he should not be deprived of the enjoyment of it even by the poet's interdict. The symbolism of **Brand** and **Peer Gynt** is deeply significant to the receptive mind. It is not impossible to enjoy to the full the sheer poetry of it, and at the same time to see in it the adumbration of impressive human reality. It matters little to the intelligent reader whether the poet understood the subconscious process or 'caprice' that transmuted reality into poetry or not. There is, however, something in the poet's contention that a poem should not be robbed of its poetry by pedantic interpretation. And yet it seems like cowardice to evade interpretation in the case of such striking creatures as Gerd and the hawk.

Although the attempt has been made in the Notes to give a definite interpretation of the significance of the scenes where Gerd appears, and, in the last pages of the drama, to explain her hallucinations almost line by line, the Editor desires to say that these commentaries are intended to offer only a possible explanation. Though he has worked out a solution with which he himself is satisfied, he nevertheless realizes that in points where great critics disagree, it is folly to be dogmatic. Besides being the incarnation of the guilt of Brand's mother, Gerd seems to represent a phase of Brand's character, namely, a longing for that unfettered freedom which the social organism does not bequeathe to the individual. Gerd does not enjoy this freedom undisturbed; she is haunted by the

hawk of the law. It seems, however, unsatisfactory, not to say impossible, to force the symbol of the hawk into any formal concept. It stands for one thing here, another thing there. The significance of it consists in the fact (and the same is true of Gerd) that it serves at each appearance as a powerful suggestion with respect to each situation. After the first plodding reading of the drama, when the annotations may be followed with advantage, much confusion will be avoided, a satisfactory comprehension of the elusive symbol will be gained, and the poetry of the piece will most effectively be felt by avoiding a too pedantic interpretation.*

Taking into account the various circumstances under which Brand was written, it would be madness to expect it to be a perfect aesthetic product,† or to find in it any sane, clean-cut, and comprehensive philosophy of life, — any calm and just estimate of human frailty. What, in essence, we do find is a hero with a 'titanic world-defying will', struggling with a hostile human environment, and the clarion notes of the combat affect the reader as an appeal to arms to do battle for that which is great, and noble, and heroic in life.‡ We have the

---

* "Der Habicht wurde als 'Geist des Akkordes' gedeutet. Noch weiter zu deuteln und überall nach geheimnisvollen Beziehungen zu forschen, erschwert nur das Verständnis und mindert den Genuss."—(Roman Woerner, "Henrik Ibsen", Vol. I, p. 208.)

† "A masterpiece is not a flawless work, but one which has sufficient vitality to live down its faults, until at last we no longer heed, and almost forget, them." (William Archer, in Introduction to "Peer Gynt".)

‡ In this connection it is of interest to note what a Norwegian Lutheran pastor (Rev. B. E. Bergesen, of Chicago) writes to the Editor:

"Der er næsten ingen bog, jeg har læst og læst

author's own words for it that during the writing he was filled with the "exultation of a crusader", and that he could imagine nothing that he would have lacked the courage to meet. It is a prime artistic virtue of **Brand** that it inspires the reader with a kindred heroic spirit.*

"Wherever there is seriousness of purpose, energy of thought, vividness of form, there a greatness lives in literature which can inspirit and exalt. More than anything else, humanity needs the shock of great minds. It matters comparatively little whether it receives this shock from minds which communicate the ecstasy of joy, the rapture of holiness, the triumph of strife, or the terror of despair. All of these emotions are good for us. They lift and move and drive us out of the monotony and dullness and stagnation of ordinary existence...... The decadence of every literature dates from the day when it gave way to charm, — when it abandoned the painful ways of lofty thought, the

---

og læst som "Brand." Sommetider har jeg læst den for at hvile, sommetider for at studere, sommetider for at faa prygl, naar jeg har fölt mig slap i min prestegjerning eller halv i mit gudsforhold. Naar jeg har faaet baade tugt og mod af Brands ord, er jeg blit skamfuld over min svaghed og styrket til min gjerning.

* "The world loves a hero, because there is a heroic strain in all normal men and women. Every such man or woman would like to be a hero, but many are shut off from heroism in any form dramatic enough to make it real to them, even while they are leading lives which are heroic in quiet self-denial and hidden self-effacement. To such men and women the description of the heroic life is a satisfaction and an inspiration; they hunger and thirst for it in spirit just as the body hungers and thirsts, and their desire for it is as wholesome as any other desire."—(Hamilton W. Mabie.)

stress of stormy conflict, and sank back to cultivate beauty and prettiness and peace."*

Ibsen's **Brand** will be found to satisfy these broad-guaged requirements of literary greatness.

---

* Charles Leonard Moore, in "The Dial", July 1, 1905.

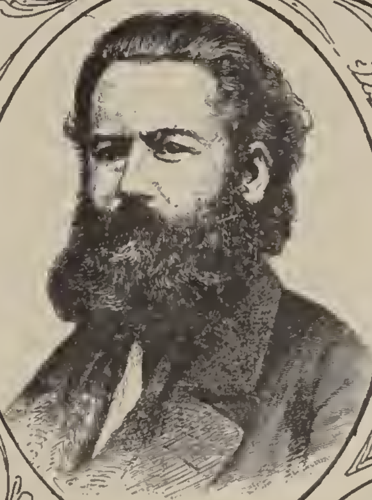
Note. —Since the above Introduction was written and put into type, the Editor has had an opportunity of examining the preliminary poem upon which Ibsen was at work during the year preceding the writing of "Brand", and to which reference is made in the footnote to page xxxviii. Exclusive of the introductory poem, entitled "Till de Medskyldige" (printed in the Appendix to this volume), there are three parts, containing in all about one hundred and eighty eight-lined stanzas, which treat of the youth and early life of Brand, up to a point corresponding to page 47 of the drama. Whether Ibsen had ever carried the story beyond this point in the poem, it is impossible to determine.

The "Brand-Fragment" contains much that is of interest to the literateur, but nothing that casts any light on the main problems of the drama. It can in no sense be compared with the drama in point of literary and artistic excellence. The poem gives the impression of having been hammered out by a man who felt in duty bound to write something, as he was receiving government support. The drama, on the other hand, was conceived and executed in a fine spirit of poetic frenzy. Hence it is not strange that the poem does not contain any indication of that symbolic element which gives the drama its larger rhythms.

The exact title of the work, as published by Professor Karl Larsen, of Copenhagen, appears in the Bibliography, at the end of this volume.

BRAND

HENRIK IBSEN

I TREDIVEAARSALDEREN.

I FIRTIAARSALDEREN.

I FEMTIAARSALDEREN.

I SEKSTIAARSALDEREN.

I SYTTIAARSALDEREN

HENRIK IBSEN

BRAND

ET DRAMATISK DIGT

CHICAGO
JOHN ANDERSON PUBLISHING CO.
1908

PERSONERNE:

BRAND.
HANS MODER.
EJNAR, en maler.
AGNES.
FOGDEN.
DOKTOREN.
PROVSTEN.
KLOKKEREN.
SKOLEMESTEREN.
GERD.
EN BONDE.
HANS HALVVOKSNE SØN.
EN ANDEN BONDE.
EN KVINDE.
EN ANDEN KVINDE.
EN SKRIVERKARL.
PRESTER OG EMBEDSMÆND.
ALMUE, MÆND, KVINDER OG BØRN.

FRISTEREN I ØDEMARKEN.
DE USYNLIGES KOR.
EN RØST.

(Handlingen foregår i vor tid, dels i dels omkring en fjordbygd på vestkysten af Norge.)

FØRSTE AKT.

(Oppe i sneen på fjeldvidderne. Tågen ligger tæt og tung; det er regnvejr og halvmörkt.)

(BRAND, sortklædt, med stav og skræppe, kravler sig frem vestover. EN BONDE og hans halvvoksne SÖN, som har slået fölge med, er noget bagefter.)

Bonden
(råber efter BRAND).

Hej, fremmedkarl, far ej så fort!
Hvor er du?

Brand.

Her!

Bonden.

Du går dig bort!
Nu tykner skodden slig, at knapt
en ser så langt, som staven rækker —

Sønnen.

Far, her er spriker!

Bonden.

Her er sprækker!

Brand.

Og hvert et vejspor har vi tabt.

Bonden
(skriger).

Stans, mand! Guds bitre—! Her er bræen
skral som en skorpe! Tramp ej sneen!

Brand
(lyttende).

Jeg hører duren af en fos.

Bonden.

En bæk har hulet sig indunder;
her er et dyb, som ingen bunder;—
det sluger både dig og os!

Brand.

Frem må jeg, som jeg før har sagt.

Bonden.

Det evner ingen mandemagt.
Kend;—her er grunden hul og sprød—
Stans, mand! Det gælder liv og død!

Brand.

Jeg må; jeg går en stormands bud.

Bonden.

Hvad heder han?

Brand.

Han heder Gud.

Bonden.

Og hvad er du for noget?

Brand.

Prest.

Bonden.

Kanhænde det; men jeg véd bedst,
at om du så var provst og bisp,
så ligger du i dødsens gisp

før dagen gryr, hvis du vil frem
på bræens undergravne brem.
Hør, prest; om en er klog og lært,
(nærmer sig varsomt og overtalende.)
han kan ej *det*, som er *for* svært.
Vend om; vær ej så strid og stiv!
En har jo kun det ene liv; —
går *det*, hvad har en så igen?
Der er en mil til næste grænd,
og skodden står så tyk, at den
kan skæres med en tollekniv.

Brand.

Står skodden tyk, en lokkes ej
af blålysblink på vildsporsvej.

Bonden.

Men her er is-tjern rundt omkring,
og slige tjern er stygge ting.

Brand.

Dem går vi over.

Bonden.

Gå på vand?
Du holder mindre end du lover.

Brand.

Én har dog vist, — er troen sand,
så slipper karlen tørskod over.

Bonden.

Ja, før i tiden; men i vor
han går tilbunds med hud og hår.

Brand.

Farvel! (vil gå.)

Bonden.

Du sætter livet til!

Brand.

Hvis Herren for min død har brug, —
velkommen flom og fos og slug!

Bonden
(sagte).

Nej, han er både gal og vild!

Sønnen
(halvt grædende).

Far, lad os vende! Der er tegn
til værre styggevejr og regn!

Brand
(stanser og nærmer sig igen).

Hør, bondemand; du sagde før,
at datter din, som bor ved fjorden,
har skikket bud, at snart hun dør;
men ej med saligt håb hun tør, —
hvis ej hun ser dig, — gå fra jorden?

Bonden.

Gud bedre mig så sandt og visst!

Brand.

Og til idag hun gav dig frist?

Bonden.

Ja.

Brand.

Ikke længer?

Bonden.

Nej.

Brand.

Så kom!

Bonden.

Det er ugørligt værk. Vend om!

Brand
(ser fast på ham).

Hør? Gad du hundred daler give,
ifald hun kunde saligt dø?

Bonden.

Ja, prest!

Brand.

To hundred?

Bonden.

Hus og bø
jeg skulde gerne fra mig skrive,
ifald hun slukne fik i fred!

Brand.

Men gad du give l i v e t med?

Bonden.

Hvad? Livet? Kære, vene —!

Brand.

Nå?

Bonden
(klör sig bag öret).

Nej, men der er da måde på — !
I Jesu navn, du får ej glemme,
at jeg har barn og kone hjemme.

Brand.

Han, som du nævnte, havde mor.

Bonden.

Ja, det var længe før ifjor; —
da hændte der så mangt et under;
det går ej slig til nuomstunder.

Brand.

Far hjem. Dit liv er dødens vej.
Du véd ej Gud og Gud ej dig.

Bonden.

Hu, du er hård!

Sønnen
(trækker i ham).

Kom så afsted!

Bonden.

Ja vel; men h a n skal følge med!

Brand.

Skal jeg?

Bonden.

Ja, blir du borte her
i dette Herrens vonde vejr,
og rygtes, hvad en ej kan dølge,
at vi gik hjemmefra i følge,
så trækkes jeg til tings en dag, —
og drukner du i myr og tjern,
så dømmes jeg i bolt og jern —

Brand.

Da lider du for Herrens sag.

Bonden.

Mig rager ikke hans og dine;
jeg har alt mer end nok med mine.
Kom så!

Brand.

Farvel!

(hult bulder höres langt borte.)

Sønnen

(skrigende).

Der går en skred!

Brand

(til bonden, som har grebet ham i kraven).

Slip taget!

Bonden.

Nej!

Brand.

Slip straks!

Sønnen.

Kom med!

Bonden

(brydes med BRAND).

Nej, fanden nappe mig —!

Brand

(river sig lös og kaster ham i sneen).

Ja visst;
det kan du tro han gør tilsidst!

(går.)

Bonden

(sidder og gnider armen).

Au, au; den karl er stiv og stærk.
Sligt kalder han Vorherres værk!

(råber, idet han rejser sig.)

Hej, prest!

Sønnen.

Han gik indover hejen.

Bonden.

Ja, men jeg skimter ham endnu.
(råber igen.)
Hør, sig mig — kan du mindes, du,
hvor var det vi kom ud af vejen?

Brand
(inde i tågen).

Ej trænges vejløbs kors for dig; —
du er alt på den brede vej.

Bonden.

Gud give, at det var så vel,
så sad jeg godt og varmt ikveld.
(han og SÖNNEN går östover igen.)

Brand
(kommer tilsyne höjere oppe og lytter ud mod den kant, hvor BONDEN gik).

De famler hjem. Du slappe træl,
sprang i dit bryst en viljes væld,
var ikkun evnen d e t, som skorted,
jeg skulde vejens møje kortet;
på dødstræt ryg, med foden såret,
jeg skulde glad og let dig båret; —
men hjælp er gavnløs for en mand,
som ikke vil, hvad ej han kan.
(går længere frem.)
Hm; livet, livet; det er svært,
hvor livet er de godtfolk kært!
Hver skrælling lægger slig en magt
på livet, som om verdens frelse,
al menneskenes sjælehelse,
var på hans skrale skuldre lagt.

De vil nok ofre, Gud bevares!
Men livet, livet, — det må spares.

(smiler, som i en erindring.)

To tanker faldt som gut mig ind
og voldte lattervrid i maven,
og skaffed mig et barket skind,
når gamle skolemor var gnaven.
Jeg tænkte mig en mørkræd ugle,
en fisk med vandskræk. Lydt jeg lo;
jeg vilde dem af sindet smugle,
men de hang i med tand og klo. —
Hvad kom det af, det lattervrid?
Jo, af den dunkelt følte splid
imellem tingen, som den er,
og tingen, som den skulde være, —
imellem det, at måtte bære,
og finde byrden altfor svær. —

Fast hver en landsmand, syg og frisk,
er slig en ugle, slig en fisk.
Han skabtes til et dybets yrke,
han skulde leve livets mørke, —
og det er det, som gør ham ræd.
Han spræller angst mod fjærens bred,
han skyr sit eget stjernekammer,
han skriger: luft og dagens flammer!

(stanser et öjeblik, studser og lytter.)

Hvad var det der? Det lød som sang.
Ja, det er sang med latter blandet.
Hør, — nu et hurra, nu et andet, —
nu tredje — fjerde — femte gang!

Der rinder solen. Skodden letter.
Jeg øjner alt de vide sletter.
Derborte står det glade lag
i morgenskær på højderyggen;

vestover vidden kastes skyggen;
de skifter ord og nævetag.
Nu skilles de. De andre vender
mod øst, men to går vesterud.
Der skikker de, som sidste bud,
farvel med hat, med slør og hænder.

(Solen bryder alt mere og mere gennem tågen. Han står længe og ser ned på de kommende.)

Der glitrer lys om disse tvende.
Det er som skodden gjorde vej,
som lyngen klædte hæld og hej
og himlen lo om ham og hende.
De er visst syskend. Hånd i hånd
de springer over lyngens tæppe.
Se; pigen rører grunden neppe,
og han er ledig som en vånd.
Der strøg hun fra ham! Der hun veg,
da rap han vilde hende fange — —.
Nu vokser løbet til en leg —!
Hør; deres latter blir til sange!

(EJNAR og AGNES, let rejseklædte, begge blussende og varme, kommer legende frem over sletten. Tågen er borte; en klar sommermorgen ligger over fjeldet.)

Ejnar.

Agnes, min dejlige sommerfugl,
dig vil jeg legende fange!
Jeg fletter et garn med masker små,
og maskerne er mine sange!

Agnes
(danser baglængs foran og smutter stedse fra ham).

Er jeg en sommerfugl, liden og skær,
så lad mig af lyngtoppen drikke;
og er du en gut, som lyster en leg,
så jag mig, men fang mig ikke!

Ejnar.

Agnes, min dejlige sommerfugl,
nu har jeg maskerne flettet;
dig hjælper visst aldrig din flagrende flugt,—
snart sidder du fangen i nettet!

Agnes.

Er jeg en sommerfugl, ung og blank,
jeg lystig i legen mig svinger;
men fanger du mig under nettets spind,
så rør ikke ved mine vinger!

Ejnar.

Nej, jeg skal løfte dig varligt på hånd
og lukke dig ind i mit hjerte;
der kan du lege dit hele liv
den gladeste leg, du lærte!

(uden at se det har de nærmet sig en brat styrtning; de står nu lige på randen.)

Brand
(skriger ned til dem).

Stans, stans! Der er en afgrund bag!

Ejnar.

Hvem råber?

Agnes
(peger op).

Se!

Brand.

Berg jer i tide!
I står på skavlens hule tag;—
den hænger udfor stupets side!

Ejnar
(slår armen om hende og ler op).
Det har ej nød med mig og hende!

Agnes.
Vi har et liv at lege rundt!

Ejnar.
I solskin er en færd os undt,
som først om hundred år har ende.

Brand.
Da først I går til bunds? Ja så!

Agnes
(svinger slöret).
Nej, da går legen mod det blå.

Ejnar.
Først hundred år i glædestimlen,
med bryllupslamper tændt hver nat, —
et liv, et hundredårs tagfat —

Brand.
Og så —?

Ejnar.
Så hjem igen — til himlen.

Brand.
Nå, det er d e n, I kommer fra?

Ejnar.
Naturligvis; hvor ellers da?

Agnes.
Ja, det vil sige, aller sidst
vi kom fra dalen øst for fjeldet.

Brand.

Jeg syntes og jeg øjned hist
et skimt af jer ved vandløbskellet.

Ejnar.

Ja, det var d e r vi skiltes nys
fra vore venner og veninder
og trykked håndslag, favntag, kys,
som segl på alle dyre minder.
Kom ned til os! Jeg skal fortælle,
hvor Gud har været mageløs, —
så vil De fatte jublens vælde —!
Fy, stå ej der, som om De frøs!
Se så! Tin op! Det kan jeg lide.
Først er jeg maler, må De vide,
og det var allerede smukt
at skænke mine tanker flugt,
så jeg kan kogle liv i farver,
som han gør sommerfugl af larver.
Men aller prægtigst var dog Gud,
da han mig Agnes gav til brud!
Jeg kom fra syd, fra rejser lange,
med malerkassen på min ryg —

Agnes
(ivrig).

Så kongeglad og frisk og tryg —
og kunde visst de tusend sange!

Ejnar.

Just som jeg gennem bygden strøg,
var hun deroppe på besøg.
H u n skulde drikke fjeldets luft
og sol og dugg og graners duft.
M i g drev en gudsmagt op mod fjeldet;
det sang i mig: søg skønhedsvældet

på granemo, langs skogens elv,
i skyflugt under himlens hvælv! —
Da malte jeg mit mesterstykke:
et rosenblus på hendes kind,
et øjepar, som lyste lykke,
et smil, som sang i sjælen ind —

Agnes.

Men hvad du malte, så du neppe, —
drak livets skål i blinde drag
og stod igen en solskinsdag
med stav i hånd og snøret skræppe —

Ejnar.

Da strøg den tanke mig forbi:
du har jo ganske glemt at fri!
Hurra! I hast blev friet, svaret,
og dermed var det grejdt og klaret.
Vor gamle doktor blev så glad,
at selv han ikke vidste hvad.
Så holdt han lag tre døgn tilende,
med sang og dans, for mig og hende;
fra foged, lensmand, skriver, prest,
al voksen ungdom kom som gæst.
Fra gården brød vi op inat;
men derfor endtes gildet ej; —
med flag på stang, med løv om hat,
op over li, frem over hej,
af flokken fulgtes vi på vej.

Agnes.

Vor færd på vidden var en dans,
snart to og to — og snart i krans.

Ejnar.

Af sølvstøp drak vi vinen sød —

Agnes.

I sommernatten sangen lød —

Ejnar.

Og skodden, som faldt tung fra nord,
strøg lydig væk, hvor frem vi fór.

Brand.

Og nu går vejen —!

Ejnar.

Lige frem,
til byen.

Agnes.

Der jeg har mit hjem.

Ejnar.

Men først forbi de sidste toppe;
så ned til fjordens vik i vest;
på Ægirs hest med dampen oppe
vi rider hjem til bryllupsfest, —
og så mod sydens land tilsammen,
lig svaner på den første flugt —!

Brand.

Og der —?

Ejnar.

Et bryllupsliv i gammen,
som drømmen stort, som sagnet smukt;
thi vid at denne søndagsmorgen,
skønt midt på vidden, uden prest,
vort liv blev lyst i fred for sorgen
og viet til en lykkefest.

Brand.

Af hvem?

Ejnar.

Af al den glade klynge.
Ved bægerklang hver uvejrssky
blev sat i ban, der turde tynge
det lette løvværk om vort ly.
Af sproget ud hvert ord de kyste,
som varsel bar om stormslags drøn;
med løv om håret de os lyste
som glædens børn i kuld og køn.

Brand.

Far vel, I to!

(vil gå).

Ejnar.

(studser og ser nærmere på ham).

Nej, stans og vent!
Det tykkes mig som noget kendt
i Deres træk —

Brand
(koldt).

Jeg er Dem fremmed.

Ejnar.

Og dog fra skolen eller hjemmet
jeg tror så visst, jeg mindes kan —

Brand.

I skolen; ja, da var vi venner;
da var jeg gut; nu er jeg mand.

Ejnar.

Det skulde aldrig være —?

(skriger med engang:)

Brand!
Ja, det er dig! Nu jeg dig kender!

Brand.

Jeg kendte dig fra første stund.

Ejnar.

Vel mødt, vel mødt af hjertens grund!
Se på mig! Ja, du er den gamle,
som altid i dig selv var nok,
hvem legen aldrig kunde samle
i kammeraters viltre flok.

Brand.

Jeg var jo hjemløs mellem jer.
Dig tror jeg dog jeg havde kær,
skønt alle I der sør i landet
var af en anden malm, end jeg,
som fødtes på et næs ved vandet,
i skyggen af en skogløs hej.

Ejnar.

Din hjembygd, — ja, den er jo her?

Brand.

Igennem den min vej nu bær.

Ejnar.

Igennem den? Så? Vidre frem?

Brand.

Ja vidt; og fort — forbi mit hjem.

Ejnar.

Du er jo prest?

Brand
(smiler).

Stiftskappelan.
Lig haren under holtets gran
har jeg mit hus snart her snart hist.

Ejnar.

Og hvor går rejsen nu tilsidst?

Brand
(hurtigt og hårdt).

Spørg ej om det!

Ejnar.

Hvorfor?

Brand
(forandrer tonen).

Å jo!
Det skib, som venter eder to,
skal også føre mig herfra.

Ejnar.

Min brudgomshest? Hurra, hurra!
Tænk, Agnes, han skal samme vej!

Brand.

Ja, men jeg skal til gravøl, jeg.

Agnes.

Til gravøl?

Ejnar.

Du? Hvem skal begraves?

Brand.

Den Gud, som nys du kaldte *din*.

Agnes
(viger).

Kom, Ejnar!

Ejnar.

Brand!

Brand.

I lin og skrin
hver jordtræls Gud, hver døgnværk-slaves,
skal lægges ned ved højlys dag.
Der må en ende på den sag.
Det er på tiden I forstår,
han skrantet har i tusend år.

Ejnar.

Brand, du er syg!

Brand.

Nej, sund og frisk,
som åsens tall, som bakkens brisk;
men det er tidens syge slægt,
som trænger til at vorde lægt.
I vil kun lefle, lege, le,
vil tro så småt, men ikke se, —
vil læsse hele vægtens ve
på en, som man har sagt jer kom
og tog den store straffedom.
H a n lod for jer sig tornekranse,
og derfor har I lov at danse; —
ja dans, — men hvor du danser h e n,
det blir en anden sag, min ven!

Ejnar.

Å, jeg forstår! Den sang er ny
og yndet over bygd og by.
Du hører til det unge kuld,
som kalder livet tant og muld,
som jage vil med pølens skræk
alverden i en askesæk.

Brand.

Nej, jeg er ingen „prækehest“.
Jeg taler ej om kirkens prest;

knapt véd jeg, om jeg er en kristen;
men visst jeg véd, jeg er en mand,
og visst jeg véd, jeg øjner bristen,
der margstjal hele dette land.

Einar

(smiler).

Det har jeg endnu aldrig hørt,
vort gode land i rygte ført
for overmål af livsenslyst.

Brand.

Nej, jublen sprænger intet bryst; —
thi var det så, da var det vel.
Lad gå at du er glædens træl, —
men vær det da fra kveld til kveld.
Vær ikke ét idag, igår,
og noget andet om et år.
Det, som du er, vær fuldt og helt,
og ikke stykkevis og delt.
Bacchanten er en klar idé,
en drukkenbolt hans ak og ve, —
Silenen er en skøn figur,
en dranker hans karrikatur.
Gå blot omkring i dette land,
og hør dig for hos alle mand,
og du vil se, enhver har lært
sig til at være lidt af hvert.
Lidt alvorslørt til brug i helgen,
lidt trofast efter fædres sed,
lidt lysten efter natverdsvælgen, —
thi det var samme fædre med, —
lidt varm om hjertet, er der gilde
og sangen runger for det lille
men klippefaste klippefolk,
der aldrig tog mod stryg og svolk, —

lidt ødsel når det gælder løfter, —
lidt hårfin når han ædru drøfter
det ord, som gaves i et lag,
til løsning på en alvorsdag.
Dog alt, som sagt, kun ganske lidt;
hans fejl, hans fortrin, går ej vidt;
han er en brøk i stort og småt,
en brøk i ondt, en brøk i godt; —
men værst det er, — hver brøkens del
slår brøkens hele rest ihjæl.

Ejnar.

Det er en letvindt ting at håne;
dog vakrere det var at skåne —

Brand.

Kanhænde det, — men ej så sundt.

Ejnar.

Nu vel; til folkets syndebundt
jeg føjer både ja og amen,
men ser dog ej det hænger sammen
med ham, du lægge vil i skrin, —
den Gud, jeg endnu kalder min.

Brand.

Min glade ven, du er jo maler; —
vis mig den Gud, hvorom du taler.
Du har jo malt ham, har jeg hørt,
og billedet har godtfolk rørt.
Han er vel gammel; ikke så?

Ejnar.

Nu ja —?

Brand.

Naturligvis. Og grå?
Tyndhåret efter gubbers vis,

med skæg som sølvtråd eller is, —
velvilligt stemt, men dog så streng,
at han kan skræmme børn i seng?
Hvorvidt du gav ham tøfler på,
se, det lar ved sit værd jeg stå;
men visst jeg tror det gjorde godt,
om han fik briller og kalot.

Ejnar
(vred).

Hvad skal det til —

Brand.

Det er ej spot.
Just netop sådan ser han ud,
vort lands, vort folks familjegud.
Som katoliken gør en rolling
af Frelserhelten, gør I her
af Herren en affældig olding,
der er sin alders barndom nær.
Som paven har på Peters stol
tilovers snart kun dobbelt-dirken,
så snevrer I fra pol til pol
Vorherres rige ind til kirken.
I skiller liv fra tro og lære;
for ingen gælder det at være;
jer stræben er, jer ånd at hæve,
men ikke helt og fuldt at leve.
I trænger til, for slig at slingre,
en Gud, som ser igennem fingre; —
som slægten selv, dens Gud må gråne
og males med kalot og måne. —
Men denne Gud er ikke min!
Min er en storm, hvor din er vind,
ubøjelig, hvor din er døv,
alkærlig der, hvor din er sløv;

og han er ung, som Herkules, —
ej nogen Gudfar på de tres!
Hans stemme slog med lyn og skræk,
da han som ild i tornehæk
for Moses stod på Horebs berg,
som kæmpen står for dverges dverg.
Han stansed sol i Gibeons dal
og gjorde undre uden tal,
og skulde gøre dem endnu,
hvis slægten ej var slap, som du!

Ejnar
(med et usikkert smil).

Og nu skal slægten skabes om?

Brand.

Det skal den, du, så sandt og visst
jeg véd, at jeg til verden kom,
som læge for dens sot og brist!

Ejnar
(ryster på hovedet).

Sluk ikke stikken, skønt den oser,
før lygten viser vejens spor;
stryg ikke sprogets gamle gloser,
før du har skabt de nye ord!

Brand.

Ej noget nyt jeg stunder til;
det eviges ret jeg hævde vil.
Det er ej dogmer eller kirke,
som jeg vil løfte med mit virke;
thi begge så sin første dag,
og derfor var det muligt vel
de begge ser sin sidste kveld.
Alt s k a b t har jo et *finis* bag;

det fanger mén af møl og orm,
og må ifølge lov og norm
af vejen for en ufødt form.
Men der er noget til, som står; —
det er den ånd, som ej blev skabt,
som løstes, da den var fortabt,
i tidens første friske vår,
som slog med frejdig mandetro
fra kød til åndens ophav bro.
N u er i småt den høkret ud, —
tak være slægtens syn på Gud; —
men frem af disse sjælestumper,
af disse åndens torsoklumper,
af disse hoder, disse hænder,
et h e l t skal gå, så Herren kender
sin m a n d igen, sit største værk,
sin ætling, Adam, ung og stærk!

Ejnar
(afbrydende).

Farvel. Jeg mener, det er bedst
vi skilles her.

Brand.

Går I mod vest,
går jeg mod nord. To veje bær
til fjorden, begge lige nær.
Farvel!

Ejnar.

Farvel.

Brand
(vender sig ved nedgangen).

Skil lys fra dunst.
Husk, — det, at leve, er en kunst.

Ejnar
(vinker ham fra sig).

Vend du kun verden op og ned;
min gamle Gud jeg holder ved!

Brand.

Godt; mal ham du med krykkestav;—
jeg går og lægger ham i grav!
(går ned over stien.)

Ejnar
(går i taushed hen og ser efter BRAND).

Agnes
(står et öjeblik som åndsfraværende; derpaa farer hun op, ser sig urolig om og spörger):

Gik solen ned?

Ejnar.

Nej, kun en sky
strøg for; nu lyser den påny.

Agnes.

Her blæser koldt.

Ejnar.

Det var et pust,
som jog igennem skaret just.
Her skal vi ned.

Agnes.

Så sort mod sør
stod berget ej og stængte før.

Ejnar.

Du så det ej for sang og leg,
før han dig skræmte, da han skreg.
Men lad ham gå sin bratte trap;
vi knytter legen, hvor den glap.

Agnes.

Nej, ikke nu; — nu er jeg træt.

Ejnar.

Det er igrunden også jeg, —
og nedfor er ej vejen let,
som borte på den flade hej.
Men har vi højden bagom os,
da skal vi danse just på trods, —
ja, tifold mere vildt og fort,
end ellers vi det havde gjort. —
Se, Agnes, se den stribe blå,
som solens glød nu glitrer på;
snart kruser den sig, snart den ler,
snart er den sølv, snart er den rav;
det er det store, friske hav,
som du der yderst ude ser!
Og kan du se den mørke røg,
som længe langsmed leden strøg?
Og kan du se den sorte prik,
som nu just rundt om næsset gik?
Se, det er dampen; — din og min!
Nu står den fjorden lige ind!
Iaften står den ud fra fjord,
tilhavs, med dig og mig ombord! —
Der slører tågen tung og grå. —
Sig, Agnes, fik du øje på
hvor smukt sig hav og himmel malte?

Agnes

(ser åndsfraværende lige ud og siger):

Ja visst. Men sig mig om du så —?

Ejnar.

Hvad?

Agnes
(uden at se på ham og dæmpet som i en kirke).
Hvor han vokste, mens han talte!
(hun går nedover stien. EJNAR fölger.)

(Vej langs fjeldvæggen med vildt dyb udfor til höjre. Ovenfor og bag berget skimtes större höjder med tinder og sne.)

Brand
(kommer oppe på stien, går nedover, stanser midtvejs på en fremspringende knart og ser ned i dybet).

Ja, jeg kender mig igen!
Hvert et bådnøst, hver en grænd,
jordfaldsbakken, osets birke,
og den gamle brune kirke,
elvekantens olderbuske,
alting kan fra barn jeg huske.
Men jeg tror, at mere gråt
er det nu, og mere småt;
og på berget skavlen hænger
mere yderligt end da,
har af dalens snevre himmel
skåret bort endnu en strimmel,
luder, truer, skygger, stænger, —
stjæler mere sol ifra.

(sætter sig og ser langt udover.)

Fjorden. Var den og den gang
lige styg og lige trang?
Det er bygevejr. Der står
ind en råsejlsjagt for børen.
Sør, indunder hamrens skygge,

øjner jeg en bod, en brygge,
og der bag en rødmalt gård! —
Det er enkens gård på øren!
Enkens gård. Min barndoms hjem.
Minders minder myldrer frem.
Der, imellem strandens stene,
blev min barnesjæl alene. —
Over mig er klemslens vægt,
tyngslen af at stå i slægt
med en ånd, som altid peged
jordvendt, udenfor mit eget.
Alt, hvad stort jeg vilde før,
vimrer nu som bag et slør.
Modet, magten har mig sveget,
hug og sjæl blir slap og sprød;
her, ved nærmelsen af hjemmet,
ser jeg på mig selv som fremmed, —
vågner bunden, klippet, tæmmet,
Samson lig i skøgens skød.

(ser atter ned i dybet.)

Hvad er der for færd og virke?
Ud fra hver en plads og grænd
stævner kvinder, børn og mænd.
Snart i urd og snart i brækker
taber sig de lange rækker,
dukker atter op igen —
fremme ved den gamle kirke.

(rejser sig.)

O, jeg kan jer ud og ind,
slappe sjæle, sløve sind!
Hele eders Fadervor
har ej s å pas viljevinge,
ikke s å pas angstens drøn,
at deraf til himmels når, —

klangfuldt, som en røst skal klinge, —
andet end den fjerde bøn!
Den er landets løsen jo,
den er folkets feltråb blevet.
Ud af sammenhængen revet,
ind i alle hjerter skrevet,
ligger den som stormfordrevet
vrag af eders hele tro! —
Væk fra dette klumre slug!
Der er grubeluft herinde; —
her kan ingen fanes dug
flagre frit for friske vinde!

(vil gå; en sten kastes ovenfra og ruller nedigennem lien tæt ved ham.)

Brand

(råber op).

Hej der! Hvem kaster sten?

(GERD, en femtenårs pige, löber oppe på bergkammen med stene i forklædet.)

Gerd.

Han skreg!
Jeg traf!

(kaster igen.)

Brand.

Hør, barn; stans denne leg!

Gerd.

Der sidder han foruden mén
og vipper på en vindfældt gren!

(kaster igen og skriger.)

Der kommer han så vild som før!
Hjælp! Hu! Han hugger mig med klør!

Brand.

I Herrens navn —!

Gerd.

Hys! Hvem er du?
Stå stilt, stå stilt; han flyver nu.

Brand.

Hvem flyver?

Gerd.

Så du ikke høgen?

Brand.

Her? Nej.

Gerd.

Den store stygge fugl
med kammen fladt på panden strøgen,
med rand om øjet rød og gul!

Brand.

Hvor går din vej?

Gerd.

Til kirke.

Brand.

Så?
Da kan vi to jo følge slå.

Gerd.

Vi to? Nej, jeg skal opad her.

Brand
(peger nedover).

Men *der* er kirken jo!

Gerd
(ser hånligt smilende på ham og peger ned).

Den *der*?

Brand.

Ja visst; kom med.

Gerd.

Nej; der er stygt!

Brand.

Stygt? Hvorfor?

Gerd.

Jo, for der er småt.

Brand.

Hvor har du set en større bygt?

Gerd.

En større? Å, det véd jeg godt.
Farvel!

(går opover.)

Brand.

Går d e r din kirkevej?
Den bær jo til den vilde hej.

Gerd.

Følg med mig, du, så skal du se
en kirke bygt af is og sne!

Brand.

Af is og sne! Nu går det op!
Derinde mellem tind og top,
jeg komme kan fra gut ihug,
der findes skal et dalstrøgs slug;
Iskirken tror jeg det blev kaldt;
om den blev mange slags fortalt;

et frosset tjern er gulv og toft,
på skavlen ligger sneen kram
og spænder vidt sig, som et loft,
udover søndre væggens kam.

Gerd.

Ja, det ser ud som is og fjeld,
men e r nu kirke lige vel.

Brand.

Gå aldrig did; et vindstøds kast
har tidtnok voldt at bræen brast;
et skrig, et rifleskud er nok —

Gerd
(uden at höre på ham).

Kom med og se en rensdyrflok,
som skreden slog, så op den kom
ivår først med den store flom.

Brand.

Gå aldrig did; d e r er ej trygt!

Gerd
(peger ned).

Gå aldrig did; for d e r er stygt!

Brand.

Guds fred med dig.

Gerd.

Kom heller med!
Deroppe messer fos og skred;
der præker vind på jøklens vold,
så du blir både hed og kold.

Og høgen slipper aldrig ind;
han slår sig ned på Svartetind, —
der sidder han, det styggetøj,
som hane på min kirkefløj.

Brand.

Vild er din vej og vild din sjæl, —
en langelek med sprukken fjæl.
Af slet blir slet kun, slet og ret, —
men ondt til godt kan vendes let.

Gerd.

Der kommer han med vingesus!
Nu får jeg se at nå i hus!
Farvel; i kirken er jeg tryg, —
hu, hvor han kommer arg og styg!
(skriger.)
Kom ikke nær! Jeg kaster sten!
Slår du med klo, slår jeg med gren!
(flygter opover fjeldet.)

Brand
(efter et ophold).

Se, det var og en kirkegæst.
I dal, — på hej, hvem gør det bedst?
Hvem vimrer værst og vildest frem,
hvem famler længst fra fred og hjem, —
det letsind som, med krans af løv,
lar legen gå langs brattest slug, —
det slapsind, som går vejen sløv,
fordi det så er skik og brug, —
det vildsind, som har slig en flugt,
at fast hvad ondt det ser, blir smukt? —
Til kamp på tvers, til kamp på langs
mod denne trippelallians!

Jeg ser mit kald; det glitrer frem,
som sol igennem glugg på klem!
Jeg véd mit hverv; de trolde tre
i faldet bøder verdens ve; —
får slægten dem først lagt i grav,
da viftes verdenspesten af!
Op; rust dig, sjæl! Dit sverd fra lænd!
Til kamp for himlens odelsmænd!

(han stiger ned i bygden.)

ANDEN AKT.

(Nede ved fjorden med bratte bergvægge omkring. Den gamle forfaldne kirke ligger på en liden bakke i nærheden. Et uvejr trækker op.)

(ALMUEN, MÆND, KVINDER og BÖRN, er samlet i klynger dels på stranden dels i bakkerne. FOGDEN sidder i midten på en sten; en SKRIVERKARL hjælper ham; der deles korn og levnetsmidler ud. EJNAR og AGNES står omringet af en flok længere borte. Nogle både ligger i fjæren. BRAND kommer frem på kirkebakken uden at mærkes af mængden.)

En mand
(bryder sig gennem trængslen).

Af vejen!

En kvinde.

Jeg kom først!

Manden
(skubber hende tilside).

Gå væk!

(trænger sig frem til FOGDEN.)

Se her; fyld gabet i min sæk!

Fogden.

Giv tid.

Manden.

Ugørligt; — jeg må hjem;
der sidder sultne fire — fem!

Fogden

(spasende.)

Du véd ej tallet på en prik?

Manden.

Én drog med døden, da jeg gik.

Fogden.

Bi lidt. Du står på listen vel?

(blader i sine papirer.)

Nej; — jo, du står. Det var dit held.

(til SKRIVERKARLEN.)

Giv nummer ni og tyve sit. —
Nå, nå, I godtfolk, vent dog lidt!
Nils Snemyr?

En mand.

Ja!

Fogden.

Idag du får
tre kvart kun mod hvad du fik sidst.
I er jo færre nu.

Manden.

Ja visst, —
hun Ragnhild døde ret igår.

Fogden

(noterer).

Én mindre. Spart er altid spart.

(til MANDEN, som fjerner sig.)

Men far nu ikke hen i fart
og gift dig anden gang!

Skriverkarlen
(fniser).

Hi, hi!

Fogden
(hvast).

Hvad ler De af?

Skriverkarlen.

Jeg lo fordi
herr fogden er så morsom.

Fogden.

Ti!
Det stævne her er ingen spas;
men bedste råd mod gråd er fjas.

Ejnar
(træder ud af flokken med AGNES).

Nu har jeg tømt den sidste lomme,
og pung og tegnebog er tomme; —
ombord jeg kommer som en fant,
og sætter ur og stok i pant.

Fogden.

Ja, I to kom i rette stund.
Hvad jeg har samlet, er kun lidt;
det slår ej til, som hver kan vide,
når fattig hånd og halvmæt mund
skal skifte deles del af sit
med dem, som intet har at bide.

(får öje på BRAND og peger op.)

En til! Velkommen! Har De hørt
om hungersnøden, flommen, tørken,
så løs for pungen, er den snørt.
Vi tar imod af alle slags.

Vort forråd er på bunden straks; —
fem fiske små i armods ørken
gør intet måltid nutildags.

Brand.

Ti tusend, i en afguds navn
delt ud, blev ingen sjæl til gavn.

Fogden.

Det var ej ord jeg bad Dem om.
Ord er kun sten, er maven tom.

Ejnar.

Det er umuligt, at du véd
hvor hårdt og længe folket led!
Brand, her er uår, sult og sot.
Her ligger lig —

Brand.

Jeg ser det godt.
På hvert et øjes blygrå ring
det kendes hvem som holder ting.

Fogden.

Og endda står De hård som flint!

Brand
(træder ned iblandt mængden og siger med eftertryk):

Hvis livet her gik slapt og lindt,
gik trægt sin gang med hverdagsnød,
da ynked jeg jert skrig om brød.
Må du på fire krybe hjem,
da kommer dyret i dig frem.
Går dag for dag i lummer ro,
i skridtgang som et ligfærdstog,
da ligger det så nær at tro
sig strøgen ud af Herrens bog.

Men eder var han mere god;
han drysset rædsel i jert blod;
med dødsnøds svøber han jer slog;
hvad dyrt han gav, han atter tog —

Flere røster
(afbryder ham truende).

Han sparker os i al vor nød!

Fogden.

Han skælder os, som gav jer brød!

Brand
(ryster på hovedet).

O, kunde alt mit hjerteblod
jer læske som en helsens flod,
det skulde vælde frem i flom
til årens seng var tør og tom.
Men her at hjælpe var en synd!
Se, Gud vil løfte jer af dynd; —
et livsfolk, — om end spredt og svagt, —
af trængslen suger marg og magt;
det sløve syn får falkeflugt,
og skuer vidt og skuer smukt,
den veke vilje skyder ryg
og ser bag striden sejren tryg;
men avler nød ej adelsfærd,
er flokken ej sin frelse værd!

En kvinde.

Der slår et uvejr over fjord,
som om det vaktes ved hans ord!

En anden.

Han egger Gud! Min spådom mærk!

Brand.

Jer Gud gør intet underværk!

Kvinderne.

Se vejret! Se!

Røster blandt mængden.

Af bygden driv
den hårde sjæl med sten og kniv!

(Almuen stimler truende sammen om BRAND. FOGDEN træder imellem. — EN KVINDE, forvildet og forreven, kommer ilsomt ned over bakkerne.)

Kvinden
(skriger frem mod flokken).

Hvor får jeg hjælp i Jesu navn!

Fogden.

Hvad trænges? Nævn hvad nød, hvad savn—

Kvinden.

Ej nød, ej savn det gælder nu!
Det gælder verdens værste gru!

Fogden.

Hvad er det? Tal!

Kvinden.

Jeg har ej røst!
Hvor findes presten? — Hjælp og trøst!

Fogden.

Her er ej prest —

Kvinden.

Fortabt, fortabt!
Hård var du, Gud, at jeg blev skabt!

Brand
(nærmer sig).

Kanhænde dog her findes én.

Kvinden
(griber ham om armen).
Så lad ham komme, vær ej sen!

Brand.
Nævn mig din nød, så kommer han.

Kvinden.
Tversover fjorden —

Brand.
Nu?

Kvinden.
Min mand —
tre sultne små, og huset tømt, — —
sig nej, sig nej, — han er ej dømt!

Brand.
Tal først.

Kvinden.
Min barm var tørket ud;
os hjalp ej mennesker, ej Gud;
den yngste tungt med døden drog;
det skar hans sjæl; han barnet slog —!

Brand.
Han slog —!

Almuen
(i rædsel).
Sit barn!

Kvinden.
I samme stund
han så sin gernings afgrundsbund!

Hans anger flommed som en elv;
han lagde voldshånd på sig selv. —
Kom, berg hans sjæl trods vejr og sjø!
Han kan ej leve, tør ej dø;
med liget ligger han i favn
og skriger på den ondes navn!

Brand
(stille).

Ja, h e r er nød.

Ejnar
(bleg).

Er muligt sligt!

Fogden.

Han hører ej til mit distrikt.

Brand
(kort, til almuen).

Gør loss en båd og sæt mig over!

En mand.

I sligt et vejr? Det ingen vover!

Fogden.

Rundt fjorden går en sti —

Kvinden.

Nej, nej, —
nu findes ingen farbar vej;
jeg fór den, men et elvebrudd
skar lige bag mig kloppen ud!

Brand.

Gør båden loss.

En mand.

Umuligt nu;
det bryder over grund og flu!

En anden.

Se der! Et kast fra højden strøg,
så hele fjorden står i røg!

En tredje.

Er vejret sligt, med slag og skrald,
så lyser provsten messefald!

Brand.

En syndersjæl, sin domsstund nær,
ej venter efter vind og vejr!
(går ned i en båd og löser sejlet.)
I vover båden?

Ejeren.

Ja; men bliv!

Brand.

Godt; kom nu den, som vover liv!

En mand.

Jeg går ej med.

En anden.

Og ikke jeg!

Flere.

Det var den lige dødsens vej!

Brand.

Jer Gud hjalp ingen over fjord;
men husk, at min er med ombord!

Kvinden
(vrider hænderne).

Han ufrelst dør!

Brand
(råber fra båden):

Én mand er nok
til hjælp med øsekar og fok!
Kom, en af jer, som nylig gav!
Giv, mænd, giv indtil død og grav!

Flere
(viger tilbage).

Kræv aldrig sligt!

En enkelt
(truende).

Af båden ud!
Det er for stærkt at friste Gud!

Flere røster.

Se, vejret vokser!

Andre.

Linen brast!

Brand
(hugger sig fast med bådshagen og råber til den fremmede kvinde).

Godt; kom da du; men kom i hast!

Kvinden
(viger tilbage).

Jeg! Her, hvor ingen —!

Brand.

Lad dem stå!

Kvinden.

Jeg kan ej!

Brand.

Kan ej?

Kvinden.

Husk de små —!

Brand
(ler).

Dynd er den grund, I bygger på!

Agnes
(vender sig med blussende kinder raskt om til EJNAR, lægger hånden på hans arm og siger):

Har a l t du hørt!

Ejnar.

Ja; han er stærk!

Agnes.

Gud signe dig! Du véd dit værk!
(råber til BRAND:)
Se, — her er én, som vel er værd
at følge med på frelsens færd!

Brand.

Så kom!

Ejnar
(bleg).

Jeg!

Agnes.

Gå! Jeg har dig skænkt!
Højt ser mit syn, som før var sænkt!

Ejnar.

Før dig jeg traf, jeg skulde skænkt
mig selv, og villig med ham styrt —

Agnes
(bævende).

Men nu —!

Ejnar.

Mit liv er ungt og dyrt; —
jeg *kan* det ej!

Agnes
(viger tilbage).

Hvad har du sagt!

Ejnar.

Jeg *tør* det ej!

Agnes
(skriger ud).

Nu blev der lagt,
med stormslag og med strømnings fos,
et verdenshav imellem os!

(til BRAND:)

Jeg går i båden!

Brand.

Godt; så kom!

Kvinderne
(forfærdede, idet hun springer ombord).

Hjælp, Jesus!

Ejnar
(griber fortvilet efter hende).

Agnes!

Hele mængden
(iler til).

Stans! Vend om!

Brand.

Hvor ligger huset?

Kvinden

(peger ud).

Ende *der*, —
på næsset bag det svarte skær!

(båden stöder fra land.)

Ejnar

(skriger efter dem).

Husk dine syskend; husk din mor!
Frels livet!

Agnes.

Her er *tre* ombord!

(Båden sejler. Almuen stimler sammen på höjderne og ser efter den i stærk spænding.)

En mand.

Han klarer odden!

En anden.

Nej!

Første.

Jo, se, —
han har den agter alt i læ!

Anden.

En kastevind! Den har dem fat!

Fogden.

Se, se, — den stryger med hans hat!

En kvinde.

Så svart, som korpens vinge, slår
i vejret vildt hans våde hår!

Første mand.

Alt står i kog og røg.

Ejnar.

Hvad var
det skrig, som gennem stormen skar?

En kvinde.

Det kom fra fjeldet.

En anden
(peger op).

Der står Gerd
og ler og hujer ad hans færd!

Første kvinde.

Hun blæser i et bukkehorn
og kaster sten som koglekorn!

Anden kvinde.

Nu slang hun hornet som en vånd
og tuder i den hule hånd!

En mand.

Ja, tud og skrig, du stygge trold, —
den karl har både vagt og skjold!

En anden.

I værre vejr, med ham tilrors,
står trygt jeg næste gang tilfjords.

Første mand
(til EJNAR).

Hvad var han?

Ejnar.

Prest.

Anden mand.

Ja, hvad han var, —
det kendtes vel, han var en karl!
I ham var mod og magt og trods.

Første mand.

Det var en rigtig prest for os!

Mange røster.

Ja, det var rigtig prest for os!
(de spreder sig ud over bakkerne.)

Fogden
(samler sine papirer og böger).

Det formløst er i alle fald
at træde op i fremmed kald,
og gribe ind og vove liv
foruden tvingende motiv. —
Jeg gør bestandig og min pligt, —
men altid indom mit distrikt.
(går).

(Udenfor hytten på næsset. Det er langt på dagen. Fjorden ligger blank og stille.)

(AGNES sidder nede ved stranden. Lidt efter kommer BRAND ud af dören.)

Brand.

Det var døden. Af den tvætted
alle rædslers stænk og skræk;
nu med stille store træk
ligger han så lys og lettet.
Kan et svigtende bedrag
gøre nat til slig en dag?

Af sin vilde helvedbrøde
så han ydre skorpen kun, —
det, som nævnes kan med mund, —
det, som gribes kan med hænder, —
som hans navn med brandflek skænder, —
volden mod den lille døde.
Men de to, som sad forskræmt,
stirrende med store øjne,
stilt, som fugle sammenfløjne,
op i skorstenskrogen klemt, —
de, som bare så og så, —
skønte ikke selv hvorpå, —
de, hvis sjæle fik en plet
ætset ind, som ej de skrubber
af i tidens slid og tvæt,
selv som bøjde sølvhårsgubber, —
de, hvis livsens-elv skal rinde
ud fra dette stygge minde, —
de, som nu skal gro i lys
af hans nattegernings gys, —
de, som aldrig ud kan brænde
denne tankes ådselbål, —
dem han mægted ej at kende
som de to, der har ihænde
just det store eftermål. —
Og fra dem går kanske ud
led på led til synd og brudd.
Hvorfor? Hule afgrundssvar, —
de var sønner af sin far!
Hvad skal stryges ud i stilhed?
Hvad skal jævnes ud med mildhed?
Når begynder ansvarsvægten
af ens arvelod fra slægten?
Hvilken tingdag, hvilken dommer,
når det store forhør kommer!

Hvem skal prøve, hvem skal vidne,
hvor enhver er delinkvent;
hvem tør lægge frem sit skidne
transporterte dokument?
Tages da for godt det svar:
Gælden skriver sig fra far?—
Svimmeldybe nattegåde,
ingen mægter dig at råde.
Men på afgrundsbredden danser
sværmen uden sind og sanser;—
sjæle skulde skrige, bæve,—
men ej én blandt tusend øjner,
hvilket skyldberg der sig højner
fra det lille ord: at l e v e.

(Nogle mænd af almuen kommer frem bag huset og nærmer sig BRAND.)

En mand.

Vi skal nok mødes anden gang.

Brand.

Han har til eders hjælp ej trang.

Manden.

Selv er han løst og hjulpen; men
i stuen sidder tre igen.

Brand.

Og så?

Manden.

Af smulerne, vi fik,
vi førte med en liden slik—

Brand.

Hvis alt du gav foruden livet,
da vid, at du har intet givet.

Manden.

Hvis han, som her nu ligger død,
idag var stedt i livsensnød
og skreg om hjælp fra bådens hvælv,
jeg skulde vovet livet selv.

Brand.

Men sjælens nød har ingen vægt?

Manden.

Husk på, vi er en slæbets slægt.

Brand.

Så vend jert hele fulde syn
fra lyset over åsens bryn;
skel ej, som nu, med venstre øjet
til himmels, og det højre vendt
mod muldet, hvor, med ryggen bøjet,
I har jer selv for åget spændt.

Manden.

Jeg havde tænkt, du heller gav
det råd at ryste åget af.

Brand.

Ja, om I kan.

Manden.

Du ejer magt.

Brand.

Gør jeg?

Manden.

Alt mangen har os *sagt*
og *vist*, hvor vejen var, før nu; —
de *pegte*, men du *gik* den, du.

Brand.

Du mener —?

Manden.

Ikke tusend ord
sig prenter, som én gernings spor.
Vi søger dig i bygdens navn; —
vi ser, en m a n d er just vort savn.

Brand
(urolig).

Hvad vil I mig?

Manden.

Bliv du vor prest.

Brand.

Jeg? Her!

Manden.

Du har vel hørt og læst,
vor menighed er presteløs?

Brand.

Ja nu jeg mindes —

Manden.

Før i tiden
var bygden stor, nu er den liden.
Da uår kom, da kornet frøs,
da sot faldt over folk og fæ,
da armod slog hver mand iknæ,
da nøden sang hver sjæl i døs,
da her blev dyrt på sul og sæd, —
d a blev her prestedyrtid med.

Brand.

Kræv hvad du vil, men aldrig sligt!
På mig er lagt en større pligt.
Jeg trænger livets stærke røre,
jeg trænger verdens åbne øre.
Hvad skal jeg her? Hvor fjeldet stænger,
har mandemælet ingen magt.

Manden.

Hvor fjeldet svarer, lyder længer
det ord, som fuldt og stærkt blir sagt.

Brand.

Hvem lukker sig i gruben inde,
når vangen vinker fri og flak?
Hvem pløjer ødemarken brak,
når der er odlet land at finde?
Hvem vil af kærner høste frugt,
når ungtræer står i modningsaldren?
Hvem sløver sig i døgnværkskvaldren,
når han har syners lys og flugt?

Manden

(ryster på hovedet).

Din dåd forstod jeg, — ej dit ord.

Brand.

Spørg ikke mer! Ombord, ombord!

(vil gå.)

Manden

(træder ivejen for ham).

Det kald, som ej du slippe vil,
det værk, som nu du stunder til, —
det er dig altså dyrt?

Brand.

Mit liv
i et og alt det er!

Manden

Så bliv!

(med eftertryk.)

Hvis alt du gav foruden livet,
så husk, at du har intet givet.

Brand.

Ét ejes, som du ej kan skænke;
det er dit eget indre s e l v.
Du tør ej binde, tør ej lænke,
du tør ej stemme kaldets elv; —
den vil sin vej til havets hvælv.

Manden.

Blev den i myr og tjern begravet, —
den når som dugg til slut dog havet.

Brand

(ser visst på ham).

Hvo gav dig slige ord i munden?

Manden.

Du gav mig dem i storværkstunden.
Da stormen skreg, da sjøen slog,
da frem trods storm og sjø du drog,
d a for en rådløs syndersjæl
du satte livet på en fjæl, —
d a strøg det gennem mangt et sind
snart koldt, snart varmt, som sol og vind,
da ringed det som klokkeklemt — —

(sænker stemmen.)

Imorgen, kanske er det glemt;
da firer vi det løftningsflag,
du hejste over os idag.

Brand.

Hvor kraft ej er, der er ej kald.
(hårdt.)
Kan ej du være, hvad du *skal*, —
så vær alvorligt, hvad du *kan*;
vær helt og holdent muldets mand.

Manden
(ser en stund på ham og siger):

Ve dig, som slukte, da du gik;
ve os, som så et øjeblik!
(han går; de övrige fölger stille efter.)

Brand
(ser længe efter dem).

En for en med bøjde nakker
går den stille klynge hjem.
Sindet sturer, foden sakker,
staver tungt og træt sig frem;
hver af dem med tungsinds lader
går som truet af et ris,
går, som menneskenes fader
dreven ud af Paradis, —
går, som han, med skyldslørt tinding, —
ser, som han, i mørkets gab, —
bær, som han, sin kundskabs vinding, —
bær, som han, sin blindheds tab.
Mennesket jeg kækt har villet
skabe nyt og helt og rent; —
der er værket, — brødens billed,
ikke Guds, som det var ment. —
Ud herfra til større vidder;
her er rum ej for en ridder!
(vil gå, men stanser, idet han ser AGNES ved stranden.)

Se, hvor lyttende hun sidder,
som om her var sang i luften.

Lyttende hun sad i båden,
da den skar de røde vande, —
lyttende hun holdt i tuften, —
lyttende hun havråksfråden
rysted af sin klare pande.
Det ser ud som hørslen bytted
plads og hun med øjet lytted.

(nærmer sig.)

Unge pige, er det fjordens
krumme vej, som synet følger —?

Agnes

(uden at vende sig).

Hverken fjordens eller jordens;
begge sig for synet dølger.
Men en større jord jeg skimter;
skarpt mod luften står dens runding;
have ser jeg, floders munding;
solblink gennem tågen glimter.
Jeg ser slaglys, luerøde,
legende om skyslørt tinde,
ser en umålt ørkens øde.
Store palmer står derborte,
svajer i de hvasse vinde,
kaster bag sig skygger sorte.
Intet livstegn er at finde;
det er ligt en jord, som skabes;
og jeg hører røster runge,
og jeg hører stemmer tolke:
nu du frelses eller tabes;
gør dit værk, det ansvarstunge; —
denne jord skal du befolke!

Brand

(reven med).

Sig, hvad mer du ser!

Agnes

(lægger hånden på brystet).

Herinde
kan jeg kende kræfter ulme,
kan jeg føle floder svulme,
kan jeg se en dagning rinde.
Hjertet, lig en verden, vider
stort sig ud til alle sider,
og jeg hører stemmer tolke:
d e n n e jord skal du befolke!
Alle tanker, som skal komme,
hver en gerning, som skal gøres,
vågner, hvisker, ånder, røres,
som om fødslens stund var omme;
og jeg aner mer end øjner
h a m, som ovenom sig højner,
føler at han skuer ned
fuld af sorg og kærlighed,
lys og mild som morgenrøden,
og bedrøvet dog til døden;
og jeg hører røster runge:
nu du skabe skal og skabes;
nu du frelses eller tabes; —
gør dit værk, det ansvarstunge!

Brand.

Indad; indad! Det er ordet!
Did går vejen. Der er sporet.
Eget hjerte, — d e t er kloden,
nyskabt og for Gudsliv moden;
d e r skal viljegribben dødes,
d e r den nye Adam fødes.
Lad så verden gå sin gang
under trældom eller sang; —
men ifald vi fiendtligt mødes, —

hvis mit værk den knuse vil, —
da, ved himlen, slår jeg til!
Plads på hele jordens hvælv
til at være helt sig selv, —
det er lovlig ret for manden,
og jeg kræver ingen anden!

(tænker stille en stund og siger:)

Være helt sig selv! Men vægten
af ens arv og gæld fra slægten?

(stanser og ser ud.)

Hvem er hun, som jordvendt kommer
klavrende opover bakken,
kroget, ludende med nakken?
For at puste må hun stå,
støtter sig for ej at slingre,
griber med de magre fingre
hvast i sine dybe lommer,
som en skat hun slæbte på.
Om den visne benrad slænger
stakken, som en fjærhams lægg;
hånden krummer sig som tænger;
hun er ørnen lig, der hænger
spigret på en stabbursvæg.

(pludselig angst.)

Hvilket iskoldt barneminde,
hvilket gufs fra hjem og fjord
drysser rim om denne kvinde, —
drysser værre rim herinde — —?
Nådens Gud! Det er min mor!

Brands moder

(kommer opover, stanser halvvejs synlig i bakken, holder hånden skyggende over öjnene og ser sig om).

Her, har de sagt, han var.

(kommer nærmere.)

Den onde
ta solen — hun gør halvt mig blind!
Søn, er det dig?

Brand.

Ja.

Moderen
(gnider öjnene).

Hu; det skin,
det brænder en i synet ind;
en kan ej skille prest fra bonde.

Brand.

Derhjemme så jeg aldrig sol
fra løvet faldt til gøgen gol.

Moderen
(ler stille).

Nej, *der* er godt. Der blir en frossen,
som istap-kallen over fossen.
En blir så stærk, at hvadsomhelst
en *tør*, — og tror sig endda frelst.

Brand.

Goddag. Farvel. Min tid er knap.

Moderen.

Ja, du har altid været rap.
Som gut du stunded bort herfra —

Brand.

At bort jeg fór, dig tyktes bedst.

Moderen.

Ja, det var skelligt nu som da;
det trængtes *vel* at du blev prest.

(betragter ham nærmere.)

Hm, han er vokset stærk og stor.
Men agt nu bare på mit ord, —
vær var om livet!

Brand.

Er det alt?

Moderen.

Ja, livet? Ja, hvad er der mere?

Brand.

Jeg mener: rådet, som nu faldt,
er *det* det hele?

Moderen.

Véd du flere,
så brug dem som du vil. Men livet,
berg *det* for mig; jeg har det givet.

(vred.)

Det spørges vidt, hvad du har øvet;
og det har gjort mig ræd og skræmt.
Tilfjords idag! Du kunde røvet,
hvad du for *min* skyld skulde gemt.
Du er den eneste i slægten.
Du er min søn, mit kød og blod.
Du slutter af, som tagryg-lægten,
det hus, jeg tømred, fod for fod.
Hold fast; stå stærk; bær lange tider!
Vær var om livet! Aldrig svigt!
At leve er en arvings pligt, —
og du blir min — engang — omsider —

Brand.

Så? Derfor er det, at du kommer
og søger mig med fyldte lommer?

Moderen.

Søn, er du gal!

(viger tilbage.)

Kom ikke nær!
Bliv stående! Jeg slår med staven!

(roligere.)

Hvad mente du med det? — Hør her!
Jeg ældes år for år; det bær
sent eller tidligt frem mod graven;
så får du alt, hvad jeg har ejet;
det ligger tællet, målt og vejet. —
Jeg har ej på mig! — Hjemme ligger
det hele. Det er ikke stort;
men den, som får det, er ej tigger. —
Stå der du står! Kom ej herbort! —
Jeg lover dig, jeg skal ej putte
i sprækker eller grave ned
en hvid på noget ukendt sted, —
ej gemme noget under stene,
i muren, under gulvets fjæl; —
du, sønnen min, får arven hel;
altsammen går til dig alene.

Brand.

På visse vilkår?

Moderen.

På det ene,
at ej du skal med livet rutte.
Hold ætten oppe, søn for søn;
jeg kræver ingen anden løn.
Og sørg så for, at intet spildes, —
at intet deles eller skilles; —
øg, eller ikke, hvad du får;
men gem det, gem det år for år!

Brand
(efter et kort ophold).

En sag får klares mellem os.
Jeg har fra gut af vist dig trods; —
jeg var ej søn, du var ej mor,
til du blev grå og jeg blev stor.

Moderen.

Jeg kræver ikke klap og smek.
Vær som du vil; jeg er ej vek.
Vær hård, vær strid, vær istapkold, —
det kløver ej mit bringeskjold;
gem blot din arv, — om død og gold, —
når kun den er i slægtens vold!

Brand
(går et skridt nærmere).

Og hvis jeg tvertom fik isinde
at strø den ud for alle vinde?

Moderen
(tumler tilbage).

Strø ud, hvad gennem trældoms-år
har krøgt min ryg og blegt mit hår!

Brand
(nikker langsomt).

Strø ud.

Moderen.

Strø ud! Hvis d e t du gør,
for vinden ud min sjæl du strør!

Brand.

Og hvis jeg gør det lige vel?
Hvis ved din seng jeg står en kveld,

når lys er foran lejet sat,
når du med salmebog i hænder
skal sove dødens første nat, —
hvis da jeg gramser, famler, kender,
hvis frem jeg finder skat for skat, —
hvis jeg tar lyset, hvis jeg tænder —?

Moderen

(nærmer sig i spænding).

Hvor har du denne tanke fra?

Brand.

Hvorfra? Skal jeg fortælle?

Moderen.

Ja!

Brand.

Ifra et barndomseventyr,
som aldrig af mit minde flyr,
som skæmmer sjælen, lig et ar
ifra et helet hareskar.
Det var en høstkveld. Død var far,
og du lå syg. Jeg sneg mig ind,
hvor han lå bleg i vokslysskin.
Jeg stod og stirred fra en krog,
og så han holdt en salmebog;
mig undred mest den dybe dvale,
og hvi hans håndled var så smale;
jeg kendte lugt af kuldslået lin; —
da hørte jeg på gangen trin; —
ind kom en kvinde, så mig ej, —
hun gik til sengen rakt sin vej.
Hun gav sig til at gramse, rode;
først flytted hun den dødes hode,
så trak hun frem en bundt, så flere, —
hun tælled, hvisked: mere, mere!

Så grov hun ud af sengens puder
en pakke, bunden til med knuder;
hun rev, hun hugg med ilske hænder,
hun bed den op med sine tænder.
Hun grov pány. Hun hitted flere.
Hun tælled, hvisked: mere, mere!
Hun græd, hun bad, hun jamred, svor;
hun vejred efter gemslers spor, —
og fandt hun, — fluks med jublens angst
hun skød, som falken, på sin fangst.
Tilslut var hver en lønkrog tømt;
hun gik af stuen som en dømt;
hun svøbte fundet i en pjalt
og stønned stilt: så det var alt!

Moderen.

Mit krav var stort, mit fund var skralt;
og det var mer end dyrt betalt.

Brand.

Det blev dig dyrere endda;
mit sønnesind det stjal dig fra.

Moderen.

Lad gå. Det er jo gammel brug
at købe gods for sind og hug.
Jeg gav fra først en større pris;
jeg tror, jeg gav mit livs forlis.
Jeg noget gav, som nu er slukt; —
det står mig for som lys og flugt,
som noget både dumt og smukt; —
jeg gav, hvad knapt jeg længer véd; —
folk kaldte det for kærlighed. —
Jeg mindes godt, min strid var svar;
jeg mindes godt det råd fra far;
glem husmandsgutten; tag den anden;

agt ikke på hans visne krop;
det er en karl med kløgt i panden;
han øger ejet dobbelt op! —
Jeg tog ham, men fik skam til tak.
Til dobbelt op han aldrig rak.
Men siden har jeg slæbt og slidt,
så nu der fattes ikkun lidt.

Brand.

Og mindes du, så nær din grav,
at sjælen du på købet gav?

Moderen.

At d e t jeg mindes, vistes bedst,
da sønnen min blev sat til prest.
Når timen kommer, for min tarv
du sørge skal til tak for arv.
Jeg ejer både fast og løst;
du ejer ord og magt og trøst.

Brand.

Så klog du er, du så dog fejl,
da mig du så i hjemmets spejl.
Der gives fler langs li og led
med slig forældrekærlighed; —
I ser i barnet en forvalter
for husets efterladte pjalter;
af evigheden går et skær
forbi jer tanke hist og her;
I griber efter den og mener
I tingen er på livet nær,
når æt og arv I sammengrener, —
at døden I med livet ener,
at evighed som sum I får
af sammenlagte rækker år.

Moderen.

Gransk ikke, søn, din moders sind,
men tag din arv, når den blir din.

Brand.

Og gælden?

Moderen.

Gælden? Hvilken gæld?
Der er ej nogen gæld.

Brand.

Nu vel;
men hvis der var, — jeg måtte svare
til hvert et skyldbrev, alting klare.
Søns sag det er, at alle krav
sker fyldest på hans moders grav;
var huset tomt, når jeg det tog, —
jeg arved dog din skyldnerbog.

Moderen.

Så byder ingen lov.

Brand.

Ej den,
som skreven er med blæk og pen;
men i hvert ærligt sønnesind
en anden lov står ristet ind, —
og denne lov skal fyldest ske.
Forblindede, lær dog at se!
Guds bo på jord har du forringet,
dit sjælelån har du forødt,
det billed, hvori du blev født,
har du med dyndets skimmel dækt;
den ånd, som engang var bevinget,
har du i myldret vingestækt.

Det er din gæld. Hvor vil du hen,
når Herren kræver sit igen?

Moderen
(sky).

Hvor jeg vil hen? Hvor hen?

Brand.

Frygt ej;
din søn tar al din gæld på sig.
Gudsbilledet, som du har plettet,
i mig skal rejses viljetvættet!
Gå du kun trøstig til de døde.
Gældbunden sover ej min mor;—
jeg klarer gælden.

Moderen.

Gæld og brøde?

Brand.

Din gæld. Kun *den*; mærk vel mit ord.
Din sjælegæld din søn skal klare;
men for din synd må selv du svare.
Den *sum af menneske*, som blev
forskingret i en jordtræls stræv,
kan indtil sidste rest og hvid
betales ved en andens id;
men *at* den ødtes, *det* er brøden;
for *den* er anger — eller døden!

Moderen
(urolig).

Det er nok bedst jeg kommer hjem
i dette klumre solskins skær;
her skyder giftig tankegrøde
i dette klumre solskins skær;
en blir af duften næsten svimmel.

Brand.

Søg skyggen du; jeg er dig nær.
Og drages du mod lys og himmel,
og stunder du imod et møde,
da skik mig bud, og jeg skal komme.

Moderen.

Ja, du med dine straffedomme!

Brand.

Nej, varm som søn og mild som prest
jeg værger dig mod rædslens blæst;
med sang jeg ved dit lejes fod
skal svale svien i dit blod!

Moderen.

Det lover du med hånd og mund?

Brand.

Jeg kommer i din angers stund.

(nærmere ved hende.)

Men vilkår sætter jeg, som du.
Alt, hvad til jord dig binder nu,
skal du frivilligt kaste af
og skride nøgen mod din grav.

Moderen

(slår vildt imod ham).

Byd ilden skilles fra sin hede,
sne fra sin frost, sjø fra sin væde!
Slå af!

Brand.

Kast midtfjords barn af båden,
og bed at Gud vil signe dåden.

Moderen.

Kræv anden bod; kræv sult og tørst, —
men ikke det, som tykkes størst!

Brand.

Går en det s t ø r s t e udenom,
al resten mildner ej hans dom.

Moderen.

Jeg lægger sølv i kirkeblok!

Brand.

A l t?

Moderen.

Søn, er m e g e t ikke nok?

Brand.

For dig er intet bodsværk, før,
som Hjob på askens hob, du dør.

Moderen
(vrider hænderne).

Mit liv forspildt, min sjæl forstødt;
om stakket tid mit gods forødt!
Så hjem og kryste tæt i favn
alt, hvad af m i t endnu bær navn!
Mit gods, mit smertens barn, mit gods, —
for dig jeg rev mit bryst tilblods; —
nu hjem og græde som en mor
ved vuggen for sit syge nor. —
Hvi blev min sjæl da født i kød,
når kødets elsk er sjælens død? —
Bliv nær mig, prest! — jeg véd ej nu
hvad sind jeg får i timens gru.
Må alting jeg i live miste, —
jeg vil dog vente til det sidste.

(går.)

Brand

(ser efter hende).

Ja, din søn skal nær sig holde,
bie på din bodsstunds bud,
varme op din gamle kolde
hånd, så fort den rækkes ud.

(går nedover til AGNES).

Kvelden blev ej morgnen lig.
Da stod sind og hug til krig;
fjernt jeg hørte slagsang klinge,
vredens sverd jeg vilde svinge,
knuse løgnen, dræbe trolde,
klemme verden mellem skjolde.

Agnes

(har vendt sig om og ser lyst op til ham).

Morgnen var mod kvelden bleg.
Da jeg vilde løgn og leg,
vilde vinde, vilde skabe,
hvad min vinding var at tabe.

Brand

Stærke drømme, fagre drømme,
kom i flok som vilde svaner,
løfted mig på brede vinger.
U d a d så jeg mine baner; —
slægtens, tidens skyldbetvinger
stævned stor på støjens strømme.
Kirkeprocessioners pragt,
hymner, virak, silkefaner,
gyldne skåler, sejersange,
løftnings-jublen fra de mange,
lyste, om mit livsværk lagt. —
Alt lå lokkende og rigt; —
men det hele var et digt,

kun et viddens glimmersyn,
halvt i solblink, halvt i lyn. —

Nu jeg står, hvor gråt det kvælder
længe førend dagen hælder, —
står imellem urd og sund,
udestængt fra verdensvrimlen,
med en strime kun af himlen, —
men jeg står på hjemmets grund.
Sunget er mit søndagsdigt;
af må vingehesten sadles;
men jeg ser et større mål,
end en dyst med ridderstål, —
slidets dagværk, yrkets pligt,
skal til søndagsgerning adles.

Agnes.

Og hin Gud, som skulde falde?

Brand.

Han skal falde ligefuldt, —
men i løndom, dulgt og skjult,
ikke åbenlyst for alle.
Grant jeg ser, at fejl jeg tolked
frelsens helsebod for folket.
Ingen bramfuld storværkshandling
løfter slægten til forvandling;
vækkelsen af rige evner
bøder ej dens sjælerevner.
Det er viljen, som det gælder!
Viljen frigør eller fælder,
viljen, hel, i alt det spredte,
i det tunge som det lette. —

(vender sig indover mod bygden, hvor aftenskyggerne begynder at falde.)

Kom da, mænd, som vandrer sløve
i min hjembygds lukte dale; —
sjæl mod sjæl i tomandstale
vil vort lutringsværk vi prøve,
halvhed fælde, løgnen døve,
vække viljens unge løve!
Hånd om hakken, som om sverdet,
enes kan med mandeværdet;
ét er målet, — det at blive
tavler, hvorpå Gud kan skrive.

(Han vil gå. EJNAR möder ham.)

Ejnar

Stans og giv mig, hvad du tog!

Brand.

Er det hende? Der hun sidder.

Ejnar
(til AGNES).

Vælg imellem lyse vidder
og den skumle sorgens krog!

Agnes.

Jeg har intet valg at gøre.

Ejnar.

Agnes, Agnes, lån mig øre!
Kom ihug den gamle lære:
let at løftes, tungt at bære.

Agnes.

Gå med Gud, du fagre frister;
jeg skal bære til det brister.

Ejnar.

Tænk på alle dine kære!

Agnes.

Hils til syskend, hils til mor;
brev jeg skikker, får jeg ord.

Ejnar.

Ude på de blanke vande
skær de hvide sejl fra strand; —
længsler lig på drømfyldt pande,
høje, perlestænkte stavne,
jager, flygter, for at havne
fjernt ved et forjættet land!

Agnes.

Sejl i vester eller øster; —
tænk på mig som en begravet.

Ejnar.

Agnes, følg mig som en søster!

Agnes
(ryster på hovedet).

Mellem os er verdenshavet.

Ejnar.

O, så hjem da til din mor!

Agnes
(stille).

Ej fra lærer, ven og bror.

Brand

(kommer et skridt nærmere).

Unge kvinde, vogt dig vel.
Klemt imellem fjeld og fjeld,
skygget om af tag og tinde,
stængt i revnens halvnat inde,
skal mit liv fra n u af rinde
som en stur Oktoberkveld.

Agnes.

Mørket skræmmer ikke længer;
stjernen gennem skyen trænger.

Brand.

Husk, at jeg er streng i kravet,
fordrer i n t e t eller a l t;
hvis på vejen fra du faldt,
var dit liv som slængt i havet.
Ingen prutningsmon i nøden,
ingen eftergivt i brøden; —
strækker ikke livet til,
må du villigt gå i døden!

Ejnar.

Flygt fra dette vilde spil!
Slip den mørke lovens mand;
lev det liv, du véd, du kan!

Brand.

Vælg; — du står på vejens skille.

(går.)

Ejnar.

Vælg imellem storm og stille!
Valget mellem g å og b l i v

valg er mellem fryd og sorgen,
valg imellem nat og morgen,
valg imellem død og liv!

Agnes

(rejser sig og siger langsomt):

Ind i natten. Gennem døden. —
Bagom dæmrer morgenrøden.

(Hun fölger efter, hvor BRAND gik. EJNAR ser en stund som fortabt efter hende, böjer hovedet og går udover mod fjorden igen.)

TREDJE AKT.

(Tre år senere. En liden have ved prestegården. Höj fjeldvæg ovenfor, stengærde omkring. Fjorden ligger trang og lukket i baggrunden. Husdören går ud til haven. Eftermiddag.)

(BRAND står på trappen udenfor huset. AGNES sidder på trinet nedenfor.)

Agnes.

Min elskte husbond, atter fór
dit øje angstfuldt over fjord —

Brand.

Jeg venter bud.

Agnes.

Du er urolig!

Brand.

Jeg venter bud ifra min mor.
Tre år har nu jeg ventet trolig
det bud, som aldrig blev mig bragt.
Imorges blev for visst mig sagt,
at hendes time snart er omme.

Agnes
(sagte og kærligt).

Brand, *uden* bud du skulde komme.

Brand
(ryster på hovedet).
Har hun ej anger for sin brøst,
jeg véd ej ord, jeg har ej trøst.

Agnes.
Hun er din mor.

Brand.
Jeg har ej ret
at dyrke guder i min æt.

Agnes.
Brand, du er hård!

Brand.
Mod dig?

Agnes.
O, nej!

Brand.
Jeg spåde dig en trængsels-vej.

Agnes
(smiler).
Det slog ej ind; du har ej holdt
dit ord.

Brand.
Jo, her er hvast og koldt;
her bleges skæret på din kind;
det isner i dit veke sind.
Vort hus er ingen trivsel ved;
det ligger midt i urd og skred.

Agnes.
Her ligger det des mere trygt.
Så yderligt har bræen bygt,

at når ved løvspræts-tid den går,
den skrider udenover os,
og prestehuset urørt står,
som inde i en hulfalds-fos.

Brand.

Og sol, som aldrig rækker hid.

Agnes.

Den danser jo så varm og blid
på bergets skulder bent imod.

Brand.

Tre uger, ja, — ved sommertid, —
men vinder aldrig til dets fod.

Agnes
(ser visst på ham, rejser sig og siger):

Brand, der er ét, som gør dig ræd!

Brand.

Nej, dig!

Agnes.

Nej, dig!

Brand.

Du bær en gru,
en løndomsfuld.

Agnes.

Brand, også du!

Brand.

Du svimler, som ved stupets bredd!
Tal ud! Nævn alt!

Agnes.

Jeg stundom skalv — —

(stanser.)

Brand.

Du skalv! Hvem skalv du for?

Agnes.

For Alf.

Brand.

For Alf?

Agnes.

Du også!

Brand.

Stundom, ja!
Men nej, han tages os ej fra!
Gud er jo god! Min lille gut
sig vokser stor og stærk til slut.
Hvor er han nu?

Agnes.

Han sover.

Brand
(ser ind gennem dören).

Se;
han drømmer ej om sot og ve;
den lille hånd er trind og rund —

Agnes.

Dog bleg.

Brand.

Ja bleg; men det går over.

Agnes.

Hvor sødt og kvægende han sover.

Brand.

Gud signe dig; sov nu dig sund!

(lukker dören.)

Med dig og ham blev lys og fred
om alt mit kaldsværk sænket ned;
hver sorgens stund, hver gerning svær,
blev let at bære mellem jer;
hos dig mig aldrig modet sveg,
mig styrke gav hans barneleg.
Mit kald jeg tog som martyrdom;
men se, hvor alt har vendt sig om,
hvor held har fulgt mig på min færd —

Agnes.

Ja, Brand; men du er heldet værd.
O, du har kæmpet, lidt og stridt, —
har døjet ondt, har slæbt og slidt; —
jeg véd, at stilt du blod har grædt —

Brand.

Ja vel; men alt mig tyktes let;
med dig drog kærligheden ind,
som solklar vårdag i mit sind.
Den havde før jeg aldrig kendt;
ej far, ej mor den havde tændt;
de dulmed helst den flyvegnist,
som sprang af asken her og hist.
Det var som al den sum af mildt,
jeg havde båret dulgt og stilt,
blev sparet til en glorie-glød
om ham og dig, min hustru sød!

Agnes.

Ej os alene; alle dem,
som nu er lemmer af vort hjem,
hver sorgens søn, hver nødens bror,
hvert barn, som græd, hver mor, som led,
et kvægsomt sæde finder ved
dit hjertes fulde, rige bord.

Brand.

Men gennem dig og ham. I to
slog mildheds-åndens himmelbro.
Ej nogen sjæl kan *alle* favne,
hvis ikke først han elsked én;
jeg måtte længte, måtte savne,
så hjertet hærded sig til sten —

Agnes.

Og dog — din kærlighed er hård;
den, som du klappe vil, du slår.

Brand.

Dig, Agnes?

Agnes.

Mig? O nej, du kære;
let var, hvad mig du bød at bære; —
men mangen sjæl ifra dig faldt
ved kravet: *intet* eller *alt*!

Brand.

Hvad verden kalder kærlighed,
jeg ikke vil og ikke véd.
Guds kærlighed jeg kender til,
og den er ikke vek og mild;
den er til dødens rædsel hård,
den byder klappe, så det slår.
Hvad svarte Gud i oljelunden,

da sønnen lå i sved og skræk
og bad og bad: tag kalken væk!
Tog han ham smertens kalk fra munden?
Nej, barn, den måtte ud til bunden.

Agnes.

O, målt med slig en målestok,
er dømt al jordens sjæleflok.

Brand.

Ej nogen véd, hvem dommen når;
men i en evig ildskrift står:
vær tro til prøvens sidste slutning,
livskronen vindes ej ved prutning!
Ej nok, i angstens sved at bades;
du må igennem martrens ild.
At ej du kan, dig visst forlades, —
men aldrig at du ikke vil.

Agnes.

Ja, det skal være, som du siger.
O, løft mig, løft mig, hvor du stiger;
led mig mod dine høje himle;
stærk er min hug, men sløvt mit mod;
tidt angst mig slår, mig tykkes svimle,
og træt og jordtung er min fod.

Brand.

Se, Agnes, for den hele hjord
er kravet: ingen fejg akkord!
I alt sit værk en mand er dømt,
hvis halvt det øves og på skrømt.
Den lære skal til lovbud hæves,
ej gennem ord, men ved at leves.

Agnes
(kaster sig om hans hals).

Jeg går, hvor du har foden sat!

Brand.

For to er ingen klev for brat.

(DOKTOREN er kommen nedover vejen og stanser udenfor havegærdet.)

Doktoren.

Hej, øves leg af kælne duer
på disse ørkenbrune tuer!

Agnes.

Min gamle doktor, er du her!
O, kom dog indom!

(löber ned og åbner havegrinden.)

Doktoren.

Ej til jer!
Du véd jo godt, at jeg er vred.
At knytte sig til sligt et sted,
hvor viddens vejr og vintrens vind
skær iskoldt gennem sjæl og skind—!

Brand.

Ej gennem sjælen.

Doktoren.

Ikke? Nå!
Nej-nej, det lader næsten så.
Det synes, som jer hastværks-pagt
står lige fuldt og fast ved magt,
skønt ellers, efter gammel skik,
en skulde tro, at fort forgik,
hvad skabt blev i et øjeblik.

Agnes.

Et solskærs kys, et klokkeslag,
kan vække for en sommerdag.

Doktoren.

Farvel. Jeg ventes hos en syg.

Brand.

Min mor?

Doktoren.

Ja. Skal De samme vej?

Brand.

Nu ikke.

Doktoren.

Var der kanske?

Brand.

Nej.

Doktoren.

Prest, De er hård. I sludd og fyg
jeg sled mig over vidden frem,
skønt godt jeg véd, hun er af dem,
der lønner som et fattiglem.

Brand.

Gud signe Deres kløgt og flid.
Let, om De kan, den tunge strid.

Doktoren.

Min vilje signe han; jeg kom,
så fort i nød det spurgtes om.

Brand.

Dem har hun budsendt; jeg er glemt; —
jeg venter, venter hjerteklemt.

Doktoren.

Kom uden bud!

Brand.

Før bud hun sender,
jeg intet hverv dernede kender.

Doktoren
(til AGNES).

Du veke stakkel, som blev lagt
i slige hårde hænders magt!

Brand.

Jeg er ej hård.

Agnes.

Sit blod han gav,
hvis hendes sjæl det tvætted af!

Brand.

Som hendes søn i arv jeg tog
frivillig hendes skyldnerbog.

Doktoren.

Klar Deres egen!

Brand.

Manges mén
for Gud kan klares gennem én.

Doktoren.

Ej gennem en, der selv som tigger
i skyld opover øret ligger.

Brand.

Rig eller tigger; — helt jeg vil, —
og dette ene strækker til!

Doktoren
(ser stivt på ham).

Ja, mandeviljens *qvantum satis*
står bogført som din rigdoms rad; —

men, prest, din *conto caritatis*
er bogens hvide jomfrublad!
(går.)

Brand
(fölger ham en stund med öjnene.)

Ej noget ord blev sølet ned
i løgn som ordet kærlighed; —
det lægger de med Satans list
som slør udover viljens brist;
med d e t de dækker svigfuldt til,
at livet er et leflespil.
Er stien trang og brat og skred,
den knappes af — i kærlighed!
går en ad syndegaden bred,
han har dog håb — i kærlighed;
så en sit mål, og dog ej stred,
han sejre kan — i kærlighed;
går en sig vild, skønt ret han véd, —
der er et ly — i kærlighed!

Agnes.

Ja, det er falskt, og endda må
jeg tidt mig spørge: e r det så?

Brand.

Ét springes over; viljen først
må læske lovens retfærds-tørst.
Først må du v i l l e, ikke blot
hvad gørligt er i stort og småt,
ej blot hvor dåden i sig bær
en sum af møje og besvær, —
nej, ville må du stærk og glad
igennem alle rædslers rad.
D e t er ej martyrskab, i ve
at dødes på et korsets træ;

først d e t at v i l l e korsets død,
at v i l l e midt i kødets nød,
at v i l l e midt i åndens angst,
først d e t t e er din frelses fangst.

Agnes
(klynger sig tæt til ham).

Når kravet skræmmer med sin gru, —
min stærke husbond, tal da du!

Brand.

Vandt viljen sejr i s l i g en strid,
d a kommer kærlighedens tid,
da daler den som duen hvid
og bringer livets oljeblad;
men h e r, mod slægten, slap og lad,
ens bedste kærlighed er had!

(i skræk.)

Had! Had! En verdenskamp at ville
det enkle ord, det lette, lille!

(går ilsomt ind i huset.)

Agnes
(ser gennem den åbne dör).

Han knæler hos sin søde dreng
og vugger hodet som i gråd;
han knuger sig til barnets seng,
som en, der ej véd hjælp og råd. —
O, hvilken sum af kærlighed
i denne stærke mandesjæl!
Alf tør han elske; barnets hæl
endnu ej verdens-slangen bed.

(udbryder forfærdet.)

Op springer han med hænders vrid!
Hvad ser han! Han er askehvid!

Brand
(ud på trappen).

Kom der ej bud?

Agnes.

Nej, intet bud.

Brand
(ser tilbage ind i huset).

Det brænder i hans stramme hud;
hans tinding hamrer, pulsen banker —!
O, frygt ej, Agnes!

Agnes.

Gud, hvad tanker —

Brand.

Nej, frygt blot ej —
(råber udover vejen.)
Der ser jeg budet!

En mand
(gennem havegrinden).

Nu får du komme, far!

Brand
(ilsomt).

Ja straks!
Hvad hilsning bær du?

Manden.

Ugrej slags;
hun sad i sengen, frem hun luded
og sagde: gå; få presten hentet;
mit halve gods for sakramentet.

Brand

(viger tilbage).

Det *halve*! Nej! Sig nej!

Manden

(ryster på hovedet).

Da var
ej budet ærligt bragt dig, far.

Brand.

Det *halve*! *Halve*! *Alt* var ment!

Manden.

Kanhænde det; men lydt og rent
blev ordet sagt. Jeg glemmer sent.

Brand

(griber ham om armen).

På Herrens dag, for dommen stævnt,
du vidne tør, *det* ord blev nævnt?

Manden.

Ja.

Brand

(fast).

Gå og sig, det svar blev sendt, —
ej kommer prest, ej sakrament.

Manden

(ser uvisst på ham).

Du har nok ikke skønt mig da;
det er din *mor* jeg kommer fra.

Brand.

Jeg kender ingen tvedelt ret
for fremmedfolk og egen æt.

Manden.

Hårdt ord er det.

Brand.

Hun véd, det gjaldt
at byde i n t e t eller a l t.

Manden.

Prest!

Brand.

Sig, at mindste guldkalv-stump
er lige fuldt en afguds-klump.

Manden.

Med svarets svøbe skal jeg slå
så let og lindt, jeg kan og må.
For hende gror den trøst endnu:
Gud er ej fuldt så hård som du!

(går.)

Brand.

Ja, denne trøst har tidtnok blæst
sin ådsel-luft til verdens pest.
Med sang og skræk i knibens stund
en dommer smøres nemt om mund.
Naturligvis! Det så sig bør!
De kender jo sin mand fra før;—
fra alt sit værk de godt jo véd,
at gubben lar sig prutte med.

(Manden har ude på vejen mödt en anden; de kommer begge i fölge tilbage.)

Brand.

Nyt budskab!

Første mand.

Ja.

Brand.

Hvad bringer du?

Den anden.

Ni tiende-dele lød det nu.

Brand.

Ej alt?

Den anden.

Ej alt.

Brand.

Mit svar er kendt; —
ej kommer prest, ej sakrament.

Anden mand.

Hårdt har i ve og værk hun bødt —

Første.

Prest, kom ihug, hun har dig født!

Brand

(knuger hænderne).

Jeg tør ej bruge to slags vægt
for avindsmænd og egen slægt.

Anden mand.

Den syges nød er vild og stor;
kom, eller send et soningsord.

Brand

(til förste mand).

Gå; sig den syge, som jeg bød:
rent bord for nådens vin og brød.

(Mændene går.)

Agnes

(klynger sig op til ham).

Brand, tidt jeg ræddes for din færd:
du flammer som et Herrens sverd.

Brand

(med gråd i stemmen).

Står verden ej mod mig igen
med sverd-tom slire ved sin lænd?
Slår ikke den min sjæl tilblods
med al sin slappe sejgheds trods.

Agnes.

Hårdt er det vilkår, du har stilt.

Brand.

Byd, om du tør, et mere mildt.

Agnes.

Læg sligt et mål på hvem du vil,
og se om nogen strækker til.

Brand.

Nej, d e r du har til rædsel ret.
Så vrangt, så tomt, sa fladt, sa slet
er hele slægtens livssyn blevet.
Det regnes højt, får en det drevet
til, som en lovprist ubekendt,
at ofre sit ved testament.
Byd helten stryge ud sit navn
og nøje sig med sejrens gavn;
giv kejser, konge, samme kår,
og se hvad stort du øvet får.
Byd digteren i løndom smugle
af buret sine skønhedsfugle,
så ingen aner det var h a m,
der gav dem røst og guldfjærs bram.

Frist frodig eller vindtør gren;
hengivelsen er ej hos én.
Igennem alt går jordtræls-tanken; —
udover stupet, vildt og hvast,
hver klamrer sig til støvlivs-ranken, —
og svigter d e n, — i trevl og bast
han klorer sig med negler fast.

Agnes.

Og til en slægt, som rådløst faldt,
du råber: i n t e t eller a l t!

Brand.

Hvo sejr vil fange, får ej vige;
fra dybest fald må højst du stige. —
(tier lidt, stemmen slår over.)
Og dog, når for den enkle sjæl
jeg står og stiller rejsnings-kravet,
da er det, som jeg svam i havet
stormslagen på en vrag-stumps fjæl.
I kval og gråd jeg lønligt bed
den tunge, som jeg tugted med, —
og løfted armen jeg til slag,
jeg tørsted mod et favnetag! —

Gå, Agnes, se til ham, som sover;
syng ham i lyse drømme ind;
en barnesjæl er klar og lind,
som tjern i sommersolens skin;
en moder stryge kan derover
lig fuglen, der sig spejler smukt
i dybets dyb på lydløs flugt.

Agnes
(bleg).

Hvad er det, Brand? Hvorhelst du sender
din tankes pil, — mod ham den vender!

Brand.

O, intet. Vogt ham godt og stilt.

Agnes.

Giv mig et ord.

Brand.

Et stærkt?

Agnes.

Et mildt.

Brand

(favner hende).

Den, som er uden skyld, skal leve.

Agnes

(ser lyst op på ham og siger):

Ét ejes, som ej Gud tør kræve!
(går ind i huset.)

Brand

(ser stille frem for sig).

Men hvis han turde? Herren tør,
hvad „Isaachs rædsel“ turde før.
(ryster tankerne af sig.)
Nej, nej; mit offer har jeg bragt.
Mit livskald har jeg fra mig sagt, —
at runge som en Herrens torden
og vække sovende på jorden.
Løgn! Intet offer lå deri;
det glap, da drømmen var forbi,
da Agnes vakte mig — og fulgte
til samme gerning i det dulgte.
(ser udover vejen.)
Hvi nøler dog den syges bud
om offervillighed og bod,

som rykker brøden op med rod,
med dybest trevl, med vildest skud! —
Se der —! Nej, det er fogden kun
velvillig, væver, rask og rund,
med hænderne i begge lommer,
lig klammer om en parentés.

Fogden
(gennem havegrinden).

Goddag! Kun sjelden vi to ses,
og sagtens jeg i utid kommer —

Brand
(viser mod huset).

Træd indenfor.

Fogden.

Tak; her er godt;
og vandt mit ærend indgang blot,
så mener jeg for sandt og visst,
det alles både blev tilsidst.

Brand.

Nævn Deres ærend.

Fogden.

Deres mor
er håbløs syg, såvidt jeg tror; —
det gør mig ondt.

Brand.

Jeg tviler ej.

Fogden.

Det gør mig m e g e t ondt.

Brand.

Tal ud!

Fogden.

Dog, hun er gammel; — Herregud,
vi skal jo alle samme vej.
Og da jeg netop fór forbi,
så tænkte jeg: det springes i
så let som krybes; ydermere
så blev det mig fortalt af flere,
at hun med Dem, fra De kom hid,
har levet i familjesplid —

Brand.

Familjesplid?

Fogden.

Der siges jo
hun holder stærkt og sejgt på sit.
De finder vel, det går for vidt.
Man må ej glemme eget tarv.
H u n sidder i uskiftet bo
med hele Deres fædrearv —

Brand.

Uskiftet bo; — ja, det er sandt.

Fogden.

Så kommer skyldfolk let på kant.
Og da jeg nu med skellig grund
formoder, De med kølig barm
forventer hendes afgangsstund,
så håber jeg De uden harm
vil høre mig, skønt visstnok tiden
er ilde valgt.

Brand.

Nu eller siden;
det kommer ud for mig på et.

Fogden.

Ja, så til sagen slet og ret.
Så såre Deres mor er død,
og salig lagt i jordens skød, —
hvad snart vil times, — blir De rig —

Brand.

Det tror De?

Fogden.

Tror? Nej, det er sikkert.
Hun ejer grund i hver en vik,
så langt De øjne kan med kikkert.
Rig blir De, prest!

Brand.

Trods skifteretten?

Fogden
(smiler).

Hvad skal d e n her? D e n skiller trætten,
hvor der er fler om gæld og arv;
men her ej trues nogens tarv.

Brand.

Og dersom dog til gods og gæld
medarving mødte lige vel
og sagde: j e g er rette manden?

Fogden.

Det måtte være selve fanden!
Ja, se kun på mig; — ingen anden
har her et ord at sige med;
lid trygt på mig; jeg véd besked.
Nu altså; De blir velstandsmand,
rig mand endogså; ikke længer
til denne afkrogs kald De trænger;
Dem åbent står det hele land.

Brand.

Hør foged, er ej, fattet kort,
al talens kærne d e n: rejs bort?

Fogden.

Omtrent. Til alle parters bedste
jeg tror det blev. Hvis De vil fæste
opmærksomt øje på de folk,
for hvem De nu er ordets tolk,
så vil De se, så lidt De passer
blandt os, som ulv blandt gæs og gasser.
Forstå mig vel! De ejer evner
til større samfunds gavn og brug,
men fast til mén for den, som nævner
sig odelsmand til klippens revner
og ætling af en dalbunds slug.

Brand.

Ens fædrebygd for mandens fod
er, hvad for træet er dets rod; —
er d e r ej til hans gerning trang,
hans dåd er dømt, og endt hans sang.

Fogden.

Det er al idræts første lov,
at lempes efter lands behov.

Brand.

Men lands behov ses bedst fra højden,
ej fra en fjeldklemt krog i bygden.

Fogden.

D e t er de store samfunds tale,
ej ord for folk i fattige dale.

Brand.

O, I med eders grænse-skel
imellem sletteland og fjeld!
I kræver ret som verdensriger,
mens hver en samfundspligt I sviger;
I mener fejgt, det skal jer fri,
det nødskrig: vi er småfolk, vi!

Fogden.

Alt har sin tid, hver tid sit hverv,
hver slægt sin egen dont at passe.
Vor bygd har også lagt sin skærv
i verdens store formåls kasse;
forstår sig, det er længe siden;
men skærven var ej ganske liden.
Se, nu er bygden tom og snever;
dens ry dog end i sagnet lever;
dens svundne storheds dage falder
samtidig med kong Beles alder; —
der meldes endnu mangt et ord
om brødreparret Ulf og Thor
og snese gæve mænd som fór
på herjetog til Bretlands kyst
og plyndred, så det var en lyst.
Sydboen skreg, af rædsel kold:
Gud fri os for de grummes vold!
Og disse grumme var, tiltrods
for alle tvilsmål, mænd fra os.
Og som de karle kunde hævne,
og slå ihjæl i brandværks-stævne!
Ja, sagnet véd endnu at nævne
en Herrens helt, som korset tog; —
dog meldes ej, at ud han drog —

Brand.

Der stammer visst en sønneflok
fra denne løftets mand?

Fogden.

Sandt nok;
men hvoraf véd De —?

Brand.

Å, fordi
mig tykkes ætten kendes i
de løftets helte nutildags,
hvis korstog er af samme slags.

Fogden.

Ja, slægten rækker lige hid.
Men vi var i kong Beles tid!
Først slog vi altså udenlands,
så gæsted vi vor grandemands
og frændes grund med økse-egg;
i knas vi tramped akren hans,
sved kirkespir og stuevæg
og fletted os en stordåds-krans. —
Af alt det blod, som slig er flydt
er kanske lidt for meget skrydt;
dog, efter hvad jeg her har sagt,
jeg tror jeg vover, fuldt beskeden,
at pege bagud på vor magt
i storhedstiden, længst forleden,
og påstå, denne bygd har lagt
sin skærv med både ild og stål
til verdens fremgangs store mål.

Brand.

Dog tykkes mig, som om I svigter
det ord, at adelskab forpligter, —

som om, med hakke, plog og harv,
I mulder ned kong Beles arv.

Fogden.

På ingen måde. Gå blot ud
i sognefolkets gæstebud,
hvor jeg og lensmand, klokker, dommer,
som hæderslemmer er at finde,
så skal De se, når punschen kommer,
at dødt ej er kong Beles minde.
I skåler, bægerklang og sang,
i tale, både kort og lang,
han ihukommes, lades leve.
Jeg selv har tidt en dybtfølt trang
fornummet til om ham at væve
mit tankespind til blomstret dug,
og løftet mangen indfødts hug.
Jeg liker godt lidt poesi.
Det gør igrunden alle vi
fra denne bygd; — dog alt med måde;
i livet bør den aldrig råde, —
kun mellem klokken syv og ti
om aftenen, når folk er fri,
når man, af dagens gerning træt,
kan trænge til en løftnings-tvætt.
Den forskel er der mellem os
og Dem, at De med vold og trods
på engang pløje vil og slås.
Så vidt jeg ser, er Deres mening:
vort livs og dets idés forening, —
Guds krig, med dyrkning af poteter
i enhed stillet frem til slut,
så inderligt, som af salpeter
med kul og svovel vorder krudt.

Brand.

Omtrent.

Fogden.

Men sligt er her ugørligt.
I store samfund lød det hørligt; —
gå did med Deres høje krav;
lad os så pløje myr og hav.

Brand.

Pløj aller først i havet ned
jer pral om fædres herlighed;
ej dverg blir mandshøj, skønt han har
en Goliath til oldefar.

Fogden.

Der ligger vækst i store minder.

Brand.

Når m i n d e t sig til l i v e t binder;
men I af mindets gravhoug hul
har bygt jer sløvheds skalkeskjul.

Fogden.

Mit første blir mit sidste ord; —
bedst var det, om herfra De fór.
Her vil ej Deres gerning grønnes,
her vil ej Deres livssyn skønnes.
Den smule flugt, som er fornøden, —
den løftning, som behøves kan
fra tid til tid for slæbets mand,
skal j e g besørge ufortrøden.
Igennem al min embedstid
står vakre vidner om min flid;
ved mig er folkets tal fordoblet,
ja, øget fast til tre mod en, —
idet jeg har til stedet koblet
snart hin snart denne næringsgren.

Mod trodsende natur i kamp
er frem vi skredet som med damp;
her brydes vej, her bygges bro —

Brand.

Men ej imellem liv og tro.

Fogden.

Imellem fjord og viddens sne.

Brand.

Ej mellem gerning og idé.

Fogden.

Først farbart mellem grænd og grænd,
først fremkomst mellem mænd og mænd, —
det var der kun én mening om,
før De som prest til bygden kom.
Nu har De blandet alt i et,
vort grubeblus med nordlysflammen;
hvem kan i sligt et tve-skær se,
hvad der er vrangt, hvad der er ret,
hvad der er bod, hvad der er ve?
Hvert forhold har De filtret sammen;
De splittet har i fiendske lejre
den flok, som samlet skulde sejre.

Brand.

Her blir jeg dog tiltrods for Dem.
En vælger ej sit virkes hjem.
Den mand, som målet véd og vil,
fornummet har i skrift af ild
det Gudsråb: her du hører til!

Fogden.

Så bliv, men inden egne grænser;
jeg gerne ser, De folket renser

for synd og last, som går isvang;
Gud véd, det trænges mangen gang!
Men gør blot ingen helligdag
af yrkets seks, — og ton ej flag,
som om Vorherre var ombord
på hver en jagt, der skar vor fjord.

Brand.

Hvis Deres råd mig skulde nytte,
jeg måtte sjæl og sjæls-syn bytte;
men kaldet er, sig selv at være,
sin egen sag til sejr at bære,
og jeg skal bære sagen frem,
så det skal lyse om mit hjem!
Det folk, jer hele styrer-trop
har dysset ind skal vækkes op!
I længe nok i trangheds bur
har pint dets rest af fjeldnatur;
fra eders småheds sultekur
hver mand går ud forstemt og stur;
I tappet har hans bedste blod,
har hulet margen af hans mod;
I pukket har i stumper små
hver sjæl, som malmstøbt skulde stå; —
men endnu kan et rejsnings-skrig
i eders øre tordne: krig!

Fogden.

Krig?

Brand.

Krig!

Fogden.

Hvis De til våben kalder,
De blir den første mand, der falder!

Brand.

Med klarsyn skønnes skal en dag,
at største sejr er nederlag!

Fogden.

Betænk Dem, Brand; De står på skillet;
sæt a l t ej på det ene kort.

Brand.

Og dog jeg gør det!

Fogden.

Tabes spillet,
er Deres jordliv ødslet bort.
De ejer alle verdens goder,
er arving til en grundrig moder,
De har et barn at leve for,
en elsket hustru; — lykkens kår
blir rakt Dem som af milde hænder!

Brand.

Og hvis jeg endda ryggen vender,
til hvad De lykkens kår har kaldt?
Ifald jeg må?

Fogden.

Fortabt er alt,
hvis her, i verdens udmarks vik,
De åbner Deres verdens-krig!
Drag sørpå, mod de rige strande,
hvor mænd tør stå med løftet pande;
d e r kan med ret De lyse møde
og byde menigheden bløde;
v o r t offer er ej blod, men sved
i kamp for brød blandt klippeskred.

Brand.

Her blir jeg dog. Her er mit hjem,
og i mit hjem min krig skal frem.

Fogden.

Husk, hvad De taber, hvis det glipper; —
og først og fremst, husk, hvad De slipper!

Brand.

Mig selv jeg taber, hvis jeg viger.

Fogden.

Brand, håbløs er en ensom kriger.

Brand.

Min flok er stærk; jeg har de b e d s t e.

Fogden
(smiler).

Ja, muligt det, — men jeg de f l e s t e.
(går.)

Brand
(ser efter ham).

Der går en fuldblods folkets mand,
retsindigt tænkende, velvillig,
på sin vis virksom, varm og billig, —
og dog en svøbe for sit land.
Ej jordfald, flom og vinterblæst,
ej hungersnød, ej frost og pest,
forvolder halvt det nederlag,
som slig en mellem år og dag.
Af landeplagen l i v kun røves; —
men han —! Hvor mange tanker kløves,
hvor mange friske viljer sløves,
hvor mange stærke sange døves
af slig forklemt, trangbrystig sjæl!

Hvor mangt et smil på folkemunde,
hvor mangt et lyn i folkebarm,
hvor mangen løftnings lyst og harm, —
der frem til dåd sig vokse kunde, —
slog ikke blodløst han ihjæl!
(pludselig i angst.)
Men budet! Budet! — Ingen kommer!
Jo, doktoren!
(iler ham imöde.)
Tal, tal! Min mor —?

Doktoren.

Nu er hun stedet for sin dommer.

Brand.

Død! — Men i bod?

Doktoren.

Det knapt jeg tror;
hun hang ved sit på denne jord,
til timen slog, og de blev skilt.

Brand
(ser stille og rystet frem for sig).

Er her en vildsom sjæl forspildt?

Doktoren.

Kan hænde vel hun dømmes mildt, —
ej efter lov, men efter skøn.

Brand.
(sagte).

Hvad talte hun?

Doktoren.

Hun mumled stilt:
Gud er ej hårdhændt, som min søn!

Brand

(synker i smerte ned på bænken).

I brødens kvalm, på dødens fjæl,
den samme løgn, som slår hver sjæl!

(skjuler ansigtet i hænderne.)

Doktoren

(går nærmere, ser på ham og ryster på hovedet).

De vil en gennemlevet tid
i et og alting flytte hid.
De tror endnu hin lovens pagt
for Gud og godtfolk står ved magt; —
hver slægt har dog sin egen vis;
v o r skræmmes ej med flammeris,
med ammesnak om sjæle-ran; —
dens første bud er: vær human!

Brand

(ser op).

Human! Ja, dette slappe ord
er feltråb for den hele jord!
Med d e t hver stymper hyller til,
at ingen dåd han tør og vil;
med d e t hver skrælling dækker over,
at ej han a l t for sejren vover;
i ly af d e t blir letvindt brudt
hver uslings løfte, fejgt fortrudt; —
I pusling-sjæle gør tilsidst
af mennesket en humanist!
Var Gud human mod Jesus Krist?
Hvis e d e r s Gud fik dengang råde,
han under korset råbte nåde, —
og soningsværket sagtens blev
et diplomatisk himmelbrev!

(skjuler hovedet og sidder i stum sorg.)

Doktoren
(sagte).

Ras ud, ras ud, du sjæl i storm; —
bedst, om du kunde tårer fange.

Agnes
(er kommen ud på trappen; bleg og forfærdet hvisker hun til doktoren):

Her ind! Følg med!

Doktoren.

Du gør mig bange!
Hvad er det, barn?

Agnes.

En angstens orm
har koldt sig om mit hjerte lagt —!

Doktoren.

Hvad er det?

Agnes
(drager ham med sig).

Kom! — Guds evige magt!
(de går ind i huset; BRAND mærker det ikke.)

Brand
(stille hen for sig).

Død uden bod. Død, som hun leved.
Er ikke der Guds fingerpeg?
Igennem mig skal vorde hævet
den skat, som hun har fra sig skrevet; —
nu tifold ve mig, om jeg sveg!
(rejser sig.)
Med sønnens pligt, på hjemmets grund,
uryggelig fra denne stund
som kåret korsmand slå jeg skal
for åndens sejr i kødets fald.

Gud har mig rakt sin tunges stål,
har tændt i mig sin vredes bål; —
nu står jeg i min viljes vælde,
nu tør, nu kan jeg knuse fjelde!

Doktoren

(efterfulgt af AGNES kommer hurtigt ud på trappen og råber):

Beskik dit hus og drag herfra!

Brand.

Om jorden skalv, jeg blev endda!

Doktoren.

Så er dit barn til døden dømt.

Brand

(forvildet).

Alf! Barnet! Alf! Hvad rædsels skrømt
er dette her! Mit barn!

(vil ind i huset.)

Doktoren.

(holder ham tilbage).

Nej bliv! —
Her er ej lys, her er ej sol,
her skær en luft, som pust fra pol, —
her sænker skodden klamt sig ned; —
en vinter til på dette sted
vil visne bort hans spæde liv.
Rejs, Brand, og Deres barn er frelst;
men gør det snart, imorgen helst.

Brand.

Ikveld, idag, i denne stund!
O, han skal vokse stærk og sund; —
ej gufs fra bræ, ej sno fra kyst,
skal isne mer hans lille bryst.

Kom, Agnes, løft ham lindt i blund!
På flugt, på flugt langs alle sund!
O, Agnes, Agnes, dødens garn
sig spinder om vort lille barn!

Agnes.

Jeg lønligt aned, lønligt skalv, —
og dog jeg så kun faren halv.

Brand

(til DOKTOREN).

Men flugt ham frelser? Så De lover!

Doktoren.

Det liv, en fader våger over
ved nat og dag, er sejerstrygt.
Vær alt for ham, og sundhedssmykt
De snart skal se ham; nær ej frygt.

Brand.

Tak, tak!

(til AGNES.)

Hyl tæt i dun ham ind;
langs fjorden stryger aftnens vind.

(AGNES går ind i huset.)

Doktoren

(betragter i taushed BRAND, som ubevægelig ser ind gennem dören, går derpå hen til ham, lægger hånden på hans skulder og siger):

Mod verdens flok så ubønhørlig,
og mod sig selv så let medgørlig!
For *den* ej gælder *lidt*, ej *meget*, —
kun lovens *intet* eller *alt*;
men fra en selv er modet veget
i samme stund som loddet faldt —
og offerlammet var ens eget.

Brand.

Hvad mener De?

Doktoren.

Til Deres mor
De tordned lovens hårde ord:
fortabt, hvis alt ej lægges af,
hvis ej du nøgen går i grav!
Og samme råb har runget tidt,
når folkets flok, som tyngst, har lidt!
Nu er De havsnødsmanden selv,
i skæbnens storm på bådens hvælv;
nu kaster De fra krænget køl
tilhavs hvert brev om straffens pøl, —
tilhavs, tilhavs den tunge bog,
hvormed De brødres bringer slog;
nu gælder det i kuling stiv
at berge eget afkoms liv.
På flugt, på flugt langs fjord og vik, —
på flugt fra egen moders lig, —
på flugt fra sjælehjord og kald; —
nu lyser presten messefald!

Brand

(griber sig forvildet om hovedet som for at samle tankerne).

Er nu jeg blind! Var jeg det før!

Doktoren.

De handler som en fader bør.
Tro ej, jeg laster, hvad De gør; —
for mig De er i stækket stand
mer stor, end før som styrkens mand. —
Farvel! Nu har jeg rakt Dem spejlet;
brug det og suk så: Herregud,
slig ser en himmel-stormer ud!

(går.)

Brand
(stirrer en stund frem for sig, pludselig udbryder han):

Nu eller før, — når er her fejlet?

(AGNES kommer ud af dören med kåbe over skuldrene og barnet på armen; BRAND ser hende ikke; hun vil tale, men stanser ligesom slagen af skræk, da hun bemærker udtrykket i hans ansigt. I samme öjeblik kommer EN MAND ilsomt ind gennem havegrinden. Solen går ned.)

Manden.

Hør, prest, du har en avindsmand!

Brand
(knuger hånden mod brystet).

Ja, h e r.

Manden.

Vær på din post mod fogden.
Din sæd skød frodigt over land,
til han med rygtets brandpest slog den.
Alt ofte har han ymtet om,
at prestegården snart står tom, —
har sagt, at os du ryggen vender,
så fort din rige mor er død.

Brand.

Og hvis så var —?

Manden.

Prest, jeg dig kender
og véd, hvi slige giftord lød;
du står jo ham og hans imod,
han aldrig fik din vilje bøjet, —
se, d e t er rygtets rette rod —

Brand
(usikker).

At sandt er sagt — sig tænke lod.

Manden.

Da har du stygt for alle løjet.

Brand.

Har jeg —?

Manden.

Hvor tidt har ej du sagt,
at Gud har selv til strid dig vakt, —
at mellem os du har dit hjem,
at *her* din krig skal føres frem,
at ingen mand tør kaldet svige,
at slå han skal, men aldrig vige.
Og kaldet *har* du! Stærkt og lyst
din ild har fængt i mangt et bryst.

Brand.

Mand, her er mængdens øre døvt;
fast hvert et sind er slukt og sløvt!

Manden.

Du bedre véd; — i mangt et sind
nu glitrer himlens solskin ind.

Brand.

I tifold flere er der nat.

Manden.

Du er som lys i natten sat.
Men lad det være, som det vil;
at tælle trænges her ej til;
thi her står jeg, den ene mand,
og siger: rejs, ifald du kan!
Jeg har en sjæl så fuldt som nogen;
jeg kan ej hjælpe mig med bogen;

du har mig op af dybet draget, —
prøv, om du nu tør slippe taget!
Du kan det ej; jeg holder fast;
min sjæl var tabt, hvis taget brast! —
Farvel! Jeg venter trygt det bud:
min prest ej slipper mig og Gud.
(går.)

Agnes
(sky).

Din kind er hvid, din mund er bleg;
det er, som du i hjertet skreg.

Brand.

Hvert klangfuldt ord, mod bergvæg sagt,
mig slår med tifold genlyds magt.

Agnes
(gör et skridt frem).

Jeg er beredt!

Brand.

Beredt? Hvortil?

Agnes
(med styrke).

Til hvad en moder må og vil!

(GERD löber forbi udenfor på vejen og stanser ved havegrinden.)

Gerd
(klapper i hænderne og råber med forvildet glæde):

Har I hørt det? Bort fløj presten! —
Ud af bakken, op af houg
myldrer både trold og draug,
svarte, stygge, store, små, —
hu, hvor hvast de kunde slå —!
Øjet rev de af mig næsten;
halve sjælen har de taget; —

å, jeg hjælper mig med resten;
der er nok igen af vraget!

Brand.

Pige, vildt din tanke går;
her du ser jeg for dig står.

Gerd.

Du? Ja du, men ikke presten!
Ned fra Svartetind min høg
rap bortover lien strøg;
bidslet, sadlet, vild og vred
hvæste han i mørknings-blæsten,
og en mand på ryggen red, —
det var presten, det var presten!
Nu står bygdens kirke tom,
stængt med både lås og bom;
Styggekirkens tid er omme;
nu skal m i n til ære komme.
D e r står presten, stærk og stor,
i sit hvide messeklæde,
vævt af vintrens dryp og væde; —
vil du være med, så kom;
bygdens kirke står jo tom;
presten min har slige ord,
at det runger over jord!

Brand.

Brudte sjæl, hvo bød dig fange
vildsomt mig med afguds-sange!

Gerd
(kommer indenfor havegrinden).

Afgud? Hvad er det for noget?
Afgud? Å, jeg véd det godt;
stundom stort og stundom småt;
altid gyldent, altid broget.

Afgud! Hør du; ser du hende?
Kan du under klædet kende
barnehænder, barneben?
Kan du se, hvor fint og broget
svøbet folder sig om noget,
der er ligt et barn, som sover?
Ræd hun viger, — dækker over!
Afgud? Mand, *der* ser du én!

Agnes

(til BRAND).

Har du tårer, har du bønner?
Ud har rædslen mine brændt!

Brand.

Agnes, hustru, — ve, jeg skønner,
hende har en større sendt!

Gerd.

Hør; nu ringer alle klokker
sammen på den vilde hej!
Se, hvad menighed der flokker
sig til færd på kirkevej!
Kan du se de tusend trolde,
bygdens prest har sænkt i havet?
Kan du se de tusend dverge?
Indtil nu de lå begravet
med hans segl som gravbrudds-værge.
Hav og grav dem kan ej holde;
frem de myldrer, våde, kolde; —
skindødt troldbarn ser jeg grine,
vælte af sig bergskreds-blokken.
Hør, de skriger: mor og far!
Mænd og kvinder giver svar;

bygdens mand går mellem sine,
som en far i sønneflokken;
bygdens kvinde tar sin døde,
rækker ham sit bryst til føde; —
aldrig før så stout hun knejste,
når hun barn til dåben bar.
Her blev liv, da presten rejste!

Brand.

Vig ifra mig! Fast jeg ser
værre syner —

Gerd.

Hør! Han ler,
han, som sidder langsmed vejen,
der den svinger op mod hejen;
ind han skriver i sin bog
hver en sjæl, som opad drog; —
hej, han har dem alle næsten;
bygdens kirke står jo tom,
stængt med både lås og bom, —
og på høgens ryg fløj presten!

(springer over havegærdet og taber sig i urden. Stilhed.)

Agnes

(nærmer sig og siger dæmpet):

Lad os gå; nu er det tid.

Brand

(stirrer på hende).

Hvilken vej?

(peger först mod havegrinden, siden mod husdören.)

Did? — eller did?

Agnes
(viger forfærdet).

Brand, dit barn, — dit barn!

Brand
(fölger efter).

Giv svar;
var jeg prest, før jeg blev far?

Agnes
(viger længere tilbage).

Blev end spurgt med tordnens brag, —
intet svar i denne sag!

Brand
(fölger igen).

Svare skal du; du er mor;
du har her det sidste ord!

Agnes.

Hustru er jeg; tør du byde,
skal jeg bøje mig og lyde!

Brand
(vil gribe hende om armen).

Valgets kalk mig tag ifra!

Agnes
(viger bagom træet).

Aldrig var jeg moder da!

Brand.

Der er dom i dette svar!

Agnes
(stærk).

Spørg dig selv, om valg du *har*!

Brand.

Styrket dommen atter lød!

Agnes.

Tror du fuldt på Herrens kald?

Brand.

Ja!

(griber hende fast om hånden.)

Og nu du sige skal
ordet over liv og død!

Agnes.

Gå den vej, din Gud dig bød!

(Ophold.)

Brand.

Lad os gå; nu er det tid.

Agnes
(tonelöst).

Hvor går vejen?

Brand
(tier).

Agnes
(peger mod havegrinden og spörger):

Did?

Brand
(peger mod husdören).

Nej, — did!

Agnes
(löfter barnet höjt på armene).

Gud! Det offer, du tør kræve,
tør jeg mod din himmel hæve!
Led mig gennem livets gys!

(ind i huset.)

Brand.
(stirrer en stund frem for sig, brister i gråd, slår hænderne sammen over hovedet, kaster sig ned på trappen og råber):

Jesus, Jesus, giv mig lys!

FJERDE AKT.

(Juleaften i prestegården. Det er mörkt i stuen. På bagvæggen er udgangsdör; vindu på den ene side, dör på den anden.)

(AGNES står sörgeklædt ved vinduet og stirrer ud i mörket.)

Agnes.

Endnu ikke! Endnu ikke! —
O, hvor tungt det er at vente, —
længsels råb på rab at skikke, —
aldrig noget svar at hente! —
Sneen falder blødt og tæt,
har, som med et lin-skaut, klædt
taget på den gamle kirke — —

(lytter.)

Hys! Jeg hører grinden knirke!
Fodtrin; faste mandetrin.

(iler til dören og lukker op.)

Er det dig? Kom ind, kom ind!

(BRAND kommer ind, tilsneet, i rejseklæder, som han under det fölgende kaster af sig.)

Agnes

(slår armene om ham).

O, hvor du blev længe borte!
Gå ej fra mig, gå ej fra mig;

ensom kan jeg ej de sorte
natteskygger ryste af mig!
Hvilken nat og hvilke dage,
disse to og denne nat!

Brand.

Barn, nu har du mig tilbage.
(tænder et enkelt lys, som kaster et svagt skær over stuen.)
Du er bleg.

Agnes.

Og træt og mat.
Jeg har længtet, spejdet, stundet, —
og så har lidt grønt jeg bundet, —
lidt! men det var, hvad jeg ejed,
alt ifra isommer plejet
til at pynte juletræet.
Busken kaldte jeg for hans;
ja, han fik den og — som krans!
(brister i gråd.)
Se, nu er den halvvejs sneet
ned — o Gud —

Brand.

På kirkegården!

Agnes.

O, det navn!

Brand.

Tør af dig tåren.

Agnes.

Ja, jeg skal, men vær tålmodig;
endnu er min sjæl som blodig;
såret er så friskt og nyt,
ud min styrkes væld er flydt; —

o, men det skal snart bli bedre;
er jeg over disse dage,
skal du aldrig se mig klage.

Brand.

Er d e t Herrens helg at hædre?

Agnes.

Nej, jeg véd —; men vær tålmodig!
Husk, ifjor så sund og frodig,
og iår ifra mig båren,
båren ud —

(gyser tilbage for ordet.)

Brand
(stærkt.)

På kirkegården.

Agnes
(skriger).

Nævn det ej!

Brand.

Med fulde lunger
m å det nævnes, er du ræd!
Nævnes m å det, så det runger,
lig en bølge mod en bredd!

Agnes.

Selv du lider under ordet
mer, end du vil kendes ved;
på din pande ser jeg sporet
af den sved, det købtes med.

Brand.

Duggens dråber på min pande
er kun sprøjt fra fjordens vande.

Agnes.

Er og dråben i dit øje
smeltet sneflok fra det høje?
Nej, o nej, den er for varm;
kilden er din egen barm!

Brand.

Agnes, hustru, lad os begge
være stærke, stå imod,
sammen vore kræfter lægge,
vinde fremad fod for fod. —
O, jeg var en mand derude!
Sjøen skylled over fluen,
mågen taug i uvejrsgruen,
haglen slog min skrale skude;
midtfjords lå vi, vandet fræste,
mast og takkel hugg og hvæste,
sejlet, slidt i pjalter, blæste
langt i læ for havråks-fråden,
hver en nagle skreg i båden; —
udfor stup og udfor lider
gik der skred fra begge sider;
otte mænd med hvilte årer
sad som otte lig på bårer.
O, da vokste jeg ved roret,
jeg var den, som førte ordet,
kendte godt, en s t o r mig døbte
til mit kald, det dyrekøbte.

Agnes.

Let at stå i stormen stiv,
let at leve kampens liv;
o, men tænk på mig, som sidder
stilt i sorgens spurvekvidder,
mig, som ej kan døve tiden,
om jeg nok så gerne vil;

tænk på mig, som, stængt fra striden,
ej får glimt af dådens ild;
tænk på mig, hvem kun en liden
snever gerning hører til;
tænk på mig; jeg sidder hjemme,
tør ej mindes, kan ej glemme!

Brand.

Har du liden gerning, du?
Aldrig var den stor som nu.
Hør; jeg vil dig sige noget,
som i sorgen er mig mødt.
Ofte blir mit øje tåget,
tanken ydmyg, sindet blødt;
det er, som der lå en glæde
i at kunne græde, græde.
Agnes,— tænk, da ser jeg Gud
nær, som aldrig før jeg så ham,—
o, så nær at det ser ud,
som om det var let at nå ham.
Og jeg tørster mod at kaste
mig som funden til hans barm,
mod at trykkes af hans faste,
stærke, varme faderarm.

Agnes.

Brand, — o, se ham altid så, —
som den Gud, du mægter nå, —
mere fader, mindre herre!

Brand.

Tør ej, Agnes; tør ej spærre
vejen for hans eget værk;
jeg må se ham stor og stærk,
himmelstor, — så kræver tiden,
just fordi den selv er liden.

O, men du kan se ham nær,
se ham som en fader kær,
i hans favn dit hoved bøje,
hvile, hvile, er du træt,
gå ifra ham, sund og let,
med hans afglans i dit øje,
bære glansens glorie med
ned til mig, som led og stred.
Ser du Agnes, slig at dele,
er just ægteskabets kærne;
én skal stride, storme, værne,
én skal alle dødshugg hele;
da først kan med sandheds ret
siges, at de to er et.
Alt ifra du verdens liv
vendte ryggen, blev min viv,
kasted kækt din skæbnes terning,
hviler på dig dette kald;
jeg skal slå til sejr og fald,
slå i dagens hede stråler,
stå på vagt i nattens kulde, —
du skal række mig de fulde
kærlighedens læsknings-skåler,
slynge mildheds kappefold
varmt ind under bringens skjold; —
liden er ej denne gerning!

Agnes.

Hver en gerning, spejdet efter,
er for tung for mine kræfter;
mine tankers tusend grene
slynges sammen i den ene.
Alt er endnu som et digt.
Lad mig klage, lad mig græde,
hjælp mig så at finde rede
på mig selv og på min pligt. —

Brand, inat, mens du var borte,
kom han i mit kammer ind;
sundhedssmykket var hans kind;
tyndklædt i sin lille skjorte
stavred han med barnetrin
frem til sengen, hvor jeg hvilte,
rakte mod mig sine arme;
kaldte på sin mor og smilte, —
men som om han bad om varme!
Ja, jeg så det! O, jeg gøs —!

Brand.

Agnes!

Agnes.

Jo, du, — barnet frøs!
O, det m å han jo derude
på de kolde spåners pude!

Brand.

L i g e t ligger under sneen;
b a r n e t er til himlen båret.

Agnes
(viger fra ham).

O, hvi river du i såret,
grusomt, midt i rædsels-veen!
Det, som hårdt du l i g e t kalder,
b a r n e t er for mig endnu.
Sjæl og legem sammen falder;
end ej mægter jeg, som du,
mellem disse to at dele;
begge er for mig det hele;
Alf, som under sneen sover,
er min Alf hist ovenover!

Brand.

Mangt et sår må blodigt rives,
før du læges for din sot.

Agnes.

Ja, men vær tålmodig blot; —
jeg kan ledes, ikke drives.
Stå mig nær og styrk mig, Brand;
tal det mildeste du kan.
Du, som ejer stormens tone
i de store øjeblikke,
når en sjæl skal drage brikke
om sin egen livsenskrone, —
har du ikke sangens mildhed
til at døve smertens vildhed?
Har du ej et ord, som kvæger,
et, som ud i dagen peger?
Gud, som du mig lærte kende,
er en konge på sin borg; —
hvor tør jeg til ham mig vende
med min lille modersorg?

Brand.

Tror du, bedre du dig vendte
til den Gud, som før du kendte?

Agnes.

Aldrig, aldrig did igen!
Og dog er det tidt, som drages
jeg af længsel ud, derhen,
hvor det lysner, hvor det dages.
Let at løftes, tungt at bære;
lød ej så den gamle lære?
Dine riger er for store,
a l t er her for stort for mig,
du, dit kald, dit mål, din fore,
al din vilje, hver din vej,

fjeldet, som udover hænger,
fjorden, som for foden stænger,
sorgen, mindet, mørket, striden, —
ikkun kirken er for liden.

Brand

(slået).

Kirken? Atter denne tanke!
Ligger den i landets luft?
Hvi for liden?

Agnes

(ryster sörgmodig på hovedet).

Kan jeg sanke
grunde sammen med fornuft?
Kommer ikke stemnings-strømmen,
som med vindens strøm en duft?
Hvorfra kom den, hvorhen går den?
Mig er nok, at jeg forstår den,
og jeg véd foruden viden —
kirken er for mig for liden.

Brand.

Der er syn i folkedrømmen.
Hundred sjæle, som jeg mødte,
af sig samme tanke fødte;
selv hos hin, som vildt forreven
skreg på vidden, stod den skreven.
„Der er stygt, for der er småt“
lød det; hun ej heller kunde
rede tanken ud med grunde.
Hundred kvinder sagde siden:
bygdens kirke er for liden!
Dette råb fra kvindemunde
tolker trangen til et slot. —
Agnes, — o, jeg ser det godt.

du er kvinden, Herren kåred
til sin engel på min sti; —
tryg og sikker, skønt iblinde,
véd du vejen ret at finde,
hvor jeg skillet går forbi.
Aldrig blålys-blink dig dåred;
første dag du pegte lige
mod det sande skabnings-rige, —
stansed mig, som vilde stige
på min flugt mod himlens hvælv,
retted synet på mig selv,
indad mod det inderlige. —
Agnes, atter har du sagt
ord, som slog med lysets magt, —
ført mig, hvor jeg uviss fór,
kastet dagskær på mit virke.
Liden er Vorherres kirke; —
godt; så skal den tømres stor!
Aldrig så jeg grant som nu,
hvad i dig min Skaber gav mig;
derfor trygler jeg, som du:
gå ej fra mig, gå ej fra mig!

Agnes.

Jeg skal ryste af mig sorgen,
jeg skal tørre tåren af,
jeg skal stænge mindeborgen,
som det sømmer sig en grav;
jeg skal lægge glemsels hav
åbent mellem den og mig;
jeg skal viske lykkefærden
af min lille billedverden,
være hustru helt for dig!

Brand.

Vejen går imod det store.

Agnes.

O, men brug ej strængheds spore.

Brand.

Gennem mig en større byder.

Agnes.

En, om hvem du selv har sagt,
at han viljen ej forskyder,
skønt den savner evnens magt.

(vil gå.)

Brand.

Hvorhen, Agnes?

Agnes

(smiler).

Husets skøtsel
får ej glemmes, mindst ikveld.
Forrige jul, du husker vel,
at du sagde, jeg var ødsel.
Lys var tændt i alle stager;
her var grønt og smukke sager,
legetøj på juletræet;
her blev sunget, her blev leet.
Brand, iår skal atter tændes
alle lys, så helgen kendes;
her skal pyntes op som bedst
til den stille store fest.
Titter Gud i stuen ind,
skal han se en straffet datter,
revset søn med ydmygt sind,
børn, som lydigt véd og fatter,
at de ej for fadervreden
tvært tør skyde fra sig glæden. —
Ser du nu vel spor af tåren?

Brand
(trykker hende til sig og slipper hende atter).

Barn, tænd lys; det er dit virke!

Agnes
(smiler sörgmodigt).

Byg så du din store kirke; —
o, men få den rejst før våren!
(går.)

Brand
(ser efter hende).

Villig, villig midt i vånden,
villig midt i martrens ild;
svigter evnen, segner ånden,
sker det, skønt hun ofret vil.
Herre, læg din styrke til; —
og fra mig tag hvervets kalk,
bitrest kalk, at måtte skikke
lovens grumme høg og falk
over hende for at drikke
hjertets fulde varme flod.
Jeg har kræfter, jeg har mod;
læss på mig din vægt for tvende, —
vær barmhjertig blot mod hende!

(Det banker på gangdören. FOGDEN kommer ind.)

Fogden.

Her gæster Dem en slagen mand.

Brand.

En slagen mand?

Fogden.

Som slig jeg kommer
De husker sagtens, da isommer
jeg vilde drive Dem fra land,
jeg spåde Dem just ej det bedste
af krigens udfald mellem os —

Brand.

Nu ja?

Fogden.

Men al min ret tiltrods
jeg vil ej længer med Dem slås.

Brand.

Hvorfor?

Fogden.

Fordi De har de *fleste*.

Brand.

Har jeg?

Fogden.

Det tænker jeg De véd;
Dem søger folk jo langt af led;
her er, især på sidste tiden,
en ånd i bygden kommen ind,
som Gud skal vide ej er min,
og deraf tør jeg slutte da,
at det er Dem, den kommer fra.
Her er min hånd, vi ender striden!

Brand.

En krig som vor får ikke slut,
er end den enes modstand brudt.

Fogden.

Hvad skal der mer til slut på krig,
end fred og mindeligt forlig?
Jeg er ej den, som står mod brodden;
man er, som folk er flest, jo skabt;
når for sit bryst man kender odden
af fiendens våben, gir man tabt;

har man kun kæp mod lansespids,
bør marken rømmes i betids,
og står man som en ensom kriger,
er det fornuftigst, at man viger.

Brand.

To ting, jeg tror, er her at mærke;
først at De kalder mig den stærke;
jeg har de fleste —

Fogden.

Ganske visst!

Brand.

Ja muligt endnu; men tilsidst,
på ofrets store alvorsdag, —
hvem har da magten for sin sag?

Fogden.

På ofrets dag? Men Herregud,
det er jo d e n, som ikke kommer!
I værste fald går ofret ud
på lossning af de godtfolks lommer;
human er tiden, vil ej offer
af mere dyrebare stoffer.
Og ærgerligst det er ved sagen,
at selv jeg hører mellem dem,
som bragte det humane frem,
og derved hindred offerdagen,
så det kan siges på en vis,
jeg givet har mig selv til pris, —
i alle fald, at jeg bandt ris
til rap på eget livsværks ende.

Brand.

At ret De har, kan muligt hænde.
Men for det andet kan jeg knapt
forstå, at De tør give tabt.

Om riset eller ikke riset,
en mand er for sin gerning skabt;
hans mål for ham er paradiset!
Om mellem ham og det sig hvælved
et hav, mens Satans land lå nær, —
tør derfor råbes: væk, besvær, —
her er jo kortere til helved?!

Fogden.

Jeg hertil svarer ja og nej;
etsteds må mennesket jo havne, —
og ser man møjen ej kan gavne,
hvem vil vel gå forgæves vej?
Det er nu så, vi vil erstatning
for liden eller stor befatning;
kan sejr ej vindes ved at kæmpe,
så får man fare frem med læmpe.

Brand.

Men aldrig *sort* dog vorder *hvidt*!

Fogden.

Min kære ven, det hjælper lidt
at kalde noget hvidt som bræen,
når mængden råber: sort som sneen!

Brand.

De råber kanske med?

Fogden.

Nå, nå, —
jeg råber ikke *sort* men *grå*.
Human er tiden; folk må mødes,
ej bums imod hinanden stødes.
Husk på, at dette land er frit;
her skal jo alles mening gælde; —
hvor tør da én mod *alle* fælde
sin særdom over sort og hvidt? —

Kort sagt, da De har fleretallet,
så er De første mand i kaldet;
jeg slutter mig, som alle andre,
til Dem så godt jeg kan og véd,
og håber ingen sjæl vil klandre,
at ej jeg til det sidste stred.
Folk dømmer nu, det ser jeg godt,
mit virke kun som spredt og småt;
de kalder én ting mer fornøden
end årligårs at øge grøden;
man er ej villig nu, som før,
at yde skærven, hvor sig bør, —
og er ej viljen med i legen,
da er en gerning sejerssvegen. —
Det falder tungt, det må De tro,
at slippe plan om vej og bro,
om tapning ud af myr og fjære,
og meget mer, som var igære.
Men Herregud, hvad skal man sige;
kan ej man sejre, får man vige,
tålmodigt håbe alt af tiden,
og bøje klogeligt til siden.
Nu, — folkets yndest har jeg tabt
på samme vej, hvor den blev skabt;
ja, ja; så må pa andre veje
jeg komme til mit fordums eje.

Brand.

Men var det da for folkegunst
De øved Deres kløgt og kunst?

Fogden.

Nej, det véd Gud, det ikke var.
Det alment bedste har jeg villet
til bygdens nytte blot og bar.
Dog nægtes ej, at med i spillet

kom håbet om et vederlag
for velgjort værk på yrkets dag.
Det er nu så; en virksom mand
med evner og med sund forstand
vil frugten af sin gerning se,
ej stønne gennem slidets ve
til fromme for en bar idé.
Jeg kan ej, selv med bedste vilje,
forsømme egen velfærds røgt
og ofre andre al min kløgt.
Jeg sidder med en stor familje;
jeg har jo kone, mange døtre,
som skal forsørges aller først; —
ideen læsker ingens tørst,
ideen slukker ingens sult,
hvor man, som jeg, har huset fuldt;
og dersom nogen skulde ytre
forundring, har jeg blot det svar,
han er en slet familjefar.

Brand.

Og nu er Deres agt — ?

Fogden.

At bygge.

Brand.

At bygge, siger De?

Fogden.

Ja vel, —
til eget som til bygdens held.
Først vil jeg bygge op det ry,
jeg stod i for ej længe siden; —
det lakker stærkt mod tingvalgs-tiden;
thi må til noget stort jeg ty
og bringe foretag på bane.

så jeg blir kurvens første hane
og hindrer valget af en ny.
Nu har jeg tænkt som så, — man kan
fornuftigvis ej ro mod flommen.
Folk vil, som nu det heder, hæves;
den gerning er for mig forgæves;
jeg kan kun hjælpe folk påfode;
men sligt må gøres med det gode,
og her står mod mig alle mand.
Se, derfor er jeg modent kommen
til forsæt om, hvis det går an,
at søge bod mod armodsdommen.

Brand.

Den vil De rydde ud?

Fogden.

Nej visst; —
den er jo en nødvendig brist
i alle samfund; den må døjes;
men med lidt klogskab kan den bøjes
i visse former, strængt begrænses,
såfremt i tide blot den ænses.
Vi véd jo, armod er det dynd,
som gødsler bedst al landsens synd; —
for dyndet vil jeg dæmning sætte.

Brand.

På hvilken vis?

Fogden.

Ja, kan De gætte?
Afhjælpes skal et dybtfølt savn,
idet jeg til distriktets gavn
får bygt et armodsdommens pesthus;
ja, pesthus siger jeg, fordi
det skal for brødens smitte fri.

Og denne bygning har jeg tænkt,
forbindes nemt med et arresthus,
så virkning blir med årsag stængt
bag samme bom og samme lås,
med væg kun mellem bås og bås.
Og da jeg engang er på gled,
så er min agt at bygge med
en fløj indunder samme tag,
som bruges kan til valg og lag,
til alvorshandling som til fester,
med talerstol og rum til gæster, —
kort sagt, et pent politisk festhus.

Brand.

Sligt trænges hårdt; især det sidste;
dog véd jeg ét, som trænges mere.

Fogden.

De tænker på en dårekiste?
Ja, ganske visst; den trænges hårdt.
Den også var min første tanke;
men efter overlæg med flere
jeg ganske kom fra tanken bort;
thi hvorfra skal vi midler sanke
til noget overvættes stort?
Og tro De mig, en sådan kiste
vil kræve en alvorlig sum,
hvis hver og en skal der få rum,
som trang og værdighed beviste.
Man tænke må på tidens elv,
og ej blot bygge for sig selv; —
alt går jo frem med kæmpeskridt;
ifjor tilpas, iår for lidt; —
De ser, i hvilke dimensioner
hvert folkeligt behov har vækst;
med syvmils-støvler, rent forhekst,

udvikles kraft og alslags evne,
i hvilket fag De så vil nævne.
Det altså blev for dyr en spas
at skaffe efterslægten plads
for sig og sine børn og koner.
Jeg siger derfor: Herregud;
den tand, den får vi nok slå ud!

Brand.

Og ter sig nogen altfor gal,
så har De jo den store sal.

Fogden

(fornöjet).

Ja, rummet står som oftest ledigt!
Det indfald, Brand, var ganske snedigt!
Vil byggeplanen blot ej briste,
så har vi gratis dårekiste,
har samlet under fælles tag,
beskyttet af det samme flag,
de væsentligste elementer,
hvorfra vor bygd sin farve henter; —
vi har vor hele armodsdom
samt slyngelflokkens syndeflom
og dårerne, som før gik om
foruden røgt og uden tugt, —
og så har vi vor friheds frugt
med valgkamp og med talers flugt;
vi har vor rådssal, hvor vi drøfter,
hvad gøres kan til bygdens tarv, —
vor festsal, hvor vi giver løfter
om skøtsel af vor fortids arv.
Hvis altså blot ej sagen faldt,
så får jo klippesønnen alt,
hvad han med billighed kan kræve,
for ret sit eget liv at leve.

Gud véd, vort strøg er ikke rigt;
dog, står først fællesgården bygt,
så tror jeg, det kan kaldes trygt
et vel organisert distrikt.

Brand.

Men midlerne —?

Fogden.

Ja, det er knuden
i denne som i hver en sag;
til ydelser er viljen svag,
og står jeg Deres hjælp foruden,
jeg véd, at jeg må stryge flag.
Men støtter De med ordets magt
min tanke, vil den letvindt fremmes, —
og får jeg den til modning bragt,
skal Deres gode hjælp ej glemmes.

Brand.

Det sige vil, De gad mig købe?

Fogden.

Med andet navn jeg vilde døbe
min plan, — til fælles gavn og brug
at fylde ud det splidens slug,
som hidtil mellem os har gabt,
og hvorved begge to har tabt.

Brand.

Da har De ilde tiden kåret —

Fogden.

Ak ja; jeg véd, den store sorg,
som nys har Dem og Deres såret;
men Deres mandighed mig dåred;
og trangen til distriktets borg —

Brand.

I sorgens som i glædens stund
jeg står tilrede, naar det kræves;
men af en anden gyldig grund
De denne gang dog går forgæves.

Fogden.

Og hvilken grund —?

Brand.

Jeg selv vil bygge.

Fogden.

Hvad! Bygge? Tage min idé?

Brand.

Ej ganske.
(peger ud af vinduet.)
Foged, kan De se —?

Fogden.

Der?

Brand.

Ja.

Fogden.

Det store stygge træhus?
Det er jo prestegårdens fæhus!

Brand.

Nej, ikke det; — det l i l l e stygge.

Fogden.

Hvad! Kirken!

Brand
(nikker).

Den vil stor jeg bygge.

Fogden.

Nej, det skal fanden ikke ske!
Ved kirken skal ej nogen rygge; —
det var at krydse min idé!
Min plan er færdig og den haster;
men Deres mig af sadlen kaster.
To ting på engang er for meget, —
vig altså —!

Brand.

Jeg har aldrig veget.

Fogden.

Her må De, mand! Byg mit arresthus
med pesthus og politisk festhus,
altsammen, kortsagt, — dårekisten, —
så spørges ej om kirkebristen.
Og hvorfor skal den nu i muld?
Den var dog god nok før i tiden.

Brand.

Ja, muligt; nu er den for liden.

Fogden.

Da har jeg aldrig set den fuld!

Brand.

Selv for en enkelt sjæl derinde
er ikke løftningsrum at finde.

Fogden

(ryster forundret på hovedet).

Ved sligt den enkle sjæl beviste
nødvendigheden af min kiste.

(slår over.)

Lad kirken stå, det vil jeg råde;
den kan jo kaldes på en måde
et stykke ædelt arveguld.
Den e r et ædelt arvestykke; —
den skal ej falde for en nykke!
Ja, går min byggeplan i vasken,
jeg som en Fønixfugl af asken
skal rejse mig i mængdens nåde!
Jeg træder op som riddersmand
for mindesmærket ved vor strand!
Her stod engang et gude-hov, —
det var nok i kong Beles tider;
så rejste kirken sig omsider
ved fromme heltes ran og rov.
Ærværdig ved sin simple pragt,
højhellig i sin oldtidsdragt
den knejste indtil vore dage —

Brand.

Men hine tegn på fordums magt
er visst forlængst i graven lagt; —
nu står igen ej mindste flage.

Fogden.

Just netop det! Så gammel er den,
at ej den mer er til i verden:
men i min bedstefaders dage
et hul i væggen stod tilbage!

Brand.

Et hul?

Fogden.

Vidt, som en tøndesæk!

Brand.

Men væggen selv!

Fogden.

Ja, den var væk.
Se, derfor må jeg rentud sige,
at kirkens rivning er umulig; —
det var en skammelig, en grulig
barbarisk handling uden lige!
Og midlerne, — hvor får vi dem?
Tror De, at her man er så ødsel,
at lokke udgiftsposter frem
ved ufuldbårne forslags fødsel,
når med en lille smule skøtsel
man *så* vidt støtte kan det gamle,
at det i *vor* tid ej vil ramle?
Men gå De ud og spejd i lejren, —
jeg blir dog den, som vinder sejren.

Brand.

Jeg agter ej at presse ud
en hvid til husly for min Gud.
Af egne midler vil jeg bygge; —
min arv, alt mit til sidste skærv
skal gives ud til dette hverv.
Nu, foged, er De end så djerv,
at mene, De kan tanken rygge?

Fogden
(med foldede hænder).

Jeg står som falden ned fra skyerne!
Sligt spørges knapt engang fra byerne; —
og her i bygden, — her hos os,
hvor pungens lukning længst var lov
mod hvert et trængende behov, —
her åbner De en rundheds fos,
som risler, blinker, sprøjter, skummer —.
Nej, Brand, som sagt, jeg rent forstummer!

Brand.

Jeg længst i tanken fra mig skrev
min arv —

Fogden.

Ja, her er ymtet meget,
som hen på noget sligt har peget,
men jeg har tænkt, at det var væv.
Hvem plejer vel at ofre alt,
når ej det synbar fordel gjaldt?
Dog, det blir Deres egen sag; —
gå foran De; så går jeg bag.
De er i skuddet; De kan virke,
og jeg kan skridtvis frem mig lirke. —
Brand, sammen vil vi bygge kirke!

Brand.

Hvad? Vil De Deres eget slippe?

Fogden.

Det véd den søde Gud jeg vil!
Jeg var jo gal, om ej jeg gjorde.
Hvem tror De mængden flokkes til,
når én vil gøde, mæske, fore,
en anden malke, flå og klippe?
Ja død og plage er jeg med!
Jeg er af tanken ganske hed,
bevæget, greben, næsten rørt;
en heldig skæbne har mig ført
i denne kveld til prestegården;
thi jeg tør tro, at uden min
var Deres plan knapt faldt Dem ind, —
ialfald ej til verden båren.
Det altså er mit eget virke
at bygge bygdens nye kirke!

Brand.

Men kom ihug, vi kan ej skåne
hin oldtids knejsende ruin!

Fogden
(ser ud).

Betragtet her i dobbeltskin
af nyfalds-sne og nyets måne
den tar sig ud som noget skrammel.

Brand.

Hvad, foged?

Fogden.

Brand, den er for gammel!
Det er mig ganske uforklarligt,
at ej jeg så det før ikveld, —
men hanebjælken står påheld;
at bruge den var uforsvarligt.
Og hvor er stil, arkitektur,
når ret man gransker loft og mur?
Hvad skal man kalde slige buer?
en fagmand vilde kaldt dem fæle; —
ja, jeg må samme mening dele!
Og tagets mosbeklædte tuer, —
de er minsæl ej fra kong Bele.
Nej, pietet kan gå for vidt!
Det må dog hvermand se og skønne,
at denne gamle rådne rønne
i et og alt er noget skidt!

Brand.

Men dersom mængdens røst sig hæved
til vægring ved at få den revet —?

Fogden.

Vil ingen anden, så vil j e g.
I helgen skal, jo før jo heller,

jeg ordne alt, hvad formen gælder,
og sætte sagen glat ivej.
Jeg ivre skal og virke, skrive;
jo, jo, — De kender fogden nok;
og kan jeg hjælp ej sammendrive
til rivning blandt den dumme flok,
skal jeg med egne hænder rive
den ned til grunden, stok for stok.
Ja, om jeg så skal ta min kone
og alle mine døtre med,
så skal den død og plage ned!

Brand.

Det er en ganske anden tone,
end den, som blev fra først af brugt.

Fogden.

Det er humanitetens frugt
at få med alt e n s i d i g t bugt;
og dersom digteren ej lyver,
så er det netop noget smukt,
at mandens tanke ejer flugt, —
med andre ord, — at tanken flyver. —
Farvel!
(tager sin hat.)
Nu får jeg se til banden.

Brand.

Til hvad?

Fogden.

Å, tænk Dem, jeg, selv anden,
idag på bygdegrænsen kneb
et fantefølge, fælt som fanden;
jeg fik da hjælp med toug og reb;
nu sidder de forvart hos granden
her nærmest nord; men pokker ta mig,
om ikke to-tre løb ifra mig —

Brand.

Nys ringtes ind dog fredens tid.

Fogden.

Hvi kom det djævelskab da hid?
Dog, det forstår sig, på en måde
de hører sagtens sognet til —

(leende.)

ja endog D e m! Hør her en gåde;
løs den, ifald De kan og vil:
folk findes, som er til i kraft
af d e n, De har til udspring havt,
og dog de til er, slet og ret,
fordi de er af anden ætt!

Brand

(ryster på hovedet).

O Gud, der er så mangen gåde
én stirrer på, men ej kan råde.

Fogden.

Da er dog denne letvindt gættet.
De har vel tidt nok hørt berettet
i bygden et og andet ord
om fattiggutten, han, her vester,
der var så lært som fire prester;
han friede til Deres mor —

Brand.

Hvad mer?

Fogden.

Tænk, til en grundrig jente!
Dog hun naturligvis ham sendte
til Bloksberg, som han måtte vente.
Men véd De så, hvad fyren gør?

Han sørger halvt sig fra forstanden,
og fæster sluttelig en anden
af taterslægt; — og før sin død
han med en afkom øged banden,
som stryger om i synd og nød.
Ja, et af disse slegfredtrolde
fik sognet rigtignok beholde
til minde om hans vakre færd —

Brand.

Og det er —?

Agnes.

Taterungen Gerd.

Brand
(dæmpet).

Ja så!

Fogden
(munter).

Hvad? Gåden er ej slet!
Hans afkom er jo til i kraft
af den, De har til udspring havt;
thi ynglens indre ophav var,
at elsk til Deres mor han bar.

Brand.

Sig, foged, kan De nævne ét,
som rummed hjælp for disse sjæle?

Fogden

Pyt, de må ind bag tugthus-dørene.
De er fortabt op over ørene;
at frelse dem, det var at stjæle
fra fanden, som må gå fallit,
hvis ej han får af verden sit.

Brand.

De tænkte jo at bygge stort
et hus til ly mod nød og klage?

Fogden.

Det forslag, — fort, som det blev gjort, —
tog forslagsstilleren tilbage.

Brand.

Men hvis det dog —; det var dog smukt —

Fogden
(smilende).

Nu taler De i anden tone,
end den, som blev fra først af brugt.
(klapper ham på skulderen.)
Lad dødt kun være dødt og glemt;
en mand skal handle fast bestemt.
Farvel! Jeg tør ej længe tøve;
nu må jeg ud igen og prøve
at finde rømlingernes skjul.
Vi mødes snart. Fornøjet jul!
Farvel, farvel; hils Deres kone!
(går.)

Brand
(efter en tankefuld taushed).

O, endeløst er her at sone. —
Så vildt, så broget filtres ind
de tusend skæbnetrådes spind, —
så ligger skyld med skyldfrugt blandet,
det ene smittende det andet,
at den, som ser derind, ser ret
og blodigst uret vorde ét.
(går til vinduet og ser længe ud.)

Mit lille barn, skyldløse lam,
du fældtes for min moders gerning;
en brusten sjæl bar bud fra ham,
som troner over skyens kam,
og bød mig kaste valgets terning; —
og denne brustne sjæl blev til,
fordi min moders sjæl fór vild.
Så bruger Herren skyldens grøde
til ligevægts og retfærds føde;
så slynger han fra højden ned
hjemsøgelsen i tredje led.

(viger forfærdet fra vinduet.)

Ja, lovens Gud er over slægten!
Det første mål er ligevægten.
I offervillighedens magt
er rejsningsmuligheden lagt;
men ordet lyves ud af tiden;
thi flokken ræddes for sin viden.

(går længe op og ned i stuen.)

At bede? Bede? Hm, — et ord,
som glat nok over læben fór, —
som ruttes med i alle stænder.
Bøn er for dem at skrige nåde
i vind og vejr til gåders gåde,
at tigge plads på Kristi læss,
at strække opad begge hænder —
og stå i tvilens pøl tilknæs.
Haha, var dermed sagen gjort,
da turde jeg, som hvermand, vove
at hamre på den Herres port,
der er „forfærdelig at love“!

(stanser og tænker stille.)

Og dog — i angstens værste dage,
i sorgens store rædselsstund,

da barnet sov den sidste blund,
da intet kys af modermund
bar smilet på hans kind tilbage; —
hvad v a r det —? Bad jeg ikke da?
Hvad kom den søde svimlen fra,
den sangens strøm, den melodi,
som langvejs lød og jog forbi —
og bar mig højt og bar mig fri?
Bad jeg? Blev jeg i bønnen svalt?
Har jeg med Gud herinde talt?
Har han mig hørt? Og så han ned
i sørgehuset, hvor jeg græd? —
Hvad véd jeg! Nu er lukt og stængt,
og mørket atter om mig sænkt, —
og intet, intet lys at finde — —.
Jo, Agnes, — hun, som ser iblinde —!

(råber i angst.)

Lys, Agnes, — lys, ifald du kan!

(AGNES åbner dören og træder ind med de tændte feststager; et klart skær falder over stuen.)

Brand.

Lys!

Agnes.

Ser du julelyset, Brand?

Brand

(sagte).

Ha, julelyset!

Agnes

(sætter stagerne på bordet).

Blev jeg længe?

Brand.

Nej, nej!

Agnes.

O, hvor du har det koldt;
du må jo isne —

Brand
(stærkt).

Nej!

Agnes
(smilende).

Hvor stolt!
Du vil ej lys og varme trænge.
(lægger i ovnen.)

Brand
(går op og ned).

Hm, *vil* ej!

Agnes
(stille for sig selv, idet hun pynter op i stuen).

Her skal stagen stå.
Ifjor han greb med fingre små
mod julelysets klare blink.
Han var så glad og frisk og flink;
han strak sig fra sin lille stol
og spurgte, om det var en sol.
(flytter lidt på stagen.)

Nu falder lysets fulde skær
ud over — over stedet *der.*
Nu kan han gennem rudens glas
se blinket fra sin soveplads;
nu kan han glytte stilt herind
i julestuens glans og skin. —

Men ruden står som tåreslørt; —
vent lidt, vent lidt; snart skal den smile —
(tørrer vinduet af.)

Brand
(har fulgt hende med öjnene og siger sagte):
Når lægger sig til fred og hvile
det sorgens hav, fra bunden rørt!
Det må til hvile.

Agnes
(for sig selv).
Se, hvor klar!
Det er som skillet borte var,
som stuen vided ud sig stor;
som om den stygge kolde jord
med et blev til en lun alkove,
hvor barnet sødt og godt kan sove.

Brand.
Hvad gør du, Agnes?

Agnes.
Stille; hys!

Brand
(nærmere).
Hvi trak gardinet fra du nys?

Agnes.
O, kun en drøm; nu er jeg vakt.

Brand.
I drømmen er der snarer lagt.
Stæng atter!

Agnes
(bönligt).
Brand!

Brand.

Stæng tæt, stæng tæt!

Agnes.

O, vær ej hård, det er ej ret!

Brand.

Stæng, stæng!

Agnes
(trækker skodderne for).

Nu har jeg lukt og stængt.
men trygt jeg tror, Gud er ej krænkt,
om end i drømmens korte frist
jeg drak af trøstens væld —

Brand.

Nej visst!
Han er en mild, medgørlig dommer;
du rager ej med ham på kant,
om i din dyrkelse der kommer
lidt afgud hist og her iblandt.

Agnes
(brister i gråd).

O, sig mig da, hvor langt går kravet!
Min fod er dødstræt, — vingen faldt.

Brand.

Jeg har dig sagt, at slængt i havet
hvert offer er, som ej er a l t.

Agnes.

Men mit v a r a l t; jeg har ej mere!

Brand
(ryster på hovedet).

Dit offer følges må af flere.

Agnes
(smiler).

Kræv! Jeg har fattigdommens mod!

Brand.

Giv!

Agnes.

Tag! Ak, Brand, du intet finder.

Brand.

Du har din sorg og dine minder, —
du har din syndige længsels flod —

Agnes
(fortvilet).

Jeg har mit pinte hjertes rod!
Riv ud! Riv ud!

Brand.

I afgrunds-gabet
unyttigt du dit offer slang,
ifald du hyler over tabet!

Agnes
(gyser).

Din Herres vej er brat og trang.

Brand.

For *viljen* er der kun den ene.

Agnes.

Men *nådens* —?

Brand
(afvisende).

Bygt af offerstene.

Agnes
(stirrer frem for sig og siger rystet):

Nu åbnes, lig en afgrund stor,
det skriftens ord, som aldrig før
jeg kom tilbunds i.

Brand.

Hvilket ord?

Agnes.

Hver den, som ser Jehova, dør!

Brand
(slår armene om hende og trykker hende tæt op til sig).

O, skjul dig, skjul dig! Se ham ej!
Luk dine øjne —

Agnes.

Skal jeg?

Brand
(slipper hende).

Nej!

Agnes.

Du lider, Brand.

Brand.

Jeg elsker dig.

Agnes.

Hård er din kærlighed.

Brand.

For hård?

Agnes.

Ej spørg; jeg følger, hvor du går.

Brand.

Tror du, at meningsløst jeg drog dig
af dansen og af legen ud, —
at for en halvheds skyld jeg slog dig
med offerlydighedens bud?
Ve dig og mig; for dyrt og stort
var da det offer, her blev gjort.
Du er min hustru; jeg tør kræve
dig helt, for kaldets liv at leve.

Agnes.

Ja, kræv; men gå ej fra mig;

Brand.

Jo;
jeg trænger stilhed, trænger ro.
Snart skal den store kirke bygges —

Agnes.

Min lille kirke sank i grus.

Brand.

Var den dit hjertes afgudshus,
så måtte den i stormen rygges.
(favner hende som i angst.)
Al fred om dig, — og gennem dig
til mig, til mit, den lige vej!
(går mod sidedören.)

Agnes.

Brand, må jeg flytte ganske stille
på vindus-lugens stygge skille?
Kun lidt? På klem? Brand, må jeg?

Brand
(i dören).

Nej.

(går ind i sit kammer.)

Agnes.

Lukket, lukket, — alting lukket!
Selve glemslen lukket af!
Bom for klagen, segl for sukket,
lås for himmel og for grav!
Jeg vil ud; jeg kan ej ånde
her i ensomhedens vånde!
Ud? Hvorhen? Ser ej fra højden
strenge øjne på mig ned!
Kan jeg vel på flugt fra bygden
føre hjertets eje med?
Kan jeg flygte, om jeg vilde,
fra min rædsels tomme stille?

(lytter ved dören til BRANDS stue.)

Lydt han læser; til hans øre
rækker ikke frem min røst.
Ingen hjælp! Ej råd, ej trøst!
Julens Gud har nok at gøre
med at lytte til de riges,
børneriges, lykkeliges
tak og sang og leg og dans.
Jul er jublens tid og hans.
Ej han ser mig, ej han agter
på en ensom moders fagter.

(nærmer sig varsomt til vinduet.)

Skal jeg åbne skillets rammer,
så det klare fulde lys
jager nattens skræk og gys
fra hans sorte sovekammer? —
Nej, dernede er han ikke!
Julen er jo barnets tid; —
han får lov at komme hid;
kanske står han nu derude,
strækker armen for at pikke
på sin moders stængte rude. —

Lød der ikke barnegråd?
Alf, jeg véd ej hjælp og råd!
Her er stængt; din fader stængte; —
Alf, jeg tør ej åbne nu!
Lydigt lidet barn er du;
aldrig du og jeg ham krænkte.
O, flyv hjem igen til himlen;
der er lys og der er glæde;
der er leg i børnevrimlen.
Men lad ingen se dig græde, —
sig ej, at din fader lukked,
da du kom og banked på.
Lidet barn kan ej forstå,
hvad vi store voksne må.
Sig, han sørged, — sig, han sukked;
sig dem, det var h a m, som plukked
smukke blade til en krans.
Kan du se den? Den er hans!

(lytter, tænker sig om og ryster på hovedet.)

O, jeg drømmer! Mer end rammen
står som skille mellem os.
Først i glød af lutringsflammen
falder skillevæggen sammen,
revner hvælv og brister stængsler,
hviner fængselsdørens hængsler,
springer op den store lås!
Meget, meget her må gøres,
før vi to kan sammen føres. —
Jeg skal virke, virke stille,
for at fylde kravets svælg;
jeg skal hærdes, jeg skal v i l l e. —
Men iaften er det helg.
Fra ifjor hvor vidt forskellig —!
Hys, — den højt skal holdes hellig;

frem jeg henter mine skatte, —
dem, hvis endeløse pris,
fra min lykkes livsforlis,
kun en moders sjæl kan fatte.

(hun knæler ned ved kommoden, åbner en skuffe og tager forskellige ting frem. I samme öjeblik lukker BRAND på dören og vil tale til hende, men da han bemærker, hvad hun foretager sig, holder han inde og bliver stående. AGNES ser ham ikke.)

Brand
(sagte).

Evig samme flugt om graven,
samme leg i dødninghaven.

Agnes.

Her er sløret. Her er kåben,
han blev båren i til dåben. —
Her i knyttet har jeg kjolen —
(holder den ivejret, ser på den og ler.)
Herre Gud, hvor sød og butt!
Dejlig var min lille gut,
da han sad i kirkestolen. —
Her er skærfet, her er kuften,
han var klædt i første gang
han fik komme ud i luften.
Dengang var den altfor lang,
men den blev ham snart for liden —,
den skal lægges her ved siden. —
Vanter, strømper, — hvilke ben! —
og hans nye silkekyse,
som han fik for ej at fryse —;
den er ubrugt, ren og pen. —
O, der ligger langfærdsdragten,
han blev svøbt i lunt og tæt,
for at rejse lindt og let;
da jeg atter havde lagt den
bort, jeg var til døden træt.

Brand
(knuger hænderne i smerte).

Spar mig, Gud! Jeg kan ej knuse
hendes sidste afgudshuse;
skik en anden, er det ret!

Agnes.

Den er plettet; — har jeg grædt? —
Hvilken rigdom! Perlestukken,
smertekrammet, tåredrukken,
glansomstrålt af valgets gru,
hellig! Den er kroningskåben,
som han bar i offerdåben!
O, hvor jeg er rig endnu!

(Det banker hvast på gangdören; AGNES vender sig med et skrig og ser BRAND i det samme. Dören rives op og EN KVINDE, forrevent klædt, træder ilsomt ind med et barn på armen.)

Kvinden
(ser börnetöjet og råber til AGNES):

Del med mig, du rige mor!

Agnes.

Du er tifold mere rig!

Kvinden.

Ha, du er de andre lig;
altid munden fuld af ord!

Brand
(nærmer sig).

Nævn mig, hvad du søger her.

Kvinden.

Ikke dig, for du er presten!
Heller ud igen i blæsten,
end at høre præk om brøde;
heller flygte sig tildøde,

drukne, rådne på et skær,
end at stå for svartemanden,
som véd vejen ned til branden!
Kan jeg hjælpe, jeg, for fanden,
at jeg blev til den jeg er?

Brand
(sagte).

Denne røst og disse træk
isner mig med anings-skræk!

Agnes.

Hvil dig, varm dig, hvis du fryser.
Sulter barnet, skal det mættes —

Kvinden.

Taterungen tør ej sættes,
hvor det luner, hvor det lyser.
Vore folk har landevejen,
urden, skogen, fjeldet, hejen;
vi skal færdes, vi skal vandre;
hus og hjem er for jer andre.
Lynsnar må jeg ud igen;
de er efter mig som hunde!
Foged, lensmand, lovens mænd,
gad mig binde, hvis de kunde.

Brand.

Her du skal ej røres.

Kvinden.

Her?
Under tag og mellem vægge?
Nej, du; vinternatten bær
bedre luftning til os begge.
Men et plagg til svøb for barnet!

Ældste broder hans, det skarnet,
er som tyv ifra mig strøgen
med den klud han svøbtes i.
Ser du, han er halvvejs nøgen,
blå, forfrossen, gennemføgen
af den rim, som røg forbi.

Brand.

Kvinde, gør din spæde fri
for din vilde dødsfærds sti; —
lad ham løftes, lad ham lettes;
af kan brændemærket tvættes —

Kvinden.

Jo, du kender godt til tingen!
Sligt et under mægter ingen, —
s k a l ej mægte det engang!
Krig med jer, som har forstødt ham!
Véd du, hvor hans mor har født ham?
Jo, på grøftekantens hælding,
under drik og spil og sang.
Han blev døbt i sluddets vælling,
korset med et kul af asken,
læsket med en klunk af flasken; —
samme stund han slap sin mor,
stod der om os folk, som svor; —
véd du hvem det var? Gudbedre; —
ungens far — og ungens fædre!

Brand.

Agnes?

Agnes.

Ja.

Brand.

Du ser din pligt.

Agnes

(med rædsel).

Brand! Til hende! Aldrig sligt!

Kvinden.

Giv mig, giv mig! Giv mig alt!
Silkevæv og vraget pjalt!
Intet er for slet, for godt,
kan det lindes om ham blot.
Snart hans ånde slipper op;
han skal dø med tinet krop!

Brand

(til AGNES).

Nu du hører valget runge!

Kvinden.

Du har nok til egen unge;
sig mig, — har du ej til min
livets plagg og dødens lin?

Brand.

Lyder ej fra denne tunge
maningsfulde varslers hvin?

Kvinden.

Giv mig!

Agnes.

Det er helligbrøde!
Blodskyld mod den lille døde!

Brand.

Gavnløst han i døden sendtes,
hvis på tærsklen vejen endtes.

Agnes
(brudt).

Viljen ske. Mit hjertes rødder
skal jeg træde under fødder.
Kvinde, kom og tag imod; —
deles skal min overflod —

Kvinden.

Giv mig!

Brand.

D e l e s? — Agnes; d e l e s?

Agnes
(med vild styrke).

Heller dræbes jeg, end stjæles
alt ifra! Se, jeg har veget
fod for fod! Jeg kan ej længer!
H a l v t er nok; ej mer hun trænger!

Brand.

Var det h e l e da for meget,
da det købtes til dit eget?

Agnes
(giver).

Kvinde, kom; se her, tag kåben,
som mit eget bar i dåben.
Her er kjolen, skærfet, kuften;
den er god mod natteluften;
her den lille silkekyse;
under den han skal ej fryse;
tag det; tag til sidste pjalt —

Kvinden.

Giv mig!

Brand.

Agnes, gav du a l t?

Agnes

(giver igen).

Kvinde, her er kroningskåben,
som han bar i offerdåben!

Kvinden.

Så! nu ser jeg der er tømt.
Den som nu var langvejs rømt!
Jeg vil svøbe ham på trappen; —
så på flugt med hele lappen!

(går.)

Agnes

(står i stærk indre kamp; endelig spörger hun):

Sig mig, Brand, om det er billigt,
at der kræves mer endnu?

Brand.

Sig mig først, om det var v i l l i g t,
at du gik til gavens gru?

Agnes.

N e j.

Brand.

Din skænk er slængt i havet.
Over dig er endnu kravet.

(vil gå.)

Agnes

(tier til han er nær ved dören, da råber hun):

Brand!

Brand.

Hvad vil du?

Agnes.

Jeg har løjet; —
se, jeg angrer; jeg er bøjet.
Ej du aned, ej du vidste
andet end jeg gav det sidste.

Brand.

Nu!

Agnes
(tager en sammenlagt barnekappe frem fra brystet).

Se, ét er i behold.

Brand.

Kappen?

Agnes.

Ja, med tårer vædet,
fugtet af hans dødssved kold, —
siden ved mit hjerte fredet!

Brand.

Bliv i dine guders vold.

(vil gå.)

Agnes.

Stans!

Brand.

Hvad vil du!

Agnes.

O, du véd det!

(rækker kappen imod ham.)

Brand.
(nærmer sig og spörger uden at tage den):

Villigt?

Agnes.

Villigt!

Brand

Ræk mig kappen.
Kvinden sidder end på trappen.
(går.)

Agnes.

Røvet, røvet, — alting røvet, —
sidste bånd, som bandt til støvet!

(står en stund ubevægelig stille; lidt efter lidt går udtrykket i hendes ansigt over til höj strålende glæde. BRAND kommer tilbage; hun flyver ham jublende imöde, kaster sig om hans hals og råber):

Jeg er fri! Brand, jeg er fri!

Brand.

Agnes!

Agnes.

Mørket er forbi!
Alle rædsler, som har tynget
lig en mare på mit bryst,
ligger nu i sluget slynget!
Der er sejr i viljens dyst!
Af er alle tåger strøget,
bort er alle skyer føget;
gennem natten, over døden
ser jeg skimt af morgenrøden!
Kirkegården, kirkegården!
Ordet åbner ej for tåren.
Navnet river ej i såret; —
barnet er til himlen båret!

Brand.

Agnes! Ja, nu har du sejret.

Agnes.

Ja, tilvisse sejret nu, —
sejret over grav og gru!
O, se opad, se ivejret!
Ser du Alf for tronens fod,
lysglad som i livets dage,
strække armen os imod?
Om jeg ejed tusend munde,
om jeg turde, om jeg kunde,
ikke én jeg dog oplod
for at kræve ham tilbage.
O, hvor stor, hvor rig er Gud
til at finde midler ud.
Barnets offer, offerbrøden,
båret har min sjæl fra døden;
han mig fødtes for at mistes;
frem til sejr jeg måtte fristes! —
Tak, at du min hånd har ledet;
du har trofast for mig stredet;
o, jeg så din hjertekval.
Nu står du i valgets dal;
over dig nu vægten faldt
af dets intet eller alt!

Brand.

Agnes, gådefuldt du taler; —
endt er alle stridens kvaler!

Agnes.

Glemmer du det ord fra før:
den, som ser Jehova, dør!

Brand

(viger tilbage).

Ve mig, hvilket lys du tænder! —
Nej! og tusend gange nej!

Jeg har kæmpestærke hænder;
gå ifra mig skal du ej!
Lad kun alt på jorden glippe;
hver en vinding kan jeg slippe,
o, men aldrig, aldrig dig!

Agnes.

Vælg; du står på vejens skille!
Sluk det lys, som i mig brænder,
stæng for juletankens kilde;
giv mig mine afgudsklude; —
kvinden sidder end derude; —
lad mig atter gå tilbage
til de himmelblinde dage,
sænk mig atter ned i dyndet,
hvor, til nu — jeg sløvt har syndet, —
alt du kan; det står dig frit;
jeg mod dig kun mægter lidt;
stæk min vinge, stæng for sjælen,
døgnets blylod hæng om hælen,
bind mig, træk mig atter ned,
did, hvorfra du selv mig hæved, —
lad mig leve, som jeg leved,
da i mørket jeg mig vred!
Hvis du dette vil og tør,
jeg din hustru er som før; —
vælg; du står på vejens skille!

Brand.

Ve mig, ve mig, hvis jeg vilde!
O, men langt fra dette sted,
langt fra alle sorgens minder,
liv og lys som ét du finder!

Agnes.

Glemmer du at her dig binder
kaldets dåb — og ofrets med?

Glemmer du de tusend sjæle,
som dit hverv er h e r at hele, —
dem, Gud Herren bød dig føre
fremad, hjem, til frelsens kilde?
Vælg; du står på vejens skille!

Brand.

Jeg har intet valg at gøre.

Agnes

(kaster sig om hans hals).

Tak for alt, — og tak for dette!
Du har ledet tro den trætte!
Over mig er tungheds tåge, —
du vil tro ved lejet våge.

Brand.

Sov! Nu er dit dagværk endt.

Agnes.

Endt, og nattelyset tændt.
Sejren tog min styrkes skat;
jeg er mødig, jeg er mat;
o, men Gud er let at love!
Brand, godnat!

Brand.

Godnat!

Agnes.

Godnat!

Tak for a l t. Nu vil jeg sove.

(går.)

Brand

(knuger hænderne mod brystet).

Sjæl, vær trofast til det sidste!
Sejrens sejr er alt at miste.
Tabets alt din vinding skabte; —
evigt ejes kun det tabte!

FEMTE AKT.

(Halvandēt år senere. Den nye kirke står fuldfærdig og smykket til indvielsen. Elven rinder tæt forbi. Det er tidlig tåget morgen).

(KLOKKEREN er ifærd med at hænge kranse op udenfor kirken; lidt efter kommer SKOLEMESTEREN.)

Skolemesteren.

Se, alt på pletten?

Klokkeren.

Det kan trænges.
Tag hånd i med; her løv skal hænges
fra stav til stav som hegn for toget.

Skolemesteren.

Ved prestegården rejses noget,
som slutter med en åbning rund —

Klokkeren.

Ja-visst, ja-visst!

Skolemesteren.

Hvad skal det være?

Klokkeren.

Et såkaldt skilt til prestens ære,
med prestens navn på gylden grund.

Skolemesteren.

Jo, der blir stas idag i sognet!
Helt langvejs fra de strømmer hid;
af sejl er fjorden næsten hvid.

Klokkeren.

Ja, nu er menigheden vågnet;
i prestens salig formands tid
der spurgtes aldrig splid og strid;
da sov man selv, da sov ens næste; —
jeg véd ej, hvad der er det bedste.

Skolemesteren.

Liv, klokker, liv!

Klokkeren.

Men jeg og I
går urørt livelsen forbi;
hvad kan det komme af?

Skolemesteren.

Fordi
vi virked, til de andre sov;
og da de vågned, sovned vi, —
thi da var ej for os behov.

Klokkeren.

Men dog I sagde, liv var bedst?

Skolemesteren.

Det samme siger provst og prest;
jeg selv ej siger andet heller, —
men, vel at mærke, når det gælder
den hele store folkets rest.
Dog vi to har en anden lov
end den, som læses rundt i lierne;
vi er distriktets embedsmænd;

se, vi skal holde stramt igen,
skal skøtte kirketugt og videnskaber,
og ej befatte os med lidenskaber, —
kort sagt, stå udenfor partierne.

Klokkeren.

Men presten selv står midt i sagen.

Skolemesteren.

Det er just *det*, han ikke burde.
Jeg véd, hans foresattes kreds
er med hans gerning utilfreds,
og dersom de for folket turde,
de havde længst alt vendt ham bagen.
Men han er fin; han lugter lunten;
han véd nok hvad, som binder bundten.
Han bygger kirken. Alle smøres
med blindhed her, når noget gøres.
Hvad der blir gjort, det rager ingen;
at der blir gjort, — se, det er tingen; —
vi allesammen, flok og førere,
kan kaldes for en slægt af gørere.

Klokkeren.

I har jo været stortingsmand,
så I må kende folk og land;
men en, som rejste gennem sognet
kort efter at man her var vågnet,
har sagt, at fordum var vi sovere,
så vaktes vi — og blev til lovere.

Skolemesteren.

Ja, lovende er dette folk, —
et folk, som lover såre meget, —
et folk, som er i kort tid steget,
så hvermand snart er løftets tolk.

Klokkeren.

På et jeg tidt har spekuleret;
hør, sig mig, I, som har studeret, —
hvad er et såkaldt folkeløfte?

Skolemesteren.

Et folkeløfte, kære klokker?
Det blev vidtløftigt her at drøfte;
men det er noget, alle flokker
sig om i kraft af en idé;
det noget stort er, som skal ske —
i folkets f r e m t i d notabene.

Klokkeren.

Så tak, nu skønner jeg det ene;
men der er én ting til, jeg må
i hastighed få rede på.

Skolemesteren.

Tal frit.

Klokkeren.

Sig mig, hvad årstal kommer
den tid, som kaldes fremtid?

Skolemesteren.

Ej!
Den kommer aldrig!

Klokkeren.

Aldrig!

Skolemesteren.

Nej,
det er naturligt i sin orden;
thi når den kommer, er den vorden
til n u t i d, — e r ej fremtid mer.

Klokkeren.

Ja, det er rigtigt, som jeg ser;
om den ting kan ej ordstrid voldes.
Men når skal så et løfte holdes?

Skolemesteren.

Nu har jeg jo fornylig sagt,
et løfte er en fremtidspagt;
i fremtid skal det holdes.

Klokkeren.

Ja, —
men sig, når kommer fremtid da?

Skolemesteren
(sagte).

Det er en klokker!
(höjt.)
Kære ven,
skal nu jeg rippe op igen,
at fremtid kan umuligt komme;
thi når den kommer, er den omme.

Klokkeren.

Tak!

Skolemesteren.

Bag om alle tings begreb
der noget står, som ligner kneb,
men som er ganske ligefrem, —
at sige da for alle dem,
der tælle kan til mer end fem.
At l o v e er tilsidst at l y v e,
skønt loveren er lige ærlig;
al holden kaldtes før besværlig,
men den kan kaldes rent umulig,
hvis i logiken man er duelig. —

Nå, lad så løftefuglen flyve.
Hør, sig mig —?

Klokkeren.

Hys!

Skolemesteren.

Hvad er det?

Klokkeren.

Stille!

Skolemesteren.

Min tro, jeg hører nogen spille
på orgelværket.

Klokkeren.

Det er ham.

Skolemesteren.

Hvad? Presten?

Klokkeren.

Netop.

Skolemesteren.

Få mig skam, —
så har han været tidligt ude!

Klokkeren.

Knapt tror jeg han i denne nat
har krammet prestesengens pude.

Skolemesteren.

Hvad!

Klokkeren.

Det er aldrig rigtig fat.
Han gnages af en lønlig tand
alt siden han blev enkemand;

han gemmer sorgen, det er visst;
men ud den bryder her og hist;
det er som om hans hjerte var
et overfyldt og utæt kar; —
så spiller han. Hør, hver en tone
er som han græd for barn og kone.

Skolemesteren.

Det er, som om de taltes ved —

Klokkeren.

Som en der trøsted, en der led —

Skolemesteren.

Hm, — den der turde blive rørt!

Klokkeren.

Ja, den, som ej var embedsmand!

Skolemesteren.

Ja, den, som ej var klemt og snørt
af alslags hensyn til sin stand!

Klokkeren.

Ja, den, som turde give pokker
og fanden både pen og bog!

Skolemesteren.

Og den, som slap at være klog;
og den, som turde *føle*, klokker!

Klokkeren.

Ven, ingen ser os, — lad os føle!

Skolemesteren.

Det var usømmeligt at søle
sig ned i menneskenes sfære.

En mand skal, efter prestens lære,
på en gang ikke to ting være;
selv den, som vil, ej være kan
et menneske og embedsmand;
man være bør — i alt som noget —
en efterligning af vor foged.

Klokkeren.

Hvi just som han?

Skolemesteren.

I mindes vel
den store brand i fogedgården,
da ud arkivets skat blev båren
og reddet?

Klokkeren.

Ja, det var en kveld —

Skolemesteren.

En uvejrskveld, og fogden stræved;
det var, som om han tifold leved; —
men fanden stod og lo i stuen;
og fluks hun så ham, hylte fruen:
o, frels din sjæl, min kære ven, —
den onde står dig efter livet!
Da råbte fogden gennem luen:
min sjæl? Til helvede med den, —
hjælp blot at bære bort arkivet!
Se, han er foged ud og ind,
med hud og hår, i sind og skind,
og derfor véd jeg visst han vinder
didhen, hvor han sin livsløn finder.

Klokkeren.

Og hvor er det?

Skolemesteren.

Naturligvis
i gode fogders paradis.

Klokkeren.

Min lærde ven!

Skolemesteren.

Hvad godt?

Klokkeren.

Jeg tror
jeg bagom hvert af jeres ord
formærker tegn på tidens gæring;
thi gæring er her, det er visst;
den kendes gennem alles brist
på agt for gammel hævdet sed.

Skolemesteren.

Det mugne må i muldet ned;
det rådne er det færskes næring; —
her hules slægtens bryst af tæring,
og kan ej ondet hostes op, —
så ned i kisten med dets krop.
Ja, gæring er her, det er sikkert,
det observeres uden kikkert.
Hin dag, den gamle kirke faldt,
det var, som tog den med sig alt,
hvori vort liv til samme stund
slog rod og trevl og fandt sin grund.

Klokkeren.

Der kom en stilhed over mængden.
De havde råbt: riv ned, riv ned!
men skriget holdt ej ud i længden,
og mangen blev om øret hed

og skotted sky og stod betænkelig,
da bygdens gamle gudehus
for alvor skulde ned i grus, —
og mange fandt, den var ukrænkelig.

Skolemesteren.

Men mængden mente, tusend bånd
dem knytted til det gamles ånd,
så længe ej det nye slot
var viet ind solid og godt;
og derfor under angst og spænding
de agtede på tingens vending,
og blinked mod den store dag,
da stryges skal det slidte flag,
da friske farver frit skal flomme; —
dog, alt som spiret opad steg,
blev flokken mere taus og bleg, —
og nu, — ja nu er tiden omme.

Klokkeren
(peger ud til siden).

Se myldret! Både stor og liden
er stimlet hid.

Skolemesteren.

I tusendvis.
Hvor stilt det er!

Klokkeren.

Og dog det dønner,
som havet dønner før en bris.

Skolemesteren.

Det folkehjertet er, som stønner; —
det er, som om der gik den viden
igennem dem, at stor er tiden;

det er, som om de stævntes ud
til ting og skulde bytte Gud.
Hør, hvor er presten? Jeg er klemt; —
jeg skulde ønske jeg var gemt!

Klokkeren.

Jeg med, jeg med!

Skolemesteren.

I slig en stund
en lodder ej sin egen bund;
hvert dyb et dybere har under;
en vil, en viger og en stunder!

Klokkeren.

Ven!

Skolemesteren.

Ven igen!

Klokkeren.

Hm!

Skolemesteren.

Tal! — I nøler?

Klokkeren.

Jeg tror bogstavelig vi føler!

Skolemesteren.

Hvad! Ikke jeg!

Klokkeren.

Jeg ikke heller!
Et vidnesbyrd ej nogen fælder!

Skolemesteren.

Vi to er mænd, ej dumme jenter.
Godmorgen! Skolens ungdom venter.
(går.)

Klokkeren.

Nys så jeg syner som et fjog;
nu er jeg atter kølig, klog,
og lukket som en spændebog.
Til arbejd hist; — her er det ude,
og lediggang er fandens pude.
(går til den anden side.)

(Orgelet, som under det foregående har lydt dæmpet, bruser på engang stærkt og ender med en skærende mislyd. Lidt efter kommer BRAND ud.)

Brand.

Nej, jeg kan ej tonen tvinge,
så den høres fuldt at klinge.
Orgelsangen blir til skrig;
loftets buer, hvælv og vægge,
tykkes knugende sig lægge,
tykkes trangt og træhårdt møde,
lukke rundt om sangen, lig
kistelåget om den døde!
Jeg har prøvet, jeg har fristet;
orglet har sit mæle mistet.
Røsten hæved jeg til bøn;
men den drev tilbage brusten,
som en klokkes, sprukken, rusten,
i et dumpt, hulbrystet støn.
Det var som Gud Herren stod
øverst tronende i koret,
slog med hånden vredt imod,
visende ifra sig ordet! —
Herrens hus skal bygges stort;
så det var jeg trøstig loved;

rydde, jævne, feje bort,
rive ned jeg glat nok voved; —
nu står værket færdiggjort.
Alle korser sig i kor,
skriger: nej, hvor stor, hvor stor! —
Er det dem, som bedre véd det, —
eller mig, som ej kan se det?
E r den stor? Er dette hus
fuldt og helt, hvad jeg har villet?
Er i den hin anings brus,
som har født den af sig, stillet?
Ligner den det tempelbilled,
som jeg skimted stort i ånden,
hvælvet over verdens-vånden? —
Hm, hvis Agnes havde levet,
var det anderledes blevet,
stort i småt hun kunde se,
lyse fra mig tvilens ve,
favne jord og himmel sammen,
lig et løvtag over stammen.

(bemærker anstalterne til festen.)

Grønne kranse, flag på stang;
skolen øver ind sin sang;
prestegården snart er fuld;
alle folk vil hilse på mig; —
de har rejst mit navn i guld!
Gud, giv lys, — hvis ej, så slå mig
tusend alen under muld!
Om en time åbnes festen;
alles tanker gælder presten;
presten er i alles munde!
Deres tanker kan jeg kende,
deres ord jeg føler brænde;
lov og pris går trolddomsbåret
som en isstrøm gennem håret!

Den som kunde, den som kunde
kaste glemsel om sig, skjule
hodet i et vilddyrs hule!

Fogden

(kommer i fuld uniform og hilser strålende fornöjet).

Nu har vi da den store dag,
sabbaten efter ugens seks;
nu firer vi vort sejl tildæks,
og hejser højt vort søndagsflag,
og går for strømmen lunt og småt
og ser at alt er såre godt!
Til lykke, ædle store mand,
hvis ry snart bæres vidt om land!
Til lykke; jeg er ganske rørt,
og dog uhyre glad tillige!
Men De —?

Brand.

Jeg er som strubesnørt!

Fogden.

Ej, den fornemmelse må vige.
Nu må De præke, så det dundrer; —
mål hjorden skæppen fuld tilrands.
Der er jo slig en resonans,
at alle, jeg har talt med, undrer
sig højlig —

Brand.

Så?

Fogden.

Ja selve provsten
har undret sig og højlig rost den.
Og hvilken ædel stil i værket!

Og hvilken mægtighed der bor
i formerne —

Brand.

Det har De mærket?

Fogden.

Hvad mærket?

Brand.

At den tykkes stor?

Fogden.

Ej blot den *tykkes*, — nej, den *er*,
i frastand set såvel som nær.

Brand.

Den *er* det? Virkelig? De tror —?

Fogden.

Ja død og plage er den stor, —
for stor for folk så langt mod nord.
I andre lande véd jeg nok
man bruger større målestok;
men her hos os, som knebent bor
på brakmark og på golde hauser.
på strimlen mellem fjeld og fjord, —
her er den stor, så det forbauser!

Brand.

Ja så det er, og vi har byttet
en gammel løgn kun for en ny.

Fogden.

Hvad nu?

Brand.

Vi folkets hug har flyttet
fra mindesmærkets mugne ly
til nutids-spiret under sky.
Før skrålte koret: hvor ærværdig!
Nu brøler koret: se hvor stor, —
dens mage findes ej på jord!

Fogden.

Min kære ven, jeg må ihærdig
betegne hver som lovlig grov,
der til en større har behov.

Brand.

Men hver skal eje klart den viden,
at kirken, som den står, er liden;
at dølge dette, var at lyve.

Fogden.

Nej, hør, — lad slige griller flyve!
Hvad skal det til, at kalde stygt,
hvad selv en har med møje bygt?
Folk er så inderlig tilfredse;
de tykkes alt er gildt og rigt,
at aldrig før de øjned sligt; —
o, lad dem tænke så for stedse!
Hvi skal vi pirke ved de stakler,
og pine dem med tændte fakler,
hvis lysning ingen skøtter om?
Alt kommer an på troens dom.
Det gør ej til, ej fra, en snus,
om kirken er et hundehus,
når folk kun uforstyrret tror,
at den er overmåde stor.

Brand.

I alle forhold samme lære!

Fogden.

Idag er her desuden fest;
hver sjæl er på en vis vor gæst;
det vilde utilbørligt være,
om ej vi stelled alt som bedst.
Og mest for Deres egen skyld
det var urimeligt at røre
ved lidenhedens sandhedsbyld.

Brand.

Hvorledes det?

Fogden.

Nu skal De høre.
Først har vort formandskab besluttet
at skænke Dem en sølvpokal,
hvis indskrift vilde blive gal,
om kirkens storhed af blev pruttet;
og sangen, som er skreven til, —
og talen, som jeg holde vil,
blev også begge lige gale,
hvis værkets storhed skulde dale.
De altså ser, De må Dem give
og holde begge ører stive.

Brand.

Jeg ser, hvad tidt mig skar i øjne, —
en løgnerfest til pris for løgne.

Fogden.

Men Gud bevares, kære ven; —
så stærke ord; hvor vil De hen!
Dog, for at få den smagssag endt,
så hør mit andet argument; —

som hint var sølv er dette guld;
thi vid, som kælebarn De sidder
i nådens yndest, agt og huld;
kort sagt, — De udnævnt er til ridder!
Idag De skal, som ordensmand,
gå stolt med korset midt på brystet.

Brand.

Jeg alt af tyngre kors er krystet;
tag d e t ifra mig, hvo som kan.

Fogden.

Hvad nu? De blir ej mærkbart rystet
af rørelse ved slig en nåde?
De er i et og alt en gåde!
Men tænk Dem dog for Guds skyld om —

Brand
(stamper).

Den hele snak er spildt og tom; —
jeg fra Dem går så klog jeg kom;
De har ej fattet mindste spor
af hvad der lå bag mine ord.
Jeg har ej ment den storhed, som
i fod og tommer ud kan måles,
men den, som dulgt tilbagestråles,
som isner og som ildner sjælen,
som vinker ind til drøm og dvælen,
som løfter lig en stjernenat,
som, som — gå fra mig! Jeg er mat; —
bevis, forklar, tal til de andre —
(går opover mod kirken.)

Fogden
(for sig selv).

Hvo kan i sligt et virvar vandre
og finde rede? Storhed sat

i noget, som tilbagestråles,
som ikke tommevis kan måles?
Og stjernenat? Så faldt jo ordet? —
Har presten prøvet frokostbordet? —
(går.)

Brand
(kommer ned over pladsen).

Så ensom på de vilde vidder
jeg aldrig gik, som her jeg går;
hvert spørgsmål genlydsfattigt slår
tilbage de med kvæk og kvidder.
(ser ud, hvor FOGDEN gik.)
Ham gad jeg knuse med min hæl!
Hver gang jeg prøver på at højne
hans syn udover kneb og løgne,
han spytter ud sin rådne sjæl,
uvorent, midt for mine øjne! —
O, Agnes, hvi var du for vek?
Mig trætter denne tomme leg,
hvor ingen vinder, ingen viger —.
Ja, håbløs er en ensom kriger!

Provsten
(kommer).

O, mine børn! O, mine får —!
Nej, om forladelse, — jeg mener
min embedsbroder! Festens scener, —
prædiknen mig til hodet slår;
jeg indstuderte den igår,
men færsk den end i halsen står.
Dog nok om d e n ting. — Tag min tak;
De, som så mandigt isen brak,
som stolpred gennem skrål og snak,
som rev, hvad der var faldefærdigt,
og bygged stort og nyt og værdigt!

Brand.

Langt frem endnu.

Provsten.

Hvad, kære ven?
Står mer end vielsen igen?

Brand.

I nybygt hus må flytte ind
en genfødt ånd, et tvættet sind.

Provsten.

Sligt kommer ganske af sig selv.
Så stort og pent panelet hvælv,
så lyst et rum vil trække med sig,
at folket tvættet lader se sig.
Og denne skønne resonans,
som hvert af prestens ord gør to,
må øge menighedens tro
med hundrede procent tilmands.
Det er i sandhed resultater,
som ikke selv de store stater
skal kunne vise bedre frem. —
Alt dette skyldes ene Dem;
tag derfor af en embedsbroder
en dybtfølt tak, som jeg formoder
ved middagsbordet følges efter,
på denne Deres hædersdag,
af mangt bevinget foredrag
ifra provstiets yngre kræfter. —
Men, kære Brand, De er så bleg —?

Brand.

Alt længe magt og mod mig sveg.

Provsten.

Begribeligt; — så mangt at skøtte,
og alting uden hjælp og støtte.
Men nu er jo det værste over,
og alt en herlig dag os lover.
Kun ej forknyt; det glider nok!
På flere tusender en flok
fra fjerne prestegæld er samlet;
gå i Dem selv, og sig — hvem hamled
med Dem i talegaver op?
Se, Deres embedsbrødres trop
Dem møder nu med åbne arme,
og alle menighedens barme
for Dem er fyldt med tak og varme!
Og værket, som så godt er lykket!
Og alt, som er så prægtigt smykket!
og dagens tekst, — hvor høj, hvor stor!
Og så det mageløse bord!
Jeg var just indom prestegården,
hvor netop kalven op blev skåren.
I sandhed, De, et dejligt dyr!
Jeg lover, det har voldt bestyr
at få sligt lækkert stykke fundet
i denne vanskelige tid,
då kødet står i ni mark pundet.
Men lad den fare indtil videre.
Et andet ærend drev mig hid.

Brand.

Tal kun; skær op, stik, riv og slid!

Provsten.

Min fremgangsmåde, ven, er blidere.
Dog kort; thi knap er begges tid.
Det er et enkelt lidet punkt,
som de fra denne dag bør rette,

og det vil visst ej falde tungt.
Ja, jeg formoder De kan gætte
så halvt om halvt, hvorhen jeg sigter?
Det gælder Deres embedspligter.
De hidindtil har stundom lagt
på skik og brug for liden magt;
og skik og brug er dog det første,
om ikke egentlig det største.
Nå, Herregud, jeg vil ej skænde;
man er jo ung og man er ny;
man kommer fra den store by
og kan ej landsens forhold kende.
Men n u, min ven, nu er det vigtigt
at fatte sagen mere rigtigt.
De hidtil har for meget plejet
hver enkelts særlige behov;
den fejl er, mellem os sagt, grov.
Lad dem i massevis bli vejet;
kæm alle med den samme kam;
tro mig, De får ej deraf skam.

Brand.

Forklar Dem bedre!

Provsten.

Ser De vel, —
De har nu bygt til sognets held
en kirke. Den er klædebon
for fredens og for lovens ånd;
thi staten ser i religionen
den magt, som bedst forædler tonen, —
det værn, hvori dens tryghed bor, —
kort sagt, moralens rettesnor.
Se, statens forråd er kun tyndt;
den vil valuta for sin mynt.
God kristen, siges der, god borger.

Tror De, den øser penge ud
til gavn for godtfolk og for Gud,
og for sig selv at skaffe sorger?
Nej, staten, far, er ikke gal;
og hvermands tilstand snart blev skral,
hvis ikke staten, strængt og nøje,
kun havde dette liv for øje.
Men dette statens formål, ven,
kun nåes ved dens embedsmænd,
og det vil sige her, dens prester. —

Brand.

Hvert ord er visdom! Tal!

Provsten.

Der rester
kun ganske lidt. Nu har De skænket
til statens nytte denne kirke,
og følgelig må Deres virke
til statens ophjælp være lænket.
I denne ånd jeg ser den fest,
som fejres skal i næste time,
i denne ånd skal klokken kime,
i den blir gavebrevet læst.
Med gaven følger da et løfte,
hvis kærne De bør nøje drøfte —

Brand.

Ved Gud, så var det aldrig ment!

Provsten.

Ja nu, min ven, det er for sent —

Brand.

For sent? For sent! Det skal vi se!

Provsten.

Vær sindig! Jeg må næsten le!
Hvad er da her at hyle over?
Det er jo intet ondt, De lover!
Hver sjæl kan skøttes lige godt,
om staten tjenes med det samme;
to herrers tarv De nemt kan ramme,
hvis De Dem ter fornuftigt blot.
De er ej prest, for Peer og Pål
at fri fra syndestraffens bål,
men for at hele prestegældet
kan nyde godt af nådevældet;
dog, frelses sognet, er det klart,
hver enkelt får sin frelsens part.
Se, staten er, hvad knapt De aner,
nøjagtig h a l v republikaner;
den hader frihed som en sot,
men ynder lighed såre godt;
dog lighed vindes aldrig, før
hver ujævnhed er nivelleret, —
og det er d e t, De ikke gør!
De tvertimod har stærkt formeret
den ujævnhed i syn på sagen,
som aldrig forhen kom for dagen.
Før var enhver et kirkens led,
nu er han en personlighed;
og det er staten ikke tjent med;
og derfor går det og så sent med
at sammenskrabe ligheds-skatten
samt alle andre samfundsgoder;
thi kirken er ej længer hatten,
som skulde passe alle hoder.

Brand.

O, hvilket langsyn åbnes nu!

Provsten.

Kun ej forknyt; det intet båder;
skønt ej det nægtes kan, her råder
et virvar, så det er en gru.
Men er der liv, så er der håb;
og gennem kirke-gavens dåb
De øged Deres pligt: at virke
for statens hensigt med sin kirke.
I alting må en regel til,
hvis ej de spredte kræfters spil
skal, som en kåd, utæmmet fole,
forstyrre både grind og hegn
og vedtægts tusend grænsetegn.
I alle ordnens forhold røbes
én lov, skønt den forskelligt døbes.
I kunstens kaldes den for skole,
og i vor krigerstand, så vidt
jeg mindes kan, at holde tritt.
Ja, d e t er ordet, kære ven!
D i d er det, staten stævner hen.
Den finder, springmarsch går for vidt;
på stedet marsch er den for lidt; —
for hvermand lige lange skridt,
for hvermand samme takt i foden, —
se, det er målet for metoden!

Brand.

For ørnen rendesten; — for gåsen
skykløftens svimmel over åsen!

Provsten.

Vi, Gud ske lov, er ikke dyr; —
dog, skal vi bruge digt og fabel,
det bedst er, vi til skriften tyr.
Den har belægg for alt; den kryr

fra genesis til åbenbaringen
af alskens vækkende parabel.
Jeg vil nu bare minde om
hint projekterte tårn i Babel!
Sig selv, hvor langt de godtfolk kom?
Og hvorfor? Letvindt er forklaringen;
de holdt ej sammen i geleder,
de talte hver sit eget sprog,
de trak ej samlet under åg,—
kort sagt, de blev personligheder.
D e t er den halve dobbelt-kærne,
som gemmes under fablens skal,—
at ensomt ingen kan sig værne,
at sondret står enhver for fald.
Den, Gud vil slå i livets strid,
ham gør han først til individ.
Hos Romerne var satsens ramme,
at guderne tog hans forstand;—
men gal og ensom er det samme,
og derfor må hver ensom mand
til slut sig samme skæbne vente
som den, der traf, da David sendte
på forpost oberst Urian.

Brand.

Vel muligt, ja; men hvad så mer?
I død jeg undergang ej ser.
Og tror De da så fuldt og visst,
at hine bygværksmænd tilsidst,
med samme sprog og samme sind,
var lykkedes at bygge ind
i himlen Babels-tårnets tind?

Provsten.

I himlen? Nej, det er just tingen,
at helt til himlen rækker ingen.

Det er den anden halve kærne,
som gemmes under fablens skal,
at hvert et bygværk står for fald,
som toppes vil ved himlens stjerne.

Brand.

Til himlen rak dog Jakobs-stigen;
til himlen rækker sjælens higen.

Provsten.

På den manér! Ja, Gud bevares!
Derom al vidre snak kan spares.
Naturligvis er himlen løn
for velført levnet, tro og bøn.
Men liv er ét og tro et andet;
det skader begge, blir de blandet; —
seks dage skal ens gerning gøres,
den syvende skal hjertet røres;
stod kirken åben hele ugen,
var det forbi med søndagsbrugen.
De svækker ordets lutringsduft,
hvis ej det spares med fornuft;
thi religion, så vel som kunst,
må ikke flyde ud i dunst.
De trygt kan idealet se
fra prækestolens hellige læ, —
men læg det af med prestekjolen,
så fort De kommer ud i solen.
Som sagt, der er en lov i alt,
en lov, der kræver streng begrænsning,
og det er til fornøden rensning
af dette punkt at jeg har talt.

Brand.

Ét er mig klart, for mig ej passer
de statens tusend sjælekasser.

Provsten.

Jo, ven, De vil just prægtigt fylde, —
men på en meget højere hylde; —
De må tilvejrs —

Brand.

Det nåes ej ved
at søle mig i dyndet ned.

Provsten.

Hvo sig fornedrer, skal ophøjes;
skal krogen gribe, må den bøjes.

Brand.

Skal manden bruges, må han dødes!

Provsten.

Gud fri os vel; hvor kan De tro,
at jeg har sligt isinde?

Brand.

Jo!
Så skal det være! Først forblødes!
Man passer kun som benrad stiv
for eders gustne blegsot-liv!

Provsten.

Jeg vil, ved Gud, ej årelade
en kat engang, langt mindre Dem;
men jeg har tænkt, det ej kan skade
at lukke døren lidt på klem
til vejen, hvor jeg selv gik frem.

Brand.

Og skønner De, hvad De har krævet?
At jeg på statens hanegal
fornægte skal det ideal,
hvorfor til denne dag jeg leved!

Provsten.

Fornægte, ven? Hvem kræver sligt?
Jeg har kun pegt på Deres pligt;
jeg vil at De skal i Dem sluge,
hvad Deres samfund ej kan bruge.
Behold det hele, hvis De vil, —
men luk det blot hermetisk til;
flyv, sværm, i Herrens navn, indvendigt,
men ikke åbenlyst for mængden;
tro mig, det straffer sig i længden
at te sig envist og ubændigt.

Brand.

Ja, skræk for straf og håb om vinding
er Kains-mærket på din tinding;
d e t skriger at du, verdensklog,
dit hjertes rene Abel slog!

Provsten

(sagte).

Nu siger han min sandten „du";
det går for vidt!

(höjt.)

Jeg vil ej nu
forlænge denne strid, men må
dog atter bede Dem forstå,
at vil De frem, så bør De vide,
hvad land De lever i, hvad tid;
thi ingen fanger sejr i strid,
har han ej tiden på sin side.
Se blot til kunstnerne, se digterne!
Tør de foragte samtidspligterne?
Se vore krigere! En sabel
med sleben egg er her en fabel!
Hvorfor? Fordi der er en lov,
som byder, agt dit lands behov.

Sin særlighed må hvermand tæmme,
ej højne sig og ej gå fremme,
men jævnt sig midt i massen gemme.
Human er tiden, siger fogden;
og dersom blot humant De tog den,
De kunde vorde noget stort.
Men af må alle kanter slibes,
og af må alle kviste knibes,
glat må De være, lig de andre,
og aldrig nogen særvej vandre,
skal værket varigt vorde gjort.

Brand.

Væk, væk herfra!

Provsten.

Ja, ganske visst;
en mand, som De er, må tilsidst
ind i en bedre virkekreds;
men skal De finde Dem tilfreds
i store forhold, som i små,
må tids-munduren trækkes på.
Af korporal med hånd om stokken
må takten bankes ind i flokken;
thi tidens fører-ideal
er hertillands en korporal.
Som korporalen fører sine
i kirken ind afdelingsvis,
så skal og presten føre sine
i sognevis til paradis.
Alt er så let; til grund for tro
De har autoriteten jo;
og da den er på lærdom bygt,
så kan den følges blindt og trygt;
og hvordan troen frem skal bæres,
af lov og ritual jo læres.

Altså, min broder — ej forknyt;
til eftertanke tiden nyt;
gransk stillingen, og ængst Dem ikke! —
Jeg vil i kirken prøve nøjere,
om jeg kan stemme tonen højere;
man er ej vant til resonans, —
den er så sjelden hertillands.
Farvel, farvel; jeg skal prædike
om menneske-naturens splid
og Gude-billedets forviskning. —
Men nu jeg tror det er på tid
at tage sig en let forfriskning.

(går.)

Brand

(står en stund som forstenet i sine tanker).

Alt har jeg ofret for mit kald,
for Guds, som jeg forblindet mente;
så skingred døgntrompetens skrald
og viste mig, hvad ånd jeg tjente.
Nej, endnu ej! De har mig ikke!
Hin kirketomt fik blod at drikke;
mit lys, mit liv her lagdes ned: —
men sjælen får de ikke med!

Forfærdeligt at stå alene, —
hvorhen jeg ser, at skimte død;
forfærdeligt at række stene,
så hedt jeg hungrer efter brød.

Hvor sandt, hvor rædsels-sandt han talte—
og lige vel, hvor afgrunds-hult.
Guds klarheds due sidder skjult;
ve, aldrig over mig den dalte. —
O, mødte mig kun én i tro —
og gav mig tryghed, gav mig ro!

(EJNAR, bleg, udtæret, sortklædt, kommer forbi på vejen og stanser ved synet af BRAND.)

Brand
(skriger ud).
Du, Ejnar?

Ejnar.
Ja, så er mit navn.

Brand.
Just nu jeg tørsted efter en,
hvis bryst ej var af træ og sten!
O, kom; kom inderst i min favn!

Ejnar.
Behøves ej; jeg er i havn.

Brand.
Du bærer nag for hvad som hændte,
da sidste gang vi mødtes —

Ejnar.
Nej;
du har ej skyld. Jeg ser i dig
det blinde redskab, Herren sendte,
da vild jeg fór på verdens vej.

Brand
(viger tilbage).
Hvad sprog er dette?

Ejnar.
Hvilens sprog, —
det sprog, som læres, når en trækkes
af syndens søvn og genfødt vækkes.

Brand.
Forunderligt! Jeg havde hørt,
at du på ganske andre veje
var slået ind —

Ejnar.

Jeg var forført
af hovmod, tro på egen styrke.
De guder, verden plejer dyrke,
talentet, som jeg sagdes eje,
min sangerrøst var lutter farer,
som drog mig ind i Satans snarer.
Men Gud ske lov; han var mig god;
sit svage får han ej forlod;
han tog sig af mig, da det gjaldt.

Brand.

På hvilken vis?

Ejnar.

Jo, jeg forfaldt.

Brand.

Forfaldt? Hvortil?

Ejnar.

Til svir og spil;
han gav mig smag på kort og terninger —

Brand.

Og d e t du kalder Herrens gerninger?

Ejnar.

Det var det første skridt til frelsen.
Derefter tog han fra mig helsen.
Jeg misted ganske mit talent;
min lyst til munterhed var endt;
jeg blev på hospitalet sendt, —
lå længe syg, lå som i luer, —
jeg syntes jeg i alle stuer
så tusender af store fluer, —
kom siden ud og blev bekendt

med nogle søstre, tre i antal,
som står i himlens sold og mandtal,
og disse, samt en teolog,
fik løst mig helt af verdens åg
og trukket mig af syndens garn
og gjort mig til Vorherres barn.

Brand.

Ja så.

Ejnar.

Forskellige er stierne;
en går i dalen, en i lierne.

Brand.

Men siden?

Ejnar.

Siden? Det er sandt;
så blev jeg afholdsprædikant;
men dette væsen stundom er
med fristelser for meget blandet;
jeg derfor greb til noget andet,
og rejser nu som missionær —

Brand.

Hvorhen?

Ejnar.

Til Haleneger-landet.
Men det var bedst, om af vi brak;
min tid er dyr —

Brand.

Du vil ej dvæle?
Se, her er fest idag.

Ejnar.

Nej tak;
min plads er hos de sorte sjæle.
Farvel!

(vil gå).

Brand.

Og intet mindes skimmer
dig stanser her og byder spørge —?

Ejnar.

Hvorom?

Brand.

Om en, som vilde sørge
ved svælget mellem nu og sidst —

Ejnar.

Nu aner jeg; du tænker visst
på dette unge fruentimmer,
som holdt mig under lystens net,
før jeg blev ren i troens tvætt.
Ja, hvordan står det til med hende?

Brand.

Hun blev min hustru året efter.

Ejnar.

Det er uvæsentligt; jeg hefter
ej min opmærksomhed ved sligt;
det *vigtige* jeg kun vil kende.

Brand.

Vort samliv blev velsignet rigt
med sorg og glæde; barnet døde —

Ejnar.

Det er uvæsentligt.

Brand.

Å ja;
det var jo mere lån end gave,
og engang dages jo et møde.
Men siden gik hun selv herfra;
derinde grønnes begge grave.

Ejnar.

Det er uvæsentligt —

Brand.

Det med?

Ejnar.

Om sligt jeg kræver ej besked;
jeg vide vil, hvordan hun døde.

Brand.

Med håbet om en morgenrøde,
med hjertets hele rige skat,
med viljen stærk til sidste nat; —
med tak for alt, hvad livet gav
og livet tog, hun gik i grav.

Ejnar.

Alt sådant er kun tant og skrømt;
nævn, hvordan hendes tro så ud.

Brand.

Uryggelig.

Ejnar.

På hvem?

Brand.

På Gud!

Ejnar.

Ak, kun på ham; så er hun dømt.

Brand.

Hvad siger du?

Ejnar.

Fordømt, desværre.

Brand
(rolig).

Gå, slyngel!

Ejnar.

Helveds overherre
får også dig i sine klør; —
så fuldt som hun, du evigt dør.

Brand.

Du, usling, dømme tør til pølen!
Nys lå du selv i syndesølen —

Ejnar.

Ved mig der klæber ingen plet;
jeg skyllet er i troens tvætt;
afgneden er hver søleskvætt
på hellighedens vaskebret;
jeg renset har min Adams-ble
ved hjælp af vaktheds banketræ;
jeg som en messesærk ser ud
ved brug af bønnens sæbelud.

Brand.

Tvi!

Ejnar.

Tvi igen. Her lugter svovl,
og jeg ser glimt af djævlens horn.

Jeg er et himlens hvedekorn, —
du avnen er på dommens skovl.

(går.)

Brand

(ser en stund efter ham, med engang lyser hans öjne op og han udbryder):

Det var manden, som jeg trængte!
Nu er alle lænker sprængte;
eget flag skal om mig bølge,
selv om ikke én vil følge!

Fogden

(kommer ilsomt).

Kære pastor, skynd Dem bare!
Kirkeprocessionens skare
er i orden til at fare —

Brand.

Lad den komme.

Fogden.

Uden Dem!
Husk Dem om og skynd Dem hjem!
Folket vil ej vente længer;
hele menigheden trænger,
lig et elvebrudd om våren,
stimlende til prestegården,
råber, de vil presten se.
Hør kun; atter råb på presten!
Skynd Dem; thi jeg frygter næsten
de skal inhumant sig te!

Brand.

Aldrig jeg mit åsyn dølge
vil i eders flok og følge;
her jeg bliver.

Fogden.

Er De gal?

Brand.

Eders vej er mig for smal.

Fogden.

Den blir smalere, jo længer
menigheden frem sig trænger.
Se, der stormer de min sandten!
Provst og prester, embedsmænd,
trænges ud på grøftekanten —;
kom dog, kom dog, kære ven;
brug indflydelses-krabasken!
Ha, for sent; de bryder hegnet;
processionen går i vasken!

(Mængden strömmer ind og bryder sig i vild uorden vej gennem festtoget fremover til kirken.)

Enkelte stemmer.

Prest!

Andre

(peger op mod kirketrappen, hvor BRAND står, og råber):

Se der!

Atter andre.

Giv åbningstegnet!

Provsten

(klemt i trængslen).

Foged, hold dem inden grænser!

Fogden.

Ej min myndighed de ænser!

Skolemesteren
(til BRAND).

Tal, og kast en lysning ind
i de urofyldte sind!
Er det stygt, hvad heller stort,
det, som her skal vorde gjort?

Brand.

O, så går der dog en strømning
over folkets lummerstille!
Mænd, I står på vejens skille!
H e l t I må det nye ville, —
a l l e rådne værkers rømning, —
før den store tempelhal
rejses, som den bør og skal!

Embedsmænd.

Presten raser!

Prester.

Han er gal!

Brand.

Ja, jeg var det, da jeg mente,
I på sæt og vis dog tjente
ham, som ånd og sandhed vil!
Og jeg var det, da jeg tænkte,
at jeg ham til eder lænkte
gennem prutnings leflespil.
Liden var den gamle kirke,
og jeg slutted fejgt som så:
dobbelt op, — d e t må forslå;
femfold op, — jo, det må virke!
O, jeg så ej, at det gjaldt
enten i n t e t eller a l t.
På akkordens vej jeg slingred; —

men idag har Herren talt.
Domsbasunen over huset
har i denne time skingret, —
og jeg lytted angst-omsuset, —
knust, som David stod for Nathan, —
slagen, vejret bort af skræk —;
n u er alle tvilsmål væk.
Folk! Akkordens ånd er Satan!

Mængden

(under stigende gæring).

Bort med dem, som har os blindet!
Ned med dem, som stjal vor marg!

Brand.

Bag jer selv bor fienden arg,
som har listet på jer bindet.
Høkret har I med jer kræfter,
kløvet eder selv itu;
derfor kommer spredthed efter
med sin hele hulheds-gru.
Hvad vil I ved kirken nu?
Stasen, stasen eder lokker, —
sang af orgel og af klokker, —
lysten til at gennemrisles
af en højheds-tales ild,
der den læspes, der den hvisles,
der den flommer, tordner, hegler,
efter alle kunstens regler!

Provsten

(sagte).

Fogdens snak han sigter til!

Fogden

(ligeså).

Det er provstens væv, han snerter!

Brand.

Helligstundens tændte kerter,
ydersiden kun I vil.
Og så hjem igen i sløvhed,
hjem til slæb og slid i døvhed,
sjælen klædt i hverdags-brogen,
som jer krop, — og livsensbogen
gemt og glemt på kistebunden
indtil næste helg er runden!
O, det var ej så jeg drømte,
da jeg offerkalken tømte!
Stort jeg vilde kirken bygge,
så dens hvælving kunde skygge,
ej blot over tro og lære,
men udover a l t i livet,
som af Gud er livsret givet, —
over døgnets hverdagsdyst,
kveldens hvile, nattens kummer,
ungdomsblodets friske lyst,
alt, hvad ringt og rigt et bryst
lovligt som sit eget rummer.
Elven, som dernede skummer,
fossen, som i kløften brummer,
tonerne fra stormens lunger,
røsterne, hvor havet runger,
skulde smelte, sjælefangen,
sammen fuldt med orgelsangen
og med kvad fra folketunger.
Væk med værket her er gjort!
Kun i løgnen er det stort;
alt i ånden faldefærdigt,
eders usle vilje værdigt.
I vil alle spirers kvæling;
gennem arbejdets fordeling;
under ugens dage seks
haler I Guds flag tildæks,

og det er kun på den syvende,
at det ses mod himlen flyvende!

Stemmer fra mængden.

Før os! Der er storm i vejret!
Før os, du, så har vi sejret!

Provsten.

Hør ham ej, han har ej tro,
som det sømmer sig en kristen!

Brand.

Nej, der nævnte du just bristen, —
bristen for os begge to,
bristen for det spredte hele!
Troen cjes kun af sjæle;
peg paa én, som er en sjæl!
Peg på én, som ej har kastet
bort sin egen bedste del,
der han famled, der han hasted!
Gennem lystens spræl og sparken,
under gøgler-pibers lyd,
sløves I for livets fryd;
først, som udbrændt, sjæle-knarken
træder dansen foran arken!
Er af krøbling og af tåbe
bægret tømt til sidste dråbe, —
hej, da er det tid at håbe,
tid i bøn og bod at råbe.
Først I præget af jer slider,
lever jer til tobens-dyr, —
så til nådens port I tyr,
søger Gud — som invalider!
Derfor må hans rige ramle.
Hvad skal han med sjælegamle
rundtom sine fødders skamle?

Har han ikke sagt det højt, —
kun med blodets friske sprøjt
gennem alle sindets årer
han dig til sin arving kårer.
Kun som barn du riget vinder;
did får ingen ind sig lirke.
Kom da, både mænd og kvinder, —
mød med friske barnekinder
frem i livets store kirke!

Fogden.

Luk da op!

Mængden
(skriger som i angst).

Nej! Ikke denne!

Brand.

Kirken har ej mål og ende.
Gulvet er den grønne jord,
vidde, vang, og hav og fjord;
himlen kun kan hvælvet spænde
over, så den vorder stor.
Der skal al din gerning gøres,
så det tør i koret høres;
du med ugens værk kan møde,
øver dog ej helligbrøde.
Den skal dække alt, som barken
dækker træets a l t i stammen;
liv og tro skal smelte sammen.
Den skal døgnets gerning bære
enheds-helt med lov og lære.
Der skal dagens yrke være
ét med flugt paa stjernebanen,
barnets leg om julegranen,
kongedansen foran arken!

(der går som en storm gennem mængden; nogle viger; de fleste stimler tæt sammen om BRAND.)

Tusend stemmer.

Lys er tændt, hvor før var mørke; —
ét er: l i v — og Gud at dyrke!

Provsten.

Ve, han hjorden fra os lokker!
Foged, skriver, lensmand, klokker!

Fogden

(dæmpet).

Skrig dog ikke så, for pokker!
Hvem vil stanges med en stud?
Lad ham først få raset ud.

Brand

(til mængden).

Bort herfra! Her er ej Gud, —
kan ej være mellem slige;
frihedsfagert er hans rige.

(vrider kirkedören ilås og tager nöglerne i hånden.)

Her er jeg ej længer prest.
Gaven kalder jeg tilbage; —
af min hånd skal ingen tage
nøglerne til eders fest!

(kaster dem ud i elven.)

Vil du ind, du træl af muldet, —
kryb igennem kælderhullet;
myg din ryg er; kryb og buk;
lad i mørkets kvalm dit suk
stryge gifttungt langs med jorden,
lig et magtløst tærings-gisp!

Fogden

(sagte og lettet).

Ha, der røg hans ridderorden!

Provsten
(ligeledes).
Så; nu blir han aldrig bisp!

Brand.
Kom, du unge, — kom, du friske;
lad et livspust af dig viske
støvet fra den skumle krog.
Følg mig på mit sejerstog!
Engang må du vågne dog;
engang må du, adelsvorden,
bryde freden med akkorden; —
ud af usseldommens nød;
ud af hele halvheds-røret; —
slå din fiende på øret;
byd ham krig på liv og død!

Fogden.
Holdt! Jeg læser oprørsakten!

Brand.
Læs! Med jer jeg bryder pagten.

Mængden.
Vis os vejen! Vi skal følge!

Brand.
Over viddens frosne bølge!
Gennem landet vil vi fare,
løse hver en sjælesnare,
folket sidder fanget i, —
lutre, løfte, gøre fri, —
knuse alle sløvheds-rester,
være mænd og være prester,
præge nyt det slidte stempel,
hvælve riget til et tempel!

(Mængden, hvoriblandt KLOKKEREN og SKOLEMESTEREN, stimler sammen om ham. BRAND hæves i vejret på mændenes skuldre.)

Mange stemmer.

Stor er tiden! Store syner
gennem lyse dagen lyner!

(Menneskemassen strömmer opigennem dalen; få blir tilbage.)

Provsten
(til de bortdragende).

O, forblindede, hvad vil I?
Ser I ej, at Satans spil i
al hans tale ligger skjult!

Fogden.

Hej! Vend om; I hører til i
bygdens farvand, stilt og smult!
Godtfolk, stans, — I går tilgrunde! —
Hm, de svarer ej, de hunde!

Provsten.

Tænk på eders hus og hjem!

Røster fra mængden.

Større hus skal vokse frem!

Fogden.

Tænk på eders eng og aker;
tænk på eders får og kør!

Røster.

Himlens dugg gav manna-kager,
da de kårne hungred før!

Provsten.

Eders kvinder bag jer skriger!

Røsterne
(langt borte).

Ej vi kender dem, som sviger!

Provsten.

Barnet klager: far forlod os!

Hele skaren.

Enten med os eller mod os!

Provsten

(ser en stund med foldede hænder efter dem og siger fortabt):

Uden hjord, med savnets byrde,
står den gamle sognehyrde
plyndret ud til bare skjorten!

Fogden

(truer efter BRAND).

Hans blir skammen; hans blir torten!
Snart, herr provst, er sejren vor!

Provsten

(grædefærdigt).

Sejren? De er fra os dragne —!

Fogden.

Ja, men vi er ikke slagne,
hvis jeg kender mine får!

(fölger efter.)

Provsten.

Hvor monstro dog fogden går?
Efter dem, så sandt jeg lever!
Ha, sig atter modet hæver.
Jeg vil også med deroppe, —
slå i flok og gøre fanger!
Læg mig sadlen på min ganger; — —
skaf en sikker fjeldvant hoppe!

(de går.)

(Ved den överste sæter i bygden. Landskabet höjner sig i baggrunden og går over i store og öde fjeldvidder. Det er regnvejr.)

(BRAND, fulgt af mængden, — MÆND, KVINDER og BÖRN, — kommer opover bakkerne.)

Brand.

Se fremad; did går sejrens flugt!
I dybet ligger bygden lukt,
og vejret har fra fjeld til fjeld
spændt over den sit tåge-tjeld.
Glem døsen i den skumle grænd;
flyv frit, flyv højt, I Herrens mænd!

En mand.

Vent, vent; min gamle far er træt.

En anden.

Jeg fra igår har intet ædt —

Flere.

Ja, stil vor sult og sluk vor tørst!

Brand.

Frem, fremad over fjeldet først!

Skolemesteren.

Hvad vej?

Brand.

Hver vej er lige god,
når kun den målet bær imod.
Følg efter her —

En mand.

Nej, der er brat;
vi vinder ikke frem før nat!

Klokkeren.

Iskirken ligger og derborte.

Brand.

Den bratte vejen er den korte.

En kvinde.

Mit barn er sygt!

En anden.

Min fod er sår.

En tredje.

Hvor finder jeg en læsknings-tår?

Skolemesteren.

Mæt mængden, prest; — se modet vakler.

Mange stemmer.

Prest, gør mirakler! Gør mirakler!

Brand.

O, stygt jer trældom har jer mærket;
I lønnen vil forinden værket.
Op, ryst jer dødnings-sløvhed af, —
hvis ej, så gå igen i grav!

Skolemesteren.

Ja, han har ret; først frem til striden;
vi véd jo, vi får lønnen siden!

Brand.

Det får I, folk, så sandt en Gud
ser klarsynt over verden ud!

Mange røster.

Han er profet! Han er profet!

Flere i flokken.

Hør, sig os, prest, — blir striden hed?

Andre.

Og blir den lang? Og blir den blodig?

En mand.

Prest, kræves det at være modig?

Skolemesteren
(dæmpet).

Jeg kan vel være tryg for livet?

En anden mand.

Hvad blir m i n del af sejrens løn?

En kvinde.

Jeg mister da vel ej min søn?

Klokkeren.

Er sejren os før tirsdag givet?

Brand
(ser sig forvildet om i flokken).

Hvad spørges om? Hvad vil I vide?

Klokkeren.

Først om hvor længe vi skal stride; —
derefter nævn vort stridsforlis,
og endelig — vor sejers pris!

Brand.

Det spørges om?

Skolemesteren.

Ja vel; dernede
vi fik ej ret på tingen rede.

Brand
(oprört).

Så skal I få det nu!

Mængden
(stimler tættere sammen).
Tal! Tal!

Brand.

Hvor længe striden vare skal?
Den vare skal til livets ende,
til I har alle ofre bragt,
og løst jer fra akkordens pagt, —
til I har viljen hel ihænde,
til alle fejge tvilsmål faldt
for budet: intet eller alt!
Og stridsforliset? Alle guder,
hver halvheds-ånd på højtids-hylden,
hver jordtræls-kæde, blank og gylden,
al eders slapheds sovepuder!
Og sejersprisen? Viljens renhed,
i troen flugt, i sjælen enhed, —
hin offerlydighed, som gav
med jubel indtil død og grav, —
en tornekrans om hvermands tinding, —
se, det skal vorde eders vinding!

Mængden
(under rasende skrig).

Forrådt, forrådt! Bedraget! Sveget!

Brand.

Jeg har ifra mit ord ej veget.

Enkelte.

Du sejr har lovet os ihænde; —
nu vil du den til offer vende!

Brand.

Jeg sejr har lovet, — og jeg svær,
den vindes skal igennem jer.

Men hver, som går i første række,
må falde for sin fagre sag;
tør ej han det, så lad ham strække
sit våben inden kampens dag.
I fiendevold er dømt det flag,
som værges af en vilje svag;
hvis du af offerskrækken lammes, —
dødsmærket er du, før du rammes!

Mængden.

Vort eget fald han kræver frækt
til fromme for en ufødt slægt!

Brand.

Igennem ofrets ørkenvidder
går vejen til vort Kanaan.
Til sejr i fald! Hver slægtens mand
jeg byder op som Herrens ridder!

Klokkeren.

Jo, her vi dejligt i det sidder!
I bygden er vi sat i ban —

Skolemesteren.

Didned vi aldrig vende kan.

Klokkeren.

Og fremad, fremad ingen gider!

Nogle.

Slå ham ihjel!

Skolemesteren.

                                        Nej, det blev værre;
vi trænger jo en overherre!

Kvinder

(peger forskrækket nedover vejen).

Hu, provsten!

Skolemesteren.

Lad jer blot ej skræmme!

Provsten

(kommer, fulgt af nogle af de tilbageblevne).

O, mine børn! O, mine får!
Lyt til den gamle hyrdes stemme!

Skolemesteren.

(til mængden)

Ej mer vi har i bygden hjemme;
bedst at vi over vidden går!

Provsten.

O, at I kan så tungt mig græmme,
og slå mit bryst så dybe sår!

Brand.

Du såred sjæle år for år!

Provsten.

Hør ikke på ham! Han jer mader
med hule løfter.

Flere.

Det er sandt!

Provsten.

Men vi er milde; vi forlader,
hvor vi oprigtig anger fandt.
O, gå dog i jer selv tilsidst,
og se den sorte helvedlist,
hvormed han folket om sig flokked!

Mange.

Ja, det er sikkert; han os lokked!

Provsten.

Og tænk jer om; hvad mægter I,
en ringe flok i vråen bårne?
Er I til noget storværk kårne?
Kan I de bundne gøre fri?
I har jer lille hverdagsdont;
hvad der går over den, er ondt.
Kan eders arm på valen nytte?
I værge skal jer lave hytte.
Hvad vil I mellem falk og ørn?
Hvad vil I mellem ulv og bjørn?
I blir kun overmagtens bytte, —
o, mine får, — o, mine børn!

Mængden.

Ja, ve os, — det er sandheds ord!

Klokkeren.

Og dog, da vi fra bygden fór,
vi lukked bag os hyttens dør; —
der er ej hjemmet nu, som før.

Skolemesteren.

Nej, han har lyst for folkets øjne,
har pegt på brist og sot og løgne;
ej længer menigheden sover;
det liv, som fordum var os nok,
blev uliv for den vågne flok.

Provsten.

Ak, tro I mig, det går snart over.
Alt kommer i de gamle folder,
når blot en stund I stilt jer holder.

Jeg borger for at menigheden
skal snart fornemme fortidsfreden.

Brand.

Vælg, mænd og kvinder!

Nogle.

Vi vil hjem!

Andre.

For sent, for sent; langs vidden frem!

Fogden
(kommer ilsomt).

O, lykketræf at jeg jer finder!

Kvinderne.

Å, kære, vakre, vær ej vred!

Fogden.

Ej nu, ej nu; kom bare med!
En bedre tid for bygden rinder; —
hvis I fornuftigt lar jer sige,
er alle mænd før kvelden rige!

Flere.

Hvorledes det?

Fogden.

En fiskestim
på millioner står i fjorden!

Mængden.

Hvad siger han!

Fogden.

Gør alt iorden!
Sky viddens uvejr, sludd og rim.

Før styred stimen aldrig hid; —
n u, venner, for vor del af Norden
der rinder op en bedre tid!

Brand.

Vælg mellem Herrens råb og hans!

Fogden.

Følg eders egen sunde sans!

Provsten.

O, her er et mirakel hændt;
et fingerpeg fra himlen sendt!
Ak, jeg har drømt det jævnt og tidt,
men tænkte det var mareridt; —
nu ser vi klart hvorhen det sigter —

Brand.

Jer selv I taber, hvis I svigter!

Mange.

En fiskestim!

Fogden.

På millioner!

Provsten.

Brød, guld til eders børn og koner!

Fogden.

Nu ser I vel, det ej er tid
at spilde eders kraft i strid,
især imod en overmagt,
som gør herr provsten selv forsagt.
N u har I andre mål for øje,
end tomt at hige mod det høje.
Vorherre hytter nok sig selv;
befæstet er jo himlens hvælv.

Bland ej jer op i andres trætte,
men skynd jer, havets skat at lette;
det er et praktisk gøremål,
som øves uden blod og stål;
det bringer eder velstands-stoffer,
og kræver ej personligt offer!

Brand.

Just ofret står med lueskrift,
som Herrens krav, bag skyens rift!

Provsten.

Ak, føler I til offer drift,
så kom kun trygt til mig en skøn dag, —
som for eksempel næste søndag; —
jeg skal min sandten —

Fogden
(afbrydende).

Ja, ja, ja!

Klokkeren
(sagte til PROVSTEN).

Beholder jeg min post som klokker?

Skolemesteren
(ligeså).

Blir skolen tagen mig ifra?

Provsten
(dæmpet).

Ifald I mængdens stivsind rokker,
så vil man vistnok være mild —

Fogden.

Afsted, afsted; ej tiden spild!

Klokkeren.

Tilbåds, tilbåds, hver, som er klog!

Nogle.

Men presten —?

Klokkeren.

Presten? Slip den gale!

Skolemesteren.

I ser jo her Vorherres tale,
som i en åben prentet bog.

Fogden.

Svig presten; det er ret og pligt;
han dåred jer med tant og digt —

Flere.

Han løj for os!

Provsten.

Hans tro er vrang;
og tænk, han har ej *laud* engang!

Nogle.

Hvad har han?

Fogden.

Dårlig karakter!

Klokkeren.

Ja, det er sandt; det klart vi ser!

Provsten.

Hans gamle mor forgæves vented;
han nægted hende sakramentet!

Fogden.

Han fast tog livet af sit barn!

Klokkeren.

Af konen med!

Kvinder.

Tvi, tvi, det skarn!

Provsten.

Slet søn, slet far, slet ægtemand; —
mon værre kristen gives kan!

Mange stemmer.

Vor gamle kirke rev han ned!

Andre.

I baglås han den nye vred!

Atter andre.

Han slang os på en havsnøds-planke!

Fogden.

Han stjal min dårekiste-tanke!

Brand.

Jeg mærket ser på hvermands pande.
Jeg ser, hvor denne slægt vil lande.

Hele flokken
(brölende).

Hej, hør ham ej! Af bygden driv
den helvedbrand med sten og kniv!

(BRAND drives med stenkast indover i ödemarkerne. Forfölgerne vender efterhånden tilbage.)

Provsten.

O, mine børn! O, mine får!
Nu vender I til hjemmets arne;
lad anger eders øjne klarne,
og I skal se, at godt det går.

Vi véd, Vorherre er så god;
han kræver ej uskyldigt blod; —
og vor regering er tillige
så mild, som knapt i noget rige;
og øvrigheden, amtmand, foged,
vil ikke gøre jer det broget,
og selv jeg er så kærlig, som
vor tids humane kristendom; —
jer overmænd vil allesammen
med eder bo i fred og gammen.

Fogden.

Men hvis her findes nogen brist,
så må den heles, det er visst.
Når først vi kommer lidt til ro,
så vælger vi en kommission,
som prøve skal i hvilken mon
der bødes kan på lys og tro.
Den bør bestå af nogle prester,
som jeg og provsten kalder til, —
desuden, dersom så I vil,
af klokker og af skolemester
samt andre mænd af folkets kreds,
så I kan slå jer trygt tilfreds.

Provsten.

Ja, vi skal lette al jer byrde,
som I den gamle sjælehyrde
idag har lettet for hans angst.
Den tanke gøre hvermand stærk,
at her er hændt et underværk.
Farvel; god lykke til jer fangst!

Klokkeren.

Ak, d e t er folk med kristen mildhed!

Skolemesteren.

De går sin gang i bramfri stilhed.

Kvinder.

De er så snilde og så pene!

Andre.

Så rigtig folkelig gemene!

Klokkeren.

De kræver ikke ulivssår.

Skolemesteren.

De folk véd mer end Fadervor!

(Flokken drager nedover.)

Provsten
(til FOGDEN).

Ak, dette vil forbedre tonen.
Nu er i alt et omslag nær;
thi, Gud ske lov, der noget er,
som bærer navn af reaktionen.

Fogden.

Mit værk det var, at alt spektakel
blev kvalt i selve fødselstimen.

Provsten.

Ak, mest vi skylder hint mirakel —

Fogden.

Hvad for mirakel?

Provsten.

Fiskestimen.

Fogden
(blæser).

Det var en løgn naturligvis!

Provsten.

Ja så? En løgn?

Fogden.

Jeg gav til pris,
hvad vrøvl mig først i munden faldt; —
kan sligt vel lastes, hvor det gjaldt
så vigtig sag?

Provsten.

Nej, Gud bevares;
i nødsfald kan det godt forsvares.

Fogden.

Og desforuden, om et døgn,
når folket atter får sig sundet,
hvad gør det da, om sejr blev vundet
i kraft af sandhed eller løgn?

Provsten.

Ven, jeg er ingen rigorist.
(ser indover ödemarken.)
Men er det ikke Brand, som hist
sig slæber frem?

Fogden.

Jo, ganske visst!
En enlig kriger på sit tog!

Provsten.

Nej; vent, én til jeg øjner dog —
langt bag ham!

Fogden.

Hvad; — det er jo Gerd!
Det følgeskab er karlen værd.

Provsten
(lystig).

Når stillet er hans offerdrift,
ham sættes bør slig mindeskrift:
her hviler Brand; hans sejr blev skral;
én sjæl han vandt, — og hun var gal!

Fogden
(med fingeren på næsen).

Men når jeg ret mig tænker om,
det dog mig forekommer, som
lidt inhuman var folkets dom.

Provsten
(trækker på skuldrene).

Vox populi vox dei. Kom!
(de går.)

(Inde på de store vidder. Uvejret vokser og jager skyerne tungt over snesletten; sorte tinder og toppe træder hist og her frem og slöres atter af tågen.)
(BRAND, kommer blodig og forslået indover fjeldet.)

Brand
(stanser og ser tilbage).

Tusend fulgte mig af bygden;
ikke én vandt op til højden.
Gennem alle hjerter taler
trangen til en større tid;
over alle sjæle daler
ledingsbud til løftet strid.

O, men ofret, ofret skræmmer;
viljen vek og ræd sig gemmer; —
én jo for dem alle døde, —
fejghed er ej længer brøde!

(synker ned på en sten og ser sig sky omkring.)

Jævnt og tidt jeg måtte grue;
skrækken risled i mit hår,
når jeg gik, som barnet går,
under hyl og hundetuden,
i den mørke genfærdsstue.
Men jeg tvang min hjertebanken,
og jeg trøsted mig med tanken:
ude skinner lysets væld,
mørket er ej nat, ej kveld, —
her er skodder kun for ruden.
Og jeg tænkte, dagens skin,
sommerlivets klare lue,
skal igennem dørens bue
vælde fuldt og fagert ind
i den mørke genfærdsstue.
O, hvor bittert jeg bedrog mig.
Begsort nat imøde slog mig, —
og derude sad forstemte
spredte mænd langs fjord og vik,
holdt på minder, åndsforglemte,
gemte dem, som kongen gemte
årvis på sin Snefrids lig,
løste dødninglinets flig,
lytted over hjertekulen,
næred sig med livshåbs-smulen,
mente, n u sprang blodets røde
roser ud ifra den døde.
Ikke én, som han, sig hæved,
gav til graven, hvad den kræved.
Ikke én iblandt dem véd:
liget drømmes ej tillive,

liget må i muldet ned,
ligets hverv kun er at give
næring til en nylagt sæd. —
Nat, kun nat, — og nat igen
over kvinder, børn og mænd!
Kunde jeg med lyn i hånden
frelse dem fra strådøds-vånden!

(springer op.)

Sorte syner ser jeg jage
lig et helridt gennem natten.
Tiden står i uvejrskofte,
maner med en livsdåds krav,
kræver svunget stål for stav,
kræver skeden tom ved hofte; —
frænder ser i strid jeg drage, —
brødre ser jeg sidde spage,
krøbne under gemselshatten.
Og jeg øjner mer endnu, —
usseldommens hele gru, —
klynk fra kvinden, skrig fra manden,
øret stængt for bøn og bud, —
ser dem riste sig på panden
navn af fattigfolk ved stranden,
folk med skillingspræg fra Gud.
Blege lytter' de til braget,
tror at selvgjort afmagt skærmer. —
Regnbue over maj-vangen,
flag, hvor er du nu at se?
Hvor er nu de farver tre, —
de, der slog og fnøs fra stangen,
under storm af folkesangen,
til en konge og en sværmer
splitt og tunge skar i flaget?
Tungen brugte du til pral;
tør ej dragen vise tænder,
trænges ingen splittflags-ender; —

folkeskriget kunde tiet,
kongesaksen kunde biet;
flag med fredens fire hjørner
strækker til som nødsignal,
når en grundstødt skude tørner!

Værre tider; værre syner
gennem fremtidsnatten lyner!
Brittens kvalme stenkulsky
sænker sort sig over landet,
smudser alt det friske grønne,
kvæler alle spirer skønne,
stryger lavt, med giftstof blandet,
stjæler sol og dag fra egnen,
drysser ned, som askeregnen
over oldtids dømte by. —
Da er slægten vorden styg; —
gennem grubens krumme gange
lyder nyn af drypvands-sange;
puslingflokken, travl og tryg,
frigør malmens bundne fange,
går med puklet sjæl og ryg,
glor med dvergens gridske øjne
efter guldets blanke løgne.
Sjæl ej skriger, mund ej smiler,
brødres fald ej hjerter kløver,
eget fald ej vækker løver; —
flokken hamrer, mynter, filer;
rømt er lysets sidste tolk;
slægten vorden er et folk,
som har glemt, at viljens pligter
ender ej, hvor evnen svigter!

Værre tider; værre syner
gennem fremtidsnatten lyner!
Kløgtens ulv med gluf og glam
truer lærens sol på jorden;

nødskrig lyder op mod Norden,
byder leding ud langs fjorden;
dvergen hvæser tvær og klam, —
sligt er ikke sag for *ham*.
Lad de *stærke* samfund gløde;
lad de *andre* give møde;
vi har ikke råd at bløde, —
vi er små, vi savner evne
til et sandheds styrkestævne,
kan ej ofre folkehelsen
for vor brøk af verdensfrelsen.
Ej for os blev kalken drukket,
ej for os hugg tornekransen
i hans tinding sine tænder,
ej for os blev Romer-lansen
i den dødes side stukket,
ej for *vor* skyld naglen brænder,
boret gennem fod og hænder.
Vi er små, er sidst i laget,
byder ledingsbudet trods!
Ej for os blev korset taget!
Spanrem-slaget, spanrem-slaget,
Ahasveri rap, som ruller
purpur om den dømtes skulder,
er passionens brøk for os!

(kaster sig ned i sneen og dækker ansigtet til; om lidt ser han op.)

Har jeg drømt? Er nu jeg vågen?
Alt er gråt og dulgt i tågen.
Var det syge syner kun,
hvad jeg så til denne stund?
Er det billed glemt og tabt,
hvori mandens sjæl blev skabt?
Er vort ophavs ånd besejret —?

(lyttende.)

Ha, det går som sang i vejret!

De usynliges kor
(suser i stormen).

Aldrig, aldrig blir du lig ham, —
thi i kødet er du skabt;
gør hans gerning eller svig ham,
ligefuldt er du fortabt!

Brand
(gentager ordene og siger sagte):

Ve mig, ve mig; snart jeg tror det!
Stod han ej i kirkekoret,
slog med hånden vredt mod ordet?
Tog han ikke alt mit eje,
stængte alle lysets veje,
lod mig kæmpe til det sidste,
lod mig nederlaget friste!

Koret
(lyder stærkere over ham):

Orm, du aldrig vorder lig ham, —
dødens bæger har du tømt;
følg ham efter eller svig ham,
lige fuldt din dåd er dømt!

Brand
(stille).

Agnes, Alf, de lyse dage,
liv i fred og liv i hvile,
bytted jeg mod kamp og klage,
rev mit bryst med offerpile, —
fældte dog ej folkets drage.

Koret
(mildt og lokkende).

Aldrig, drømmer, blir du lig ham,
arv og odel har du tabt;
alt dit offer gør ej rig ham; —
for dit jordliv er du skabt!

Brand
(brister i sagte gråd).

Alf og Agnes, kom tilbage;
ensom sidder jeg på tinden,
gennemblæst af nordenvinden,
bidt af genfærd, klamme, spage —!

(han ser op; en dæmrende plet åbner og vider sig ud i tågen; en KVINDESKIKKELSE står der, lyst klædt, med kåbe over skuldrene. Det er AGNES.)

Skikkelsen
(smiler og breder armene mod ham).

Brand, her har du mig igen!

Brand
(farer forvildet op).

Agnes! Agnes! Hvad er dette!

Skikkelsen.

Alt var feberdrøm, min ven!
Nu skal sottens tåger lette!

Brand.

Agnes! Agnes!
(vil ile hende imöde.)

Skikkelsen
(skriger).

Kom ej over!
Se dog sluget mellem os!
Her går fjeldets vilde fos.
(mildt.)
Ej du drømmer, ej du sover,
ej du mer med syner slås.
Du har været syg, du kære, —
drukket vanvids bitre drik,
drømt, din hustru fra dig gik. —

Brand.

O, du lever! Lovet være —!

Skikkelsen
(hurtigt).

Hys, tal heller derom siden!
Følg mig, følg mig; knap er tiden.

Brand.

O, men Alf?

Skikkelsen.

Ej heller død.

Brand.

Lever!

Skikkelsen.

Lever sund og rød!
Alle sorger har du drømt;
al din kamp var ikkun skrømt.
Alf er hos din gamle mor;
hun er frisk og han er stor;
end er bygdens kirke til;
den kan rives, hvis du vil; —
sognets folk dernede slider
jævnt, som i de gode tider.

Brand.

Gode?

Skikkelsen.

Ja — da her var fred.

Brand.

Fred!

Skikkelsen.

O, skynd dig, Brand; kom med!

Brand.

Ak, jeg drømmer!

Skikkelsen.

Nu ej længer.
Men til røgt og ly du trænger —

Brand.

Jeg er stærk.

Skikkelsen.

Ak, ej endnu;
bag dig lurer drømmens gru.
Atter vil du tåget glide
bort fra min og barnets side,
atter vil din tanke sløves, —
hvis ej lægemidlet prøves.

Brand.

O, giv hid!

Skikkelsen.

Du selv er manden.
Du kun kan det, ingen anden.

Brand.

Nævn det da!

Skikkelsen.

Den gamle læge,
som har læst så mangen bog, —
han, som er til bunden klog,
fundet har din sygdoms spor.
Alle syner, stygge, blege,
mantes frem med *trende ord*.
Dem må kækt du overstrege,
ud af mindebladet slette,
væk fra lovens tavle stryge.

De har voldt, at sotten faldt
på dig som en vildsinds-byge; —
glem dem, glem dem, vil du tvætte
sjælen ren for sot og syge!

Brand.

Sig dem!

Skikkelsen.

„Intet eller alt."

Brand
(viger):

Er det så?

Skikkelsen.

Så visst jeg lever,
og så visst du engang dør!

Brand.

Ve os begge! Sverdet svæver
draget over os som før!

Skikkelsen.

Brand, vær mild; min favn er varm;
hold mig med din stærke arm; —
lad os søge sol og sommer —

Brand.

Anden gang ej sotten kommer.

Skikkelsen.

Ak, den kommer, Brand, vær tryg.

Brand
(ryster på hovedet).

Den er slynget bag min ryg.
Ingen vilde drømmes gru, —
livets, livets kommer nu!

Skikkelsen.

Livets?

Brand.

Følg mig, Agnes!

Skikkelsen.

Stå!
Brand, hvad vil du?

Brand.

Hvad jeg må:
leve, hvad til nu er *drømt*, —
gøre *sandt*, hvad end er *skrømt*.

Skikkelsen.

Ha, umuligt! Husk, hvorhen
vejen bar dig!

Brand.

Om igen!

Skikkelsen.

Rædslens ridt i drømmetågen
vil du ride fri og vågen?

Brand.

Fri og vågen.

Skikkelsen.

Slippe barnet?

Brand.

Slippe barnet.

Skikkelsen.

Brand!

Brand.

Jeg må.

Skikkelsen.

Blodig rive mig af garnet?
Mig med offersvøber slå
indtil døden?

Brand.

Jeg det må.

Skikkelsen.

Alle lys i natten slukke,
dagens solskær udelukke,
aldrig livets frugter plukke,
aldrig løftes lindt af sange?
O, jeg mindes dog så mange!

Brand.

Jeg det må. Spild ej din bøn.

Skikkelsen.

Glemmer du din offerløn?
Alt dit løftningshåb bedrog dig;
alle sveg dig, alle slog dig!

Brand.

Ej for egen løn jeg lider;
ej for egen sejr jeg strider.

Skikkelsen.

For et folk i grubens gange!

Brand.

Én kan give lys til mange.

Skikkelsen.

Dømt er jo dets fremtids-slægter!

Brand.

Stort en enkelts vilje mægter.

Skikkelsen.

Husk at én med flamme-riset
manden drev af paradiset!
Porten har han lagt et slug for; —
over d e t du springer ej!

Brand.

Åben lod han l æ n g s l e n s vej!

Skikkelsen.

(forsvinder i et brag; tågen vælter sig hvor den stod, og der skriges hvast og skærende, som fra en der flygter):

Dø! Dig har ej verden brug for!

Brand

(står en stund som bedövet).

Væk det jog i skoddens røg, —
fløj på store hvasse vinger
over vidden som en høg.
Kravet var en lillefinger
for at fange helt min hånd —!
Ha, det var akkordens ånd!

Gerd

(kommer med en rifle).

Så du høgen! Så du høgen?

Brand.

Ja, du; denne gang jeg så ham.

Gerd.

Fort, sig vejen, han er strøgen;
vi vil efter, vi vil nå ham!

Brand.

Intet våben bider på ham;
stundom tykkes han at fly,
hjerteramt af dødens bly, —
men vil baneslag du slå ham,
er han bag dig lige kry,
gækker, lokker dig påny.

Gerd.

Rensdyr-skyttens rifle stjal jeg,
har den ladt med sølv og stål;
du kan tro, jeg er så gal ej,
som de siger!

Brand.

Træf dit mål!
(vil gå.)

Gerd.

Prest, du halter jo på foden.
Hvad har voldt det?

Brand.

Folket jog mig.

Gerd
(nærmere).

Rød, som blod fra hjerteroden,
er din tinding!

Brand.

Folket slog mig.

Gerd.

Før du havde sang i røsten, —
nu kun knirk, som løv om høsten!

Brand.

Alt og alle —

Gerd.

Hvad?

Brand.

Bedrog mig.

Gerd
(ser med store öjne på ham).

Hå, — nu kender jeg dig først!
Jeg har tænkt, at du var presten; —
tvi med ham og hele resten!
Du er manden, som er størst.

Brand.

Dårligt mente jeg det næsten.

Gerd.

Lad mig se på dine hænder!

Brand.

Mine hænder?

Gerd.

Nagle-såret!
Blodets dryp jeg ser i håret, —
biddet efter torne-tanden,
hugget vildt og hvast i panden.
Dig har korsets træ jo båret!
Far har sagt, da jeg var liden,
det blev gjort for længe siden,
langt herfra, og af en anden; —
nu jeg skønner han mig dåred; —
ja, for du er frelser-manden!

Brand.

Vig ifra mig!

Gerd.

Skal jeg falde
ned og bede for din fod?

Brand.

Vig!

Gerd.

Du ødte jo det blod,
som har magt at frelse alle!

Brand.

O, jeg véd ej frelsens fjæl
for min egen arme sjæl!

Gerd.

Her er riflen! Lad dem dræbes —!

Brand

(ryster på hovedet).

Frem mod faldet skal der stræbes.

Gerd.

Ej af dig; du går jo først!
I din hånd er naglehullet; —
du er udvalgt; du er størst.

Brand.

Jeg er ringest kryb i muldet.

Gerd

(ser opad; skyerne letter).

Véd du, hvor du står?

Brand

(stirrer frem for sig).

Jeg står
ved det første trin af trappen;
højt er op og foden sår.

Gerd

(vildere).

Svar mig! Véd du, hvor du står?

Brand.

Ja, nu falder tågekappen.

Gerd.

Ja, den falder: Svartetind
peger helt i himlen ind!

Brand

(ser op).

Svartetind? Iskirken!

Gerd.

Ja!
Kirkegæst du blev endda!

Brand.

Tusend mile bort herfra! —
O, hvor inderligt jeg higer
efter lys og sol og mildhed,
efter fredens kirke-stilhed,
efter livets sommer-riger!

(brister i gråd.)

Jesus, jeg har råbt dit navn;
aldrig tog du mig i favn;
tæt forbi mig er du gledet,
gammelt ord på tungen lig;

lad mig nu af frelsens-klædet,
med den sande bods-vin vædet,
fange blot en fattig flig!

Gerd

(bleg).

Hvad er det? Du græder, du,
varmt, så det på kinden ryger, —
varmt, så bræens grav-lin stryger
dryppende fra top og tinde, —
varmt, så isen i mit minde
løses op i gråd herinde, —
varmt, så messekåben glider
nedad jøkel-prestens sider —!

(bævende.)

Mand, hvi græd du ej før nu!

Brand

(klar, strålende og ligesom forynget).

Frostvej bær igennem loven, —
siden sommersol fra oven!
Til idag det gjaldt at blive
tavlen, hvorpå Gud kan skrive; —
fra idag mit livsensdigt
skal sig bøje varmt og rigt.
Skorpen brister. Jeg kan græde,
jeg kan knæle, — jeg kan bede!

(synker iknæ.)

Gerd

(skotter opover og siger sagte og sky):

Se, der sidder han, den stygge!
Det er ham, som kaster skygge,
der han pisker tindens sider
med sin brede vingefjær.

Nu er frelsens time nær —
dersom bare sølvet bider!

(kaster riflen til kinden og skyder. Hult drön, som af en rullende torden, lyder höjt oppe fra bergvæggen.)

Brand

(farer op).

Ha, hvad gør du!

Gerd.

Ramt han glider!
Jeg har truffet; — se, han falder;
hør, han skriger, så det gjalder!
Mange tusend fjær af hammen
fyger ned fra bergvægs-kammen; —
se, hvor han blir stor og hvid —!
Hej, han ruller ende hid!

Brand

(synker sammen).

Ja, hver slægtens søn tildøde
dømmes må for slægtens brøde!

Gerd.

Tifold større himmeltelt
spændtes ud, da han blev fældt!
Se, han tumler; se, han ruller —
å, jeg vil ej længer grue;
han er hvid jo, som en due —!

(skriger i rædsel.)

Hu, det stygge, stygge bulder!

(kaster sig ned i sneen.)

Brand

(krymper sig under den styrtende skred og siger opad):

Svar mig, Gud, i dødens slug; —
gælder ej et frelsens fnug
mandeviljens *qvantum satis* —?

(Skreden begraver ham; hele dalen fyldes.)

En røst

(råber gennem tordenbragene):

Han er *deus caritatis!*

NOTES.

As "Brand" is in no sense a work for beginners, the following Notes presuppose familiarity with the usual forms of Dano-Norwegian inflection and construction. So far as possible, however, the uninflected forms of words are given; thus, the first word in the Notes, **sprike**, appears in the text in the plural, **spriker**.

The mark (*) following a word, indicates that it is a Norwegian form, not used in Denmark.

Compounds, in cited portions of the text, are hyphenated so as to indicate the individual words.

Page 9: line 7. sprike(*), 'a crack'; the verb **sprike** means 'to spread' or 'sprawl'. The noun is here used for the first time in polite literature. (See Storm, in "Samtidens Festskrift", p. 190.) The verb appears in "Peer Gynt": **Rensdyrskallen, som spriker over gavlen.**

9:8. sprækk(*), (or **sprække**), a synonym of **sprike** above, and may be translated 'crevice'.

10:1. Guds bitre —, sc. **død**; the phrase is the equivalent of the Shakespearean 'Sdeath', i. e. 'God's death'.

10:2. skral, 'weak', 'thin'.

10:18. dødsens, i. e. **dødens**. In Old Norse the

genitive sign, here "s", is added to both the noun and the post-positive article. This petrified genitive is not common, appearing most frequently in the words **død**, **liv**, and **hav.**

11:12. blå-lys-blink, lit. 'blue-light-gleams', i. e. 'will-o'-the-wisps', a dialect form for which is **blå-lyse,** Dano-Norw. **lygtemand,** 'ignis fatuus'.

12:12. Gud bedre mig så sandt og visst, '(yes), so help me God'.

13:7. bø(*), 'estate', 'home'; the word is a parallel form with **by,** 'city'; both words originally meant a place of abode; cf. **bo,** 'to dwell', and the English "by-law", 'city-law' originally.

13:14. I Jesu navn. The English equivalent is 'for heaven's sake.'

14:11. vond(*), 'bad'. The usual adjective as applied to 'foul' weather is **styg; vond** may have been choosen for alliteration, of which Ibsen was fond, before the time of the social dramas. Both "Brand" and "Peer Gynt" have very many alliterative lines.

16:5. vej-løbs kors, 'signpost', a 'cross' indicating which way the road 'runs' ("løber").

16:6. brede vej, ironical, 'the broad road (to destruction)'.

16:10-11. sprang . . . . skorted, 'if there welled up in your breast a fountain of will,—if only the ability to do were lacking'.

16:16. som ikke vil, hvad ej han kan, i. e. 'who has no aspirations beyond his physical powers'. Note the concise vigor of the couplet.

16:21. sjæle-helse, 'spiritual welfare (health)'; a new compound.

17:4. latter-vrid i maven, 'laughter-writhing in the stomach', i. e. 'convulsions of laughter'.

18:11. syskend, ordinarily written **søskend;** Old

Norse, Swedish, and the Norwegian dialects retain the 'y'.

18:19ff. Note the 'airy grace' of this lyric, so different from the somber tone of the drama as a whole.

20:9. **tag-fat,** 'tag' (the game); **at tage fat,** 'to take hold', 'catch'.

21:2. **vand-løb-skel,** 'water-shed'; **skel** means 'boundary'.

22:10. **snøret skræppe,** 'strapped traveling-bag (wallet)'.

22:19. **skriver,** abbreviated form for **soren-skriver,** 'judge', 'magistrate'; originally the word was **svoren-skriver,** i. e. 'sworn clerk'.

22:28. **sølv-støp**(*), 'silver goblet'; the Danish form is **støb.** Cf. English "stoop," 'a beaker'.

23:10. **Ægirs hest,** here 'steamship'; Ægir is the god of the stormy sea in Norse mythology.

23:19. **lyst i fred for sorgen,** 'proclaimed free from sorrow'; the vowel in **lyst** (from **lyse**) is long.

24:5. **kyste,** 'banished'; the vowel is long; the infinitive is **kyse,** 'to frighten,' 'to destroy,' originally by witch-craft. Cf. Swedish "tjusa," 'to bewitch'.

24:6-7. **lyste . . . . køn,** 'proclaimed us kith and kin to the children of joy'.

25:3-6. These lines give a trait of Ibsen's own boyhood. See Jæger's "Henrik Ibsen," p. 19 (Payne's translation, p. 27).

27:9. **tall**(*), '(a young) fir **(furu)**'.

27:21-26. A reference to the pietistic movement, strong in Ibsen's native town, Skien, when he lived there. The leader of this movement in Skien was a clergyman of the state church, Gustaf Adolf Lammers; he is plainly the prototype of Brand. (See Introduction.)

27:2. jord-træl and **døgn-værk-slave,** 'earth-thrall' and 'slave of daily toil', are Ibsenian compounds. Ibsen had a genius for making new and most excellent compounds, and in none of his other works are they as common as in "Brand."

27:27. præke-hest, 'preachifier', an opprobious appellation. The term well expresses the animus of the clergy in Norway toward the lay-preachers in the early period of the Haugian movement. Kielland's novel "Skipper Worse" is an excellent literary portraiture of the various phases of the pietistic movement in Norway.

28:4. marg-stjal, 'sucked the marrow from', lit. 'marrow-stole'; **marg** is a Norwegian form for the Danish **marv.**

28:16-19. Bacchanten, 'the bacchant', a worshipper of the god of wine in Greek mythology; he represented not only the intoxicating power of wine, but also its social and beneficial influences. See Gayley, "Classic Myths," p. 76. — **Silenen,** 'the Silenian' i. e. 'Silenus', was the guardian and preceptor of Bacchus. The idea of the lines is that one may be a devotee of pleasure without being entirely despicable, — without being **en drukkenbolt.**

28:24. alvor-slørt 'veiled with seriousness'.

28:26. Lidt lysten efter nat-verd-svælgen. The meaning of this line was in 1891-92 the subject of some discussion in the Norwegian press of this country, occasioned by Professor H. H. Boyesen's translation: 'And towards eve a trifle amorous'. (See "A Commentary on the Writings of Henrik Ibsen," p. 81.) In opposition to this view a number of writers maintained that the word **natverd-svælg** had reference to **nadveren,** 'the Lord's supper'. The poet was appealed to, and replied:

"Kristiania, den 6te Dec. 1891.

Hr. P. O. Strømme, Chicago.

Som svar på Deres forespørgsel skal jeg herved oplyse at ordet **natverdsvælgen** intetsomhelst har med alterens sakramente at gøre.

Forbindtligst,

HENRIK IBSEN."

But, Ibsen-like, he gives no information as to what the line does mean. A little reflection on the vocabulary used by the different characters in this drama, however, should make it clear that Ibsen would not have put the dialect word **natverd,** in the sense of **nadver,** in the mouth of a minister of the state church. It was evidently the last part of the compound, 'svælg', 'that suggested this interpretation. The verb **svælge** means 'to swallow', and hence attention seems to have been directed to the 'sip' or 'swallow' of wine in the communion. But the word also means 'to gulp' or 'gorge', and figuratively 'to revel', as in the common phrase **at svælge i nydelser,** 'to revel in pleasure', in which sense Ibsen has used the word in "Vildanden": **Der har jeg siddet og svælget ved det bugnende taffel,** and in "Rosmersholm": **hvorledes jeg har nydt og svælget.** In "Kejser og Galilæer" he has the phrase: **Alle de glade svælgende brødre,** in which he plainly intended it to mean 'reveling'. In regard to this last phrase, Professor Johan Storm of the University of Christiania, questions the use of **svælgende** in this context, while reluctantly sanctioning the other sentences. (See "Samtidens Festskrift", p. 204.) The point is, however, that in the examples cited, Ibsen uses the word in the sense of 'to revel'. In the opinion of the Editor, he uses it in the same sense in the sentence under consideration. The compound,

therefore, may well mean a 'wassail' or 'convivial occasion' (strictly, 'eating and drinking, with accompanying festivity, at night'). — The adjective **lysten** means 'desirous', 'inclined to', 'covetous of'; but in colloquial usage especially, it also has the meaning indicated in Boyesen's translation. Thus, a reasonable rendering of the line would be: 'with a little hankering after the wassail-bout' or 'a little inclined to reveling'. The line following confirms this view, as the old Norsemen certainly made much of the wassail-bout. Herford, in a metrical translation, renders the line: 'Over the cup a little gay.'

28:31. **stryg,** 'beating', 'drubbing'; **svolk,** 'a whip', here 'whipping'. It is an historical fact that Norway has never suffered serious injury from the invasion of a foreign foe.

29:3. **ord,** here 'promise'.

29:4. **til løsning,** 'for redemption'.

29:17. **du lægge vil i skrin,** 'you intend to bury'.

30:6. **det gjorde godt,** 'it would be well (or effective)'.

30:8. **Hvad skal det til,** 'what is this for', 'what do you mean'.

30:17. **dobbelt-dirken; dirk** means 'a (false) key', 'a picklock'; the compound refers to the 'double-keys of the papal insignia'.

30:25. **som ser igennem fingre,** 'who winks at (weakness)'.

30:27. **måne,** here 'bald pate'.

31:2. **på de treds,** 'of sixty'; **treds** (or **tres**) = "tre-sinds-tyve"; the vowel is short.

31:6. **dverges dverg,** 'dwarf of dwarfs', i. e. 'the smallest of dwarfs'.

31:12-14. These lines indicate that Brand, in his zeal, looks upon himself as a savior of mankind.

The vowel in **sot** is short. — **brist**, 'defect', 'failing.'

32:8-10. som slog . . . bro, 'which spanned with sturdy faith the chasm between man (flesh) and God (the source of spirit); **at slaa bro**, 'to span'.

32:13. åndens torso-klumper, 'torsos of spirit'; **torso** is an Italian word meaning 'stem' or 'stalk'; in sculpture it is the trunk of a statue mutilated of head and limbs.

32:15. et helt, 'something whole'.

33:5. Gik solen ned. This significant sentence indicates the profound impression that Brand's earnest words have made upon Agnes. Everything seems changed to her.

34:16. led, 'channel'; long **e**.

---

35. "Description".—On his travels in 1862 Ibsen walked through the wild Jotunheim region in central Norway. On his way from Lom in Gudbrandsdal, he crossed the mountain from Bæverdal, passing down to Fortun. The view from the mountains into the wild, steep, and narrow Fortundal made a deep impression upon him, according to Jæger, and later became the real back-ground for the following scene in "Brand". See Jæger: "Henrik Ibsen", p. 177 (Payne's translation, p. 165.)

"The Meter of Brand". — The attention of the student is at this point called to the fact that the iambic tetrameter of the preceding pages here changes to a trochaic tetrameter. Herford has an excellent chapter on Ibsen's verse, from which the following is an extract:

" 'I wanted a verse in which I could career where I would ("frei umtummeln"), as on horseback,' Ibsen said to the present writer in the course of a

discussion. And in his hands the common four-beat verse does indeed develop a versatility for which neither Scott nor Byron nor Butler nor Coleridge in the least prepares us. The nearest analogue is Browning's "Christmas Eve and Easter Day," with its similar interchanges from homely realism to the dizziest heights of imaginative ecstasy. The immense wealth of Norwegian in double rhymes greatly adds to the flexibility of the measure. English has not very many rhymes which can be used in serious verse without risk of ruin in either the Scylla of the grotesque or the Charybdis of the namby-pamby. But the Norwegian double-rhyme can be witty and epigrammatic, or sonorous and rhetorical, or lilting and pathetic . . . . . . Ibsen's whole earlier artistic career was a struggle between the lyrical instinct and the desire for absolutely natural speech. In his later prose drama, the former may seem to have surrendered at discretion; in "Brand" and "Peer Gynt" he succeeded to an extraordinary degree in adapting a lyrical form to multifarious and in great part prosaic material, without either sacrificing veracity of speech or producing that unpleasant 'disappointment' which commonly results from the unskilful introduction of unpoetical thoughts into verse . . . . . . This naturalness is not obtained, however, at the cost of strength and beauty of verse. There is not a trace in Ibsen of the slovenliness into which the lordly license of Shakespeare and the beautiful wantonness of Fletcher degenerated in the later Caroline dramatists, and which turned the noblest of all measures into an amorphous jumble of syllables. The meter he uses has, in regard to stress and rhythm, even stricter laws than its English counterpart, and Ibsen observes them with scrupulous rigor. Thus, for in-

stance, the precedent of Browne and Milton has made it usual with us to mingle at will 'trochaic' and 'iambic' verses . . . . . a procedure demanding great delicacy of ear in both poet and reader. In "Brand" the two varieties of the meter are rigorously kept apart, and used with felicitous effect to heighten the distinction between two classes of scene. The iambic is the measure of the more familiar and pedestrian scenes, where the tone is colloquial, argumentative, satirical, or, again, bustling and lively. The swifter and more sensitive trochaic, on the other hand, is used in scenes of passion and poetry, of poignant emotion, of mystic vision, of solitary thought. Thus all the great revealing crises of the action, the points at which the informing fire breaks through — the monologues of Brand, the visions of Agnes (Acts II., V.), and the scenes in which they successively 'stand at the crossway' to choose (end of Acts II., III., IV), — are conveyed in the more lyrical meter, while the more conversational clothes the intervening tracts of common life. As, however, either meter is always unbroken in the same scene, it sometimes happens that incidental argument or satire may appear in trochaics: thus the whole scene of the consecration-festival takes its measure from Brand's great harangue, its turning-point. "Introduction to Brand", pp. lxxxv-xci.

Roman Woerner, Vol. I, p. 209, has a good paragraph on the meter of "Brand."

35:4. **jord-falds-bakke,** 'landslip-hill'. In all editions except the 16th (Copenhagen, 1905), this word is capitalized. It is evidently not a proper name; **jordfald** ordinarily means 'sinking of the ground', but the compound here plainly indicates a hill formed as the result of a landslip or landslide. — **osets birke,** 'the birches at the river mouth'; the Old Norse

form of the word **os** is "óss", 'mouth (of a river)'; the word appears in the proper name Nidar-os (the mouth of the river Nid), the old name of Trondhjem. The vowel is long.

35:18. byge-vejr, 'gusty weather'; **byge** means a 'gust' or 'squall'.

35:19. bør, 'breeze'. Strictly speaking, the word means a 'favorable breeze', Old Norse **byrr,** from **bera,** 'to bear forth', 'carry forward'; hence the modern word **med-bør** is tautological. The word **mod-bør,** in a strict philological sense, means 'opposition', 'resistance', and not primarily 'a contrary wind'. See Falk & Torp, "Ordbog".

35:20. hamrens, contracted genitive form of **hammer,** 'a projecting rock or crag'. The ordinary meaning of the word is the English 'hammer'. The fact that the Old Norse word has the signification 'stone' or 'projecting crag', indicates that the implement was originally made of stone.

36:1. bod, 'hut' or 'shed'; Norw. dialects, **bu(d),** English 'booth'.

36:3. på øren, 'on the sandy (gravelly) shore'; the word appears in **Helsing-ør** (Elsinore) and "Eyrbyggja Saga" (the Saga of the Ere-dwellers), and in many local names.

36:12. Alt, hvad stort jeg vilde før, i. e., 'all my ambitions'.

36:15. hug(*), Dan. **hu,** 'mind', 'mood'. — **sprød,** 'brittle', 'friable', here 'indifferent'; cf. Germ. "spröde."

36:19. Samson lig i skøgens skød, 'like Samson in the lap of the harlot'.

36:22. stævner, 'are headed', i. e. 'are coming'. The root-word **stavn** means the 'stem' or 'prow' of a boat, hence the verb means 'to direct the prow towards'.

36:23. **urd(*)**, 'ravine'. Aars discards the silent 'd', but the Memorial Edition retains it. Aasen distinguishes between **ur,** 'a large heap or mass', O. N. **úr,** and **urd,** 'a stony or rocky slope, O. N. **urd.** — **brække(*)**, 'hill'; **i brækker,** 'among hills'.

36:26. **fremme ved,** 'over by'; **fremme** is the locative adverb of **frem.** See Olson: "Grammar and Reader," p. 94.

36:30. **så pas,** 'so much', 'sufficient'; **pas** has reference to 'right measure or time'.

37:2. **den fjerde bøn,** 'the fourth petition (of the Lord's Prayer)', i. e. 'give us this day our daily bread'.

37:9. **klumre slug(*)**, 'oppressive abyss'.

37:11. dug, 'cloth', Germ. "Tuch"; may here be rendered 'folds'.

37:12. Note the extravagant alliteration.

37:14. **Han,** refers to the hawk; **den** and **det** are the proper pronouns in referring to animals, but this rule of grammar does not hold among the common people.

37:21. **I Herrens navn,** 'for heaven's sake', shows a sympathetic interest on the part of Brand.

39:12. **Nu går det op,** 'now it dawns on me'; the full expression needs the words **for mig.**

39:14. **I-hug(*)**, Dan. **ihu; at komme ihu(g),** 'to remember'.

39:15. **dal-strøgs slug,** lit. 'an abyss (or chasm) in a valley-tract'; may be rendered 'an isolated gorge'.

40:1. **gulv og toft,** 'floor and foundation'; **toft** means 'building plot'.

40:2. **skavl(*)**, '(projecting) snowbank'.

40:11. **skred = sne-skred,** 'avalanche'.

40:15. **Guds fred med dig.** Note Brand's strange sympathy for this wild creature. As appears later

(p. 159), she stands in a peculiar relation to Brand through his mother, something of which, however, he is as yet unaware.

40:18. jøklens vold, 'the glacial plains'.

41:2. Svarte-tind, 'Black Peak'.

41:3. det stygge-tøi, 'the horrid thing'; **tøi** meaning 'stuff' in a derogatory sense.

41:6. lange-lek, 'a stringed instrument'. The word is applied to a cittern-like instrument that gets its name from its 'long' shape. The O. N. verb **leika,** 'to play' also means 'to play on an instrument'.

41:7. Af slet blir slet kun, slet og ret, 'from bad things only bad can come, plainly enough'; **slet og ret** is the equivalent of Germ. "schlecht und recht." The line refers to the 'sluggishness' of the peasant and the 'frivolity' of Einar, both of which qualities are **slet,**—beyond hope of betterment, whereas, as appears in the next line, the 'evil' **(ondt)** that Gerd's 'wildness' represents, being a virile force, has possibilities in it. As Herford puts it: "In 'wildness', misguided and defiant thing though it was, Brand could not help recognizing something not only compatible with the force of character upon which that wholeness of life is based, but in a subtle way akin to it. He condemned it as men condemn the faults to which their master-bias leans." "Introduction", p. xxx.

41:24. fast, 'almost.'

41:25. på tvers ...... på langs, 'cross-wise .... 'lengthwise'.

42:2. glugg, an opening (for light). In as much as the phrase **på klem** (ajar) is here used in connection with **glugg,** this may be translated 'shutter', although it refers to the 'opening', and not to the 'cover' or 'shutter'.

42:3. trold, 'troll', 'monster'.

42:4. **bøder,** 'will expiate (mend)'.

42:8. **odels-mænd,** 'udallers', 'heirs'. In Norwegian law, **odel** has reference to the land-rights of the family,—the 'allodium', with right of redemption; hence **odelsmænd** are 'freeholders', as distinguished from 'renters' or 'tenants.'

ACT II.

44:2. **drog,** 'struggled'.

45:14. **det slår ej til,** 'it will not suffice'.

45:16. **skal skifte deles del af sit,** 'is to share his part of parts'.

46:11. **lig,** 'corpses'.

46:14. **det kendes hvem som holder ting,** 'it is evident who is holding court', namely, Death.

46:17. **hver-dags-nød,** 'ordinary distress'. Brand's argument in this passage may be summed up in the words: 'Whom the Lord loveth, He chasteneth'.

47:13-14. **et livs-folk....af trængslen suger marg og magt,** 'a people worthy to live....from distress draws marrow and strength'. These lines doubtless contain an allusion to the Norwegians of the 60's, with an implication that the stress of war in support of Denmark against Prussia might, as a chastening sacrifice, have been a blessing to the nation.

47:17. **den veke vilje skyder ryg,** 'the weak will shows resistance'; **at skyde ryg** is 'to arch the back' like a cat in the presence of a dog.

47:19. **men avler nød ej adelsfærd,** 'but if distress does not beget nobility of conduct'.

50:10. **Gør loss,** 'unmoor'; cf. Eng. "loose".

51:2. **flu,** '(a half-tide) rock', i. e. one that is visible at low tide.

51:5-6. **Er vejret sligt etc.,** 'whenever the weather is like this, with (thunder) clap and peal, the Dean

announces: no services'. These words are offered as an excuse for Brand not to venture out upon the fjord.

52:3. **øse-kar,** 'baler', 'scoop', from **øse,** 'to bale' and **kar,** 'a vessel', 'dish', or 'basket'.

55:2. **ende,** adv. 'right'.

55:3. **næs,** 'naze', 'ness'; the vowel in this word is, in literary Norwegian, usually short. The Memorial Edition accentuates this by printing 'ss'.— **svart**(*) for **sort**; cf. 33: 12, where Agnes says: **så sort mod sør; svart** seems perfectly natural in the mouth of the peasant woman, whereas **sort** is the natural word for the city-bred Agnes.

55:10. **han har den agter alt i læ,** 'it (the point) is already aft and to leeward'.

55:13-14. Note the alliteration in these lines.

56:8. **og kaster sten som kogle-korn,** 'and throws stones for magic effect', i. e. as a witch would scatter magic-working things. Herford translates the line: 'Flinging pebbles like witch-corn', and says, in a note, (p. 281): "The expression 'kogle-korn' is apparently original. Ibsen informs me that he meant corn used by witches in incantation". If one only could feel that poet and translator understood each other well enough to discuss satisfactorily a point of this nature! It is no reflection on either to question it. In the opinion of the Editor, the compound may and should be rendered without any reference to 'corn' in the sense of 'grain', which I take Herford's translation to indicate. The word **korn** in Norwegian also means 'a small round body', 'a grain', or 'particle', as in **sand-korn,** 'a grain of sand', **støv-korn,** 'a particle of dust'; cf. Germ. "Korn", which is common in this sense, and also Eng. in the phrases cited by Webster: 'corns of sand', 'a corn of powder', which usage is rare enough to doubt that Herford's bald

statement refers to it.—**gøgle,** 'to practice witchcraft', is the same word as Eng. 'to juggle'.

57:6. form-løst, 'irregular', 'an irregular proceeding'.

57:7. at træde op i fremmed kald, 'to appear in a strange parish (or congregation)'. Herford has it: 'to labor in a strange vocation', which does not fit the context. Note the word **distrikt** in line 11, which corroborates the idea of parish. The word **kald,** 'living', 'vocation' is often used in referring to a clergyman's district as well as to his clerical living, but lexicographers have not as yet recognized this usage. The word is frequently used in this work in the sense of divine 'call', as in 62:19 and 129:2. For other illustrations, see 106:23: **afkrogs kald,** 'out-of-the-way parish'; 121:5: **sjæle-hjord og kald'** 'parishioners and parish'; 146:2, **første mand i kaldet,** 'the leading man in the parish'.

57:8. gribe ind, 'interfere'.

57:12. Af den tvætted, i. e. **den tvætted af.**

57:13. stænk, 'stain'.

57:14. nu med stille sore træk, 'now with calm and open features'.

57:16. svigtende bedrag, 'betraying (i. e. false) illusion'. These words doubtless refer to the religious consolation that Brand had given the dying man. Brand had presumably offered him forgiveness of sins. But afterwards, when he noticed the two children that had witnessed the father's deed, and would in all likelihood be affected by it for life, the thought occurred to him that possibly the consolation he had given, and which had made it possible for the father to die 'calm and relieved', was a delusion. The children had not been taken into account.

58:5. som hans navn med brand-flek skænder, 'which mars (or shends) his name with a brand.'

58:21. ud kan brænde, 'can consume'.

58:22. denne tankes ådsel-bål, 'the carrion-fire of this thought', i. e. the impression of the father's deed can never be effaced (burned to extinction).

58:24-25. der har i-hænde just det store efter-mål, 'who have in charge the great after-suit'. In Old Norse times, the '**eptir-mál**', 'after-suit', was a prosecution undertaken after a slaying by the next of kin. Here, however, the word is to be taken in the sense that the surviving sons have in hand the father's cause—the results or rather effects of his crime.

58:29. This seems to be the first place that Ibsen touches seriously upon the question of heredity. The logic of the lines is plainly faulty, as the sons had inherited no criminal tendencies, but the whole passage is nevertheless a powerful appeal on the question of parental responsibility.

59:4. transporterte, 'transferred' (from father to son), 'inherited'.

59:5. skriver sig fra, 'originates with'. 'comes from'.

59:13. skyld-berg, 'mountain of debt'.

60:9. skel, imperative of **skele,** 'to look askance', 'to squint'.

61:18. dyrt på sul og sæd, 'a dearth of food and seed'; **sul,** 'meat', 'a fatty or succulent food eaten with bread'; O. N. **sufl.** Note the alliteration in **sul og sæd;** in comparison, **mad og sæd** sounds insipid.

62:3. røre, 'commotion'.

62:9. grube, 'pit' or 'mine', referring to the narrow valley as a place of abode.

62:12. odlet land, 'cultivated land'. For the word **odel,** see note to 42:8. As a verb, the word does not

appear in Dano-Norwegian; the dialect **verb is** "odla", 'to acquire prescriptive rights to land.' **Thus,** the participial adjective means '(land) which has been taken into possession'; from this it is not a long reach to the idea of cultivation. The Swedish "odla" has this meaning.

62:15. **døgn-værk-skvalder,** 'clamor of daily toil'.

63:6-10. Brand's answer is evasive; he feels the force of his own words as just used by the peasant.

63:24. **løftnings-flag,** 'flag of exaltation'.

64:10. **sture**(*) 'to be dejected';**sakke,** 'to lag'.

64:15. **skyld-slørt,** 'guilt-veiled'.

64:21. **d e r,** 'there', pointing to the peasants who have just left him.

65.3. **tufte,** 'seat (in a boat)', 'rowing bench', 'thwart'. The proper form of the word is **tofte;** no change is made on account of the rhyme.

65:4. **hav-råks-fråde,** 'the froth of the sea', 'spoondrift'. The word **råk**(*) is from **ryke,** 'to smoke', and has reference to the smoke-like spray driven into the air in a storm.

65:13. **runding,** 'roundel', 'circular form', here 'outline'.

65:16. **slag-lys,** 'streams of light', 'strong light', lit. 'thrown light', Germ. "Schlaglicht". In painting the word signifies a direct light thrown upon a picture.

65:27. **ansvars-tung,** 'fraught with responsibility'.

66:27. **vilje-grib,** 'vulture of will (self-will)'

67:2. **ved himlen,** 'by heaven!'.

67:3-6. Attention should be called to the fact that individuality and personality, as championed by Ibsen, find expression in the concept **at være sig selv.**

Ibsen stood for an individualism that was a **re-**

action against the great mass movements in politics and social life. He believed that the mass had become despotic. It is said that John Stuart Mill feared a development that would eventually have a pronounced Chinese quality; Ibsen felt that it would be essentially Egyptian. Individualism is a fundamental feature of the Teutonic race, and it finds a mighty echo in Ibsen. (See Lothar, p. 64.)

67:7-8. Cf. 58:32-33 and following lines. The idea is pertinently repeated here, just before the appearance of Brand's mother.

67:17-18. Om den visne ben-rad slænger stakken, som en fjær-hams lægg, 'on her wizened frame her skirts dangle like the folds of a feathered garment'. The word **ham** (in **fjær-ham)** means 'hide', 'skin', also 'covering', 'garb', originally used of certain animals: **at skyde ham,** 'to slough'. The word appears in a multilated form in **legeme,** the normal form of which would be **lig-ham;** cf. Germ. "Leichnam."—**lægg,** 'fold', 'plait', 'tuck', from **lag,** 'layer', or possibly **lægge,** 'to lay'.

67:21. stabbur(*), 'store-house' (on pillars), through assimilation from **stav-bur,** 'stave-bower'.

68:2. hun. In the Norwegian dialects, as originally in all Teutonic languages, the 'sun' **(sola)** is feminine. The word gives a pleasant provincial flavor to the mother's speech.

68:5-6. The mother is not accustomed to sunlight. Her home was **i skyggen af en skogløs hej** (25:12); see also Brand's reply, 68:8-9. Ibsen was the first Norwegian author to dwell on the somber and austere phases of Norwegian scenery. Previous writers seem to have viewed it only in summer mood. See Jæger: "Henrik Ibsen," p. 178 (Payne's translation, p. 160). See also Lothar: "Henrik Ibsen," p. 61.

68:10. Der blir en frossen, som is-tap-kallen over fossen, 'there one becomes frigid (i. e. as indifferent to danger) as the icicle hanging above the cataract'. The point is that Brand has dared to cross the fjord in a raging storm; she thinks he ought not to complain of his sunless home, for it has made him both strong and courageous. — In the compound **is-tap-kall,** the word **kall** is a dialect form, which ordinarily means 'old man' (a cognate form **kar** means 'man'), Dano-Norw. **karl.** It appears in a number of dialect compounds where it indicates the male of animals, as **bjørn-kall,** 'he-bear', **and-kall,** 'drake', exactly as the word "jack" is used in the English "jack hare", 'a male hare'. Like the English word "jack," **kall** may also mean a mechanical contrivance, or subordinate part of a machine, as **snøre-kall,** 'a top', **vind-kall,** 'a scare-crow that revolves in the wind', and **kvern-kall,** 'the axle of a mill-wheel'; cf. Eng. "smoke jack," "jack rafter" etc. The word **kvern-kall** may have suggested the new compound on account of the position of the icicle with reference to the waterfall. The word **istapkall** would therefore seem to mean 'icicle-shaft'; the latter part of the compound adds nothing to the force of the phrase in English, but it should be noted that it stresses the Norwegian compound. An equivalent stress in English may be approximated by using an adjective, as 'the giant icicle'.

There is a possibility that the word is intended as a personification, when it would mean 'the icicle fellow', but the Editor doubts this.

68:13. Note the sarcastic emphasis on the word **tør,** 'dares'.

68:17. At bort jeg fór, dig tyktes bedst, 'that I went away, seemed best to you.' She wished to have him become a minister, so that he might look

after her spiritual needs, — intercede for her on her death-bed. See 74:10-13.

68:18. **Ja, det var skelligt nu som da,** 'yes, it would be as reasonable now as (it was) then', i. e. 'there is the same reason now for my desiring you to become a minister as there was then'. The verb **var** is here a potential subjunctive. (See Falk & Torp: "Syntax", p. 186.) As Dano-Norwegian grammar has no preterite subjunctive, it is usual to say that a form like this is a preterite indicative used instead of a conditional form — here **var** for **vilde være.** The sentence might be worded: **Ja, det vilde være lige saa rimeligt (skelligt** is an unusual word) **nu, som det var da.**

68:19. **det trængtes vel,** 'it was very necessary'.

69:3. **vær var om livet,** 'be wary of your life'.

69:17. **Du slutter af, som tagryg-lægten,** 'you complete as the ridge-board'; **slutter af = afslutter.**

70:9. **på mig,** 'with me', 'on my person'.

70:15. **en hvid,** 'a mite'; an old Danish coin of small denomination; cf. German "Weisspfennig"; may be rendered 'a penny'.

70:22. **rutte med livet,** 'waste (be reckless of) one's life'.

71:5. **Jeg kræver ikke klap og smek,** 'I do not crave caresses and flattery'; **smek** is undoubtedly based on the dialect word **smeik** (in some districts **smek**), 'flattery', 'ingratiating speech', and also 'caresses'. According to Aasen, the verb "smeikja" means primarily 'to stroke', 'pat', 'caress', and secondarily 'to flatter', ingratiate one's self'. Storm ("Retskrivning" II, p. 80) thinks that the word in this line 'sounds Swedish', in which language it is common in the sense of 'caresses', 'fawning'. Falk & Torp: "Ordbog" does not give the word. As in

Swedish, the vowel is long, and hence the word rhymes perfectly with **vek** in the following line.

72:12-13. som skæmmer sjælen, lig et ar ifra et helet hare-skar, 'which mars the soul like the scar of a healed hare-lip'. In all editions of "Brand" after the tenth (1885), line 12 is printed: **som skræmmer** [frightens] **sjælen lig et ar.** The Editor has always considered **skræmmer** a misprint, and hence was surprised to find it in the Memorial Edition of Ibsen's works (Mindeudgave, 1906), under the editorial supervision of Professor Johan Storm of the University of Christiania. The oversight may be accounted for by the fact that, in the context, **skræmmer** has, in a hasty reading, a semblance of sense; but when one ponders on the line for the purpose of exact rendering into another language, the inadequacy and inappropriateness of the word is likely to be felt. Passarge's translation into German correctly renders the passage:

'Die Seele schändend wie die Narbe,
Die von der Hasenscharte blieb.'

But in the authorized Berlin edition of Ibsen's works, published by Brandes, Elias, and Schlenther, the passage is rendered:

'Der meiner Seele ward zur Qual
Wie einer Hasenscharte Mal'.

Making all allowance for a metrical translation, it is evident that "ward zur Qual" is the intended equivalent of **skræmme**, showing that the translator used a recent edition of "Brand", — one with the misprint. The prose translation by William Wilson, 1891, gives the passage: 'it seams my soul, like the scar of a healed hare-lip', and Herford's metrical version reads: 'that seams my soul with foul device', indicating a text with **skæmmer.** The vowel in **ar,**

sometimes written **arr**, is short, and hence does **not** rhyme perfectly with **-skar**; this is a Norwegian form for the Danish **skaar.**

72:21. kuld-slået lin, 'fresh (bed-) linen'; **lit.** 'chill-stricken linen', i. e. linen from which the chill has been taken. Cold linen that has been warmed has a fresh, clean odor. The Memorial Edition has **kuldslåt,** contracted to fit the meter. Cf. the analogous form **vejrslåt,** used by Ibsen in "Kærlighedens Komedie".

72:22. **på gangen,** 'in the hall-way'.

72:24. **rakt,** adv. from **rak**(*), straight.

73:3. **ilsk,** 'fierce', 'furious'; the Dano-Norw. substantive is **ildske,** Norw. dial. **illska,** 'anger', 'passion', 'fury'. The adjective as used in the text seems to be based on the dialect **ilsken,** but may have been suggested by the Swedish **ilsk.** Falk & Torp: "Ordbog" does not give the adjective as used by Ibsen, but the Danish **ildsk,** derived from **ilde,** 'bad', 'ill-tempered'.

73:8. hun vejred efter gemslers spor, 'she sniffed for the trace of hiding-places'. O. N. **geymsla** 'care', 'keeping', is synonymous with Dan. **gemme-sted,** 'hiding-place'; **at lege gemsel,** 'to play hide-and-seek'.

73:24. **det står mig for som lys og flugt,** 'it seems to my mind's eye like light and flight (i. e. fleeting light)', namely, **kærlighed,** as explained in the succeeding lines.

73:28. svar, 'heavy', 'difficult', here 'hard': an old Danish word, now retained only in a few phrases in the form **svare,** as **en svare møie,** 'a great difficulty'. The usual word in the sense indicated **by** the text is **tung** or **svær,** Germ. "schwer".

73:30. hus-mands-gut, 'cotter's (tenant's) son,' hence poor and of humble station. A peasant who owns his farm is a **gaard-mand.**

74:3. **øge**, 'to increase', 'augment'; the more common form is **for-øge**.

74:14. **både fast og løst**, 'both land and chattels'; **fast**, 'fast', 'firm', and **løst**, 'loose', are adjectives used substantively; cf. **fast eiendom**, 'real property', and **løs-øre**, 'moveables', 'chattels'; O. N. **fastr eyrir** and **lauss eyrir**; (**eyrir** means a medium of exchange, hence 'property'). The common phrase **både løst og fast**, where the order of words is different, means 'all sorts of things', 'indifferent things', 'good and bad'.

74:18. **langs li og led**, lit. 'along mountain slope and waterway', i. e. 'among the fells and fjords'. **led** ordinarily means 'a channel between islands and mainland', or a 'waterway'; an older meaning is 'way', 'road' as in the common phrase **langt af led**, 'far out of the way', 'from afar' (cf. 143:8). It is thus possible that **led** in this line does not mean 'waterway'.

74:25. **I tingen er på livet nær**, 'you have the thing in your hands', (lit. 'near the body of the thing'); **liv**, besides the meaning 'life', has in many phrases of German origin the idea of 'body', as in **med liv og sjæl**, 'with heart and soul', Germ. "mit Leib und Seele".

74:29. **af sammenlagte rækker år**, 'of added series of years'.

'That years, if steadily amassed,
Will yield eternity at last'. (Herford.)

75:10. **sker fyldest**, 'are satisfied'.

75:21. **sjæle-lån**, 'soul-loan', 'God-given soul', 'talent' (in a biblical sense).

75:23. **dyndets skimmel**, 'the mold of earth', lit. 'the mold of mire'; **dynd**, 'mire', is from old Dan.

dy (as in **dy-våd**); **skimmel**, 'mold', 'mildew', is derived from Germ. "Schimmel", 'mold', 'film on liquids'.

76:7. **vilje-tvættet,** 'will-washed', 'cleansed in will'.

76:16. **for-skingre,** is doubtless the Swedish word **förskingra,** 'to dissipate', 'waste'. Falk & Torp: "Ordbog" does not give the word. See Storm, "Samtidens Festskrift", p. 197, who considers the use of the word a poetic license.

76:17. **hvid,** see note to 70:15.

76:18. **id,** 'occupation', 'deed'; in the Norwegian dialects, 'efforts' (which fits this context). The vowel is long.

76:22. **bræ**(*), 'glacier'; **is-bræ** is also common. In the dialects the word means 'a mass of snow (especially glacial snow) on a mountain'. The ordinary word for 'snow-bank' is **fonn,** but this word also is applied to glaciers, as the **Folgefonn** in Hardanger, and **Breifonn** in Røldal.

76:23. **her skyder giftig tanke-grøde,** 'there shoots up here a crop of poisonous thoughts'. Herford (p. xcv) thinks the phrase too exuberant for the soul-less peasant-woman: "the Wergeland touch is perceptibly discordant."

76:24. **klumre solskins skær,** 'sultry sunlight'; **skær,** 'gleam' (of light), as an adjective, means 'pure', 'light', 'clear'; cf. Eng. 'sheer', which is of Scandinavian origin.

77:9. **skal svale svien i dit blod,** 'shall cool (soothe) the smarting in your blood'. Note the alliteration.

77:18. **Slå af,** 'come down (on your price)', lit. 'knock off'.

77:19. **Kast midt-fjords barn af båden,** 'in mid-

fjord throw your child (i. e. your gold) out of the boat'. Wilson translates this: 'Cast a child from a boat', and Herford: 'Toss a babe overboard'. In both, the indefinite article is plainly wrong and misleading. There can be no doubt that **barn** refers to 'wealth', as in 78:14: **Mit gods, mit smertens barn, mit gods.** Herford has an explanatory note to his translation, in which he says: 'Brand means that to ask in God's name "less" for God than that "all", which was His due, was as logical as to commit a gross crime and expect God to "bless" it'. To venture a guess: Herford has been misled by Passarge's version:

'Es wär' der selbe Widerspruch,
Als würf'st dein Kind du über Bord,
Und bät'st um Segen für den Mord.'

There is nothing hypothetical about Brand's reply; his words are as direct and emphatic as the mother's, just preceding. Note, also, her words in 78:1: **Kræv anden bod,** — other than what? Surely it is more natural to suppose that she refers to words just uttered by Brand: **Kast midtfjords barn af båden,** than to any previous statement. The recent Berlin edition renders the lines:

'Wirf's in den Fjord und bete,
Dass dich die That bei Gott vertrete.'

This accords with the Editor's interpretation.

78:3-4. Går en det største udenom, al resten mildner ej hans dom, 'if one shirks (lit. goes around) the greatest, all the rest (**sult og tørst**) will not mitigate his sentence'. In all the editions of "Brand" after 1870 (beginning with the 6th), line 3 is printed: **Går end det største udenom.** After most careful consideration the Editor came to the conclusion that **end** in this context did not make sense, but

was not disposed to make any change in the **line,** as all the editions to which he had access had the word **end.** Just before sending his manuscript to the printer, however, he obtained a copy of the 5th edition (1868), where the line reads as given in the text. With the retention of **end, det største** would have to be taken as the subject of the verb, a very doubtful, not to say impossible, combination, whereas with **en,** the line seems natural, and satisfies the context perfectly. The following line from Paludan-Müller's "Adam Homo" (I, 395), presents a parallel construction, and has the same inversion of the preposition **udenom** and its object:

"Naar selv De Maalet skyder udenom."

See "Preface" for a discussion of the various editions of "Brand".

78:5. kirke-blok, 'poor-box', 'contribution box in a church', made, as the word **blok** indicates, from a hollowed block or log.

78:8. bods-værk, 'penance'.

78:9. som Hjob, 'as Job', i. e. 'in a penetential spirit.'

78:17. nor, 'babe'. This is a Danish poetical word, found only in the singular. Its use in Norwegian literature must be viewed as a poetic license. Cf. the much better Ibsenian compound **vugge-barn** in Margretes lullaby in "Kongsemnerne":

"Guds engle små, de våger
for vugge-barnets fred."

78:18-19. Note the wonderfully pithy force of the simple words of this couplet.

79:10. klemme verden mellem skjolde, i. e. 'vanquish the world'. The figure is taken from the Viking method of subduing a berserk by 'pressing him between shields'.

79:18. **udad,** 'outward', i. e. 'into the wide world'.

79:19. **skyld-betvinger,** 'vanquisher of crime', referring to himself.

79:20. **stævned stor på støjens strømme,** 'sailed (steered) proudly on the streams of tumult', i. e. 'marching proudly through the tumultuous world'; **stor** is 'large', 'tall', 'erect', hence 'proudly'. Alliteration runs riot in this line.

79:27. **et digt,** 'a poem', here 'imagination', 'a dream'.

80:1. **kun et viddens glimmer-syn,** 'a glimmering vision of the moorland', 'an ignis fatuus'; **vidde** is a derivative of **vid,** 'wide'; in Norway it is applied to the extensive uninhabited mountain tracts, as **Hardanger-Vidda.** The title of Ibsen's well-known poem **På vidderne** may be translated 'On the Heights'; Wicksteed: "Four Lectures on Henrik Ibsen," p. 11, renders it 'On the Viddes', which is not very illuminating.

80:19. **grant,** 'plainly'; in modern Danish the word is used only as an adverb; the Norwegian **gran** means 'thin', 'slender', 'fine'; of voice or sound, 'fine', 'high'. The vowel is short.

80:20. **frelsens helse-bod,** 'the message (lit. remedy) of salvation.'

81:3. **to-mands-tale,** 'in private'; Germ. "unter vier Augen."

81:17. **Kom ihug,** 'remember'; see note to 39:14.

81:19. **Gå med Gud,** 'go, and God be with you'.

82:3. **får jeg ord,** 'if I find words', i. e. 'if I have anything to write about'. These words may mean: 'if I get word', i. e. 'if I hear from home', but the context seems to favor the former reading.

83:4. **stængt i revnens halv-nat inde,** 'imprisoned in this sunless gorge'.

83:6. **stur(*)**, 'sad', 'dejected', also 'serious'; here 'somber'.

83:10. **intet eller alt,** 'all or nothing'. This is the first enunciation of Brand's terrible motto; it becomes the hinge on which the various crises in the drama turn.

83:13. **prutnings-mon,** 'margain for haggling'. The vowels are short.

ACT III.

86:1. **brøst,** 'wrong-doing', 'fault', here 'sin'.

86:10. **Det slog ej ind,** 'it did not prove true'.

86:15. **det isner i dit veke sind.** 'it chills your delicate heart'; **sind** as in **et let sind,** 'a light heart'.

86:17. **det ligger midt i urd og skred,** 'it lies in the midst of wild ravines and glacial snow'. In regard to **urd,** see note to 36:23; **skred** here means **sne-skred** (cf. line 19).

86:19. **bræ.** See note to 76:22.

87:4. **som inde i en hul-falds-fos,** 'as if behind a leaping cataract'. The compound does not appear in any dictionary, but there can be no doubt about the meaning of it: 'the hollow behind a waterfall'. This description has been traced to an impression that Ibsen received on a tour in 1862 (see note to p. 35), when he saw the ruins of a parsonage destroyed by a landslip. He found the minister with wife and infant quartered in a peasant's home on the mountain side. Asked if she did not fear a similar catastrophe here, too, she replied that the house was so near the mountain wall that an avalanche would pass above it without touching it.

87:14. **løndoms-fuld,** 'secret'; the usual adjective

is **lønlig**. Storm, "Samtidens Festskrift", p. 194, calls attention to this new word that has won favor with later writers, and says: "Among the new things in Ibsen are the new or rare words and compounds. They are not numerous, but all are so apt and excellent that one does not feel certain of their newness".

89:2. **signe**, 'bless'. The usual form of the word is now **vel-signe.** The older word **signe,** 'to make the sign of the cross', got to be so common with witches and sooth-sayers that it was discarded in religious phraseology. It is still common in the Norwegian dialects, especially as a greeting: **Signe arbeidet, signe maten** (food), according as one is found engaged working, eating, etc.

89:21. **dulme,** 'allay', 'soothe', here 'suppress', 'extinguish'.

89:25. **glorie-glød**, 'golden halo', 'aureole'.

90:1-6. Note this fine reference to the gentler phase of Brand's character, exhibited when he found willing acquiescence to his spiritual guidance. Cf. 77:6-9, where Brand indicates to his mother what he would do in case she yielded.

90:7-8. **I to slog mildheds-åndens himmel-bro,** 'you two built the heavenly bridge of gentleness (of spirit)', i. e. between him and his parishioners.

90:9-10. The same thought is found in Bjørnson's beautiful tribute to his home in the poem "Mit følge":

> "Hvem ej har kærlighed i det små,
> han kan ej mængdens, ej mindets få.
> Hvem ej kan bygge sit eget hus,
> hvad stort han bygger, går og i grus.
> Med sejr fra Moskva til Kartagena
> han dør dog ensom på Sankt Helena."

90:26. olje-lunden, 'the Mount (lit. 'grove') of Olives'.

91:3. den måtte ud til bunden, 'it had to be drained to the dregs'.

91:12. martrens ild, 'the fires of torture'; **marter** meant originally 'suffering on account of one's faith', but it is now used, as here, in the sense of **pine**, 'torture'.

91:13-14. Wilson renders this couplet: 'That thou c a n s t not will asuredly be forgiven thee, but that thou w i l t not, n e v e r'. Cf. 16:16, which is a similar couplet.

91:19. mig tykkes svimle, 'I seem to grow dizzy'. Cf. the Eng. "methinks".

91:20. jord-tung, 'clogged with earth'.

91:24. hvis halvt det øves og på skrømt, 'if done fragmentarily and with dissimulation'.

92:14. hast-værks-pagt, 'hasty compact'; refers to Brand's pledge to remain in his home-district, and not to 'hasty marriage', as Herford ("Introduction", xcvi) seems to think. See note to 92:20. Cf. 80:8, 81:1-10, and 83:1-6.

92:17-18. Cf. Wilson's: "Made in a minute, marred in a minute'.

92:19. klokke-slag, ordinarily 'the stroke of a clock'; here it surely means the 'note of a bell'.

92:20. kan vække for en sommer-dag, 'can arouse (one) for (i. e. conjure up) a summer day'. These words must be read as a reply to the doctor's words in 9-10 and 13 above, and have no reference to 'hasty marriage' (see note to 92:14). The doctor is a plain-spoken man, but there is not the slightest excuse for him to question the love-relations of Brand and Agnes. He was only anxious to induce them to change their place of abode.

93:11. kløgt, 'practical sense', 'sagacity'.

94:3. stakkel, here 'creature', a Danish form; the Norwegian is **stakkar** (adj. **stakkars**), derived through assimilation from O. N. **staf-karl,** 'a wandering beggar', lit. 'an old man with a (beggar's) staff'. Ibsen's language gradually became Norwegianized (i. e. spoken Norwegian rather than Dano-Norwegian literary usage was more and more recognized). "Peer Gynt" gives striking evidence of change in this respect; there the form **stakkar** is used in accordance with the provincial character of many of the scenes. Later he compromised with Danish **stakkel,** using the form stakker, which is a rare form in Norwegian speech. See Storm, "Samtidens Festskrift", p. 187.

94:17. mande-viljens "qvantum satis", 'a plenitude (sufficiency) of human will'. The Latin phrase is a remnant of Ibsen's apothecary days in Grimstad, as it is used by physicians in writing prescriptions, meaning 'as much as is necessary'.

In a letter to a friend in Norway, dated May 4, 1866, Ibsen says concerning this phrase: "Du siger, at de lærde bryder sine hoveder med "qvantum satis". Det var dog mare i min tid godt latin; — men rigtignok "doktorlatin" . . . Derfor er det også **doktoren,** som i digtet først bruger udtrykket, og det er erindringen herom, som bringer Brand til at gentage det" (See last page of the drama).

95:1. Conto caritatis, 'charity account'. Herford, p. 282, refers to the Latin phrases in this passage as 'macaronic scraps', which they surely are, but it should be said that they do not strike a discordant note on the Norwegian ear, or surely Ibsen would not have reverted to them again in one of the most striking passages of the drama — the last page.

95:8. lefle-spil, 'coquetry'.

95:9. skred, an archaic Danish form for **skraa,** 'sloping'; in Norwegian dialect **skreid** (which word Ibsen may have had in mind) also means 'slippery'. Cf. Hans Ross, "Norsk Ordbog".

95:10. den knappes af — i kærlighed, the dash indicates the ironical tone of the words following.

95:16. der er et ly. In all editions after the 9th, except the 16th, 1905, the first word of this line is **det; der** is more in accord with Dano-Norwegian literary usage, and is undoubtedly the word Ibsen used. **Det,** however, is coming into favor as the expletive, due to dialect influence. See Falk & Torp, "Syntax", pp. 6-12, also Flom's edition of Bjørnson's "Synnøve Solbakken," note, p. 83.

95:17-18. These lines indicate that Agnes cannot rebut Brand's argument; her instinct, however, does not succumb.

96:1. først det at ville korsets død, 'only this, to will the death of the cross'.

96:4. først dette, 'this alone'.

96:7-8. These lines reveal, in connection with Brand's previous argument, on what conditions his principles will permit him to practice love and charity. Agnes rightly feels that the demand is fraught with tragedy. The passage is important in the interpretation of the last part of the drama.

96:12. ens bedste kærlighed er had. There can be no doubt that this line expresses Ibsen's own attitude toward his contrymen while he was at work on "Brand". His love for his people had assumed the guise of chastising hate. But, as was the case with Brand (lines 13-14), it doubtless cost him a struggle to apply the lash. A letter to Bjørnson in Sept. 1864, contains this homesick sentence: "I long (**tørster efter**) to receive the most trivial letter from home [Norway]". In a letter of the

January following, also to Bjørnson, he apologizes for having previously written him on affairs in Norway 'in an unkind, bitter, perhaps exaggerated tone of hopelessness'.

96:15. **dreng**, Danish for the Norwegian **gut**, 'boy', was not objectionable in Norway in the 60's, especially not in verse. Ibsen does not use the word in his social dramas.

96:16. **hodet=hovedet**, a new form in the literature of the 60's, which has since become common.

96:18. **der ej ved hjælp og råd**, 'who is in despair'.

96:21-22 **barnets hæl endnu ej verdens-slangen bed**, i. e. the child is pure and innocent.

97:3 **Det brænder i hans stramme hud**, 'his skin is dry and hot (feverish)'; **stram**, 'tight', here means 'parched (with fever)'.

97:9. **far**, 'father', as applied to a priest, but no longer commonly used in addressing a clergyman. Ordinarily the word **prest** is used, as in Bjørnson's story "Faderen" where this usage occurs twice: **Jeg hører dette, — og her er ti Daler til Presten.** The pronoun is rarely used in Norway at present in addressing persons with either an official or professional title. For the colloquial use of **far**, see dictionary.

97:12. **ugrei slags**, 'a complicated sort'.

98:6. **Jeg glemmer sent**, 'I am slow to forget'.

99:13. **med sang og skræk i knibens stund**, i. e. **med salmesang og skrækkens bøn** etc., with psalm-smiting and terror-stricken petition', i. e. 'with lamentation and weeping at the critical moment'.

99:14. **en dommer smøres nemt om mund**, 'a judge is deftly decoyed (coaxed, lit. 'buttered about the mouth')'.

101:6. **slappe sejgheds trods**, 'passive, stubborn

defiance' (Wilson), 'dull defiant stubbornness' (Herford); lit. 'the defiance of sluggish tenacity'.

101:11. **Nej, der du har til rædsel ret,** 'no, there you are woefully right.'

101:14. **får en det drevet til,** 'if one contrives (manages)'.

101:15. **en lov-prist ubekendt,** 'a lauded anonymous (donor)'.

102:1. **frist frodig eller vind-tør gren,** i. e. 'try the strongest or weakest of men', or possibly, 'try young or old'.

102:3. **jord-træls-tanken,** an Ibsenian compound equivalent to 'the materialistic idea'.

102:5. **støv-livs-ranken,** 'the vine of earthly things'.

102:16-19. See note to 96:12.

103:7-8. **Herren tør, hvad 'Isaachs rædsel' turde før,** 'the Lord (of to-day) dares, what the "terror of Isaac" (Jehovah of old) dared'.

103:10. **sige fra sig=frasige sig,** 'to renounce'.

103:14. **det glap,** 'it failed (as such)', from **glippe,** 'to slip'.

104:11. **vinde indgang,** 'win favor', 'be successful'; **ærend** is the form used in the Memorial Edition; previous editions have **ærind;** Aars, "Retskrivningsregler", writes **erende.**

107:21. **bygden.** In both "Brand" and "Peer Gynt" the exigencies of rhyme demand the provincial pronunciation, namely, "bøiden".

108:3-6. This passage is plainly addressed to the Norwegian nation for its failure to render aid to Denmark in the war with Prussia in 1864. (See note to 250:14.) **små-folk,** 'humble folk', 'a little nation'; the common meaning of the word is 'little ones (children)'.

108:10. i verdens store formåls kasse, 'the coffers of the world's great aim and end'. Cf. 109:25.

108:16. kong Bele, one of the legendary heroes of "The Saga of Frithiof the Bold", the scene of which is laid in Sogn, Norway, in prehistoric times. The Swedish poet Esaias Tegnér (1782—1846) drew largely on this saga for his "Frithiofs Saga", of which there are many translations into English.

108:27. i brand-værks-stævne, 'at burnings', lit. 'at gatherings for burning'. In Old Norse times, an enemy's house was sometimes surrounded at night and burned. Cf. the burning in "The Story of Burnt Njal". This is the title of Dasent's translation of the Icelandic saga.

109:27. adelskab forpligter, 'nobility has obligations', 'noblesse oblige'.

110:2. mulde ned, 'to turn to dust', i. e. 'to destroy', 'dissipate'.

110:5. klokker, 'parish clerk'.

110:11. lades leve, 'is toasted', 'hailed' with the expression **Længe leve!**

110:23. løftnings-tvætt, 'wash of exaltation', here 'exhilaration'. Ibsen was particularly fond of both of these words; see 62:24: **løftningsflag,** 79:24: **løftningsjubelen,** 76:7: **viljetvættet,** 111:18: **løftning,** and 116:3: **løftnings lyst og harm.** The whole passage is a fine illustration of the 'skill with which utterly unlike styles are pressed into the service of dramatic portraiture'. (Herford). Note the mingling of prosy and poetic theme.

111:5-6. Cf. a passage in a letter to Bjørnson, Sept. 16, 1864: "Vor gamle historie får vi nu slå en streg over; thi nutidens normænd har åbenbart ikke mere med sin fortid at gøre, end grækerpiraterne har med den slægt, der sejled til Troja og blev hjulpen af guderne."

111:12. **jer sløvheds skalke-skjul,** 'a cloak (false pretext) for your sloth'; the compound, which is now used only in the transferred sense of 'false pretext', 'mask', 'stalking-horse', contains the words **skalk,** 'rogue' and **skjul,** 'hiding-place'.

111:17-20. Note the fine Ibsenian satire of these lines, aimed at the officials as the guardians of 'intelligence'.

112:13. **tve-skær,** 'cross-light', 'double light'. Storm, "Festskrift", p. 193, calls attention to this apt word; the Danish equivalent is **tvelys,** from the German "Zwielicht."

113:1. **går i-svang,** 'are rife', 'prevalent'; cf. Germ. "im Schwange gehen".

113:4. **yrke=virke, arbeide,** 'work', 'toil'; O. N. **yrkr dagr=virkr dagr,** 'work day'.

113:9-10. Note the definition of **kaldet,** 'the (divine) call'. "Brand stands on purely Ibsenian ground when he preaches as he does on almost every page, "Be yourself", and when he means by that essentially a triumph, as we might prefer to say, of character over impulse and over circumstance. Will thus becomes the very essence of moral advance, and he urges it with Carlylean vehemence" (Herford). Herford calls attention to the fact that Wergeland, in a little poem, "Efter Tidens Leilighed", had expressed the ideal "Be yourself", a couplet from which reads:

"Vær i et og alt dig selv!
Det er Sejrens Kunst, min Sjæl!"

113:21. **pukket,** 'stamped', crushed'. The 16th edition has **plukket,** which is a misprint.

113:22. **som malm-støbt,** 'as though cast in brass'.

113:13-24. These vehement words reveal Ibsen's intense dissatisfaction with Norwegian political and

governmental affairs during the 60's. See note to 96:12.

114:5. Og dog jeg gør det!. Cf. this defiant line with a passage in a letter to Bjørnson (Sept. 12, 1865), where Ibsen intimates that the publication of the work in hand ("Brand") may not promote his application for aid from the Storthing: "Gud straffe mig, om jeg af den grund vil eller kan stryge en eneste linje, hvorledes den så end kommer til at smage disse sjæle i lommeformat."

114:17. udmarks vik, 'out-of-the-way nook'; **vik,** 'bay' or 'cove', does not rhyme with **krig** in the following line. The older form **vig** might well have been used except for the fact that **vik** is more in conformity with the linguistic modernness of "Brand", and is the form used elsewhere in the drama. Cf. 23:9 and 106:7. Storm, "Retskrivning", I, p. 85, notes the word in this line in discussing Ibsen's smuggling in of Norwegian forms. See Aars, 5, a.

114:19. sør-på(*)=sydpå, 'south'.

114:21. lyse møde, 'announce (or call) a meeting'.

116:3. løftnings lyst og harm, 'desire for exaltation and spirit of indignation (righteous wrath)'; **harm** as a substantive is a Norwegian dialect form (also Swedish and archaic Danish); the Dano-Norw. word is **harme.**

116:5. slog ikke blodløst han ihjæl, 'has he not stifled'.

116:16. efter skøn, 'according to equity', in this context.

117:1. I brødens kvalm, på dødens fjæl, 'in the torture of crime, on the bed of death'; **kvalm** means primarily 'suffocating air', and in a transferred sense 'a choking sensation', but it is here used in the sense

of **kval**, 'torture', with which word it is related (cf. **kvæle**, 'to choke'), as in the following sentence from a Danish sermon of 1721: "Naar vort Hierte vansmægter, kan da al Verdens Guld og Gods stille en eneste Qualm?" 'when our heart languishes, can then all the wealth of the world assuage a single torture?' — **fjæl** suggests **senge-fjæl**, 'bed-board', hence 'bed'.

117:5. hin lovens pagt, 'that ancient covenant of the law', i. e. 'the Mosaic law'; the word **hin** suggests remoteness, hence 'ancient'.

117:10. human, 'humane'. The word proves a powerful irritant to Brand.

117:20. humanist, 'humanitarian'. From this passage it is evident that Brand's God is the 'God of Law'; not the 'God of Love.'

117:24-25. soningsværket=forsoningsværket, 'the work of atonement'; **sagtens blev et diplomatisk himmel-brev**, 'I dare say would have been a diplomatic correspondence'. "Christ is for Brand the heroic martyr rather than the Redeemer; man has to redeem himself by crucifying his own flesh". (Herford.)

118:13. den skat, cf. **sjæle-lån**, 75:21, and **Gudsbilledet**, 76:6.

118:15. Note the fine spirit of determination in this strong passage. Temporarily, however, it is most effectively dissipated by the doctor's persuasive appeal in behalf of the child, making a dramatic situation of the keenest interest.

121:10. krænget køl, 'upturned keel', i. e. 'capsized boat'.

121:19. nu lyser presten messe-fald. See note to 51:6.

122:6. rygtets brand-pest' 'the blight (pestilence) of calumny'.

122:17. sig tænke lod, 'were conceivable'.

124:16. trold og draug, 'trolls and drougs'. The word **draug** is applied in Norwegian folk-lore to a malevolent watersprite that is supposed to work much mischief to sea-faring folk. The word appears in "Peer Gynt"; Archer renders it 'droug'; it is as untranslatable as **trold.** The characteristics of the monster are vividly portrayed in Jonas Lie's "Den Fremsynte". See also "Weird Tales from Northern Lands", which contains a number of Lie's stories (including some from the first volume entitled "Trold") translated by R. Nisbet Bain.

124:14. Note that Gerd always appears in the critical moments of Brand's life, sounding a warning note whenever he is in doubt or danger, thus indicating that she represents a phase of his nature. She represents more than this, as we shall see, but the special significance of her appearance here is that, as a whisper of conscience, she indicates that Brand has, in spirit, deserted his post of duty, and flashes forth the consequent results. Unconsciously Brand has yielded to the spirit of compromise, represented in Gerd's next speech (125:10) by the statement that the minister has disappeared on the back of the hawk, a symbol of the spirit of compromise, against which Brand has been waging war. For further discussion of this enigmatical character, see notes to pp. 265-7, and the Introduction.

126:21. grav-brudds-værge, 'guard against grave-breaking'.

126:24. skin-dødt trold-barn, 'apparently dead troll-child'.

126:25. berg-skreds-blok, 'boulder' (carried down the mountain-side in a land-slip).

127:9. Han, i. e. 'the Evil One'.

128:11. Aldrig var jeg moder da, 'I were not a

mother then', i. e. she sees that it is his duty, as a minister, to stay, which means the death of the child. She can obey. but cannot speak the decisive word that determines the fate of her child. Brand feels the force of the remark with reference to his duty — as a minister. Cf. 129:6.

130:4. Jesus, Jesus, giv mig lys. Note that in his despair, Brand here for the first time calls on Christ, in stead of bowing in homage to the stern decree of his Jehovah. Cf. Brand's craving for a loving God in 135:9—30.

ACT IV.

131:6. lin-skaut(*), 'linen head-dress'.

134:16. hav-råks-fråden. See note to 65:4.

134:26. Note the pathetic tenderness of this exquisite passage.

134:29. sorgens spurve-kvidder, 'the sparrow-twittering of grief', i. e. 'chirping the still small notes of grief.'

'Still must croon without relief
The low swallow-song of grief.'—(Herford).

135:10. som i sorgen er mig mødt. See note to 130:4.

135:19. Og jeg tørster. See note to 96:12.

136:23-26. Brand seems to find in Agnes's human love a substitute for divine love. He dares not look upon God as a father, but as a master. Cf. 89:17.

136:30. den ene, 'the one (thought)' concerning her child.

136:31. et digt, here 'a dream'.

137:21. sammen falder, 'are identical'.

138:9. drage brikke, 'draw lots'; usually **brikke** means a 'man' or 'piece' in a game, as of chess;

originally 'a disk of wood', 'a trencher', the **board** on which a game was played.

138:29. **fore,** 'course', 'conduct', 'doings', an archaic Danish word, derived from the verb **fare**.

139:14. **foruden viden,** 'intuitively'.

139:18. **af sig samme tanke fødte,** 'expressed (lit. gave birth to) the same thought'.

139:19. **vildt forreven,** 'wildly disordered (in mind)'.

140:6. **blå-lys-blink.** See note to 11:12.

140:8. **det sande skabnings-rige.** In some editions after the 6th, the compound appears incorrectly as two words, with the article **det** changed to **den**. The 5th edition has **Skabningsrige,** without the hyphen.

140:12. **ind-ad mod det inderlige,** 'inward toward the heart'. In modern usage **inderlig** means 'sincere', 'heart-felt'; in older Danish (15th and 16th centuries) it regularly meant 'internally', in the sense of **indvortes.** Hence **det inderlige** means 'that which is within', i. e. in this context, 'the heart', 'inner self'.

140:14. **ord, som slog med lysets magt.** In the 15th and 16th editions, and in the Memorial Edition, the word **lynets** appears instead of **lysets.** The former seems at first sight to be the better word, but a reference to line 16, where the word **dagskær** is used, would seem to indicate that **lysets** is the correct word. Nor do the preceding lines call for such a strong expression as **lynets magt.** As is contended in the Preface, the 5th and 6th are the most reliable editions, and both have **lysets.**

140:29. **lykke-færd,** 'search (lit. expedition) for happiness'. Cf. **lykke-jægeri,** 'fortune-hunting', in a materialistic sense, however.

140:30. billed-verden, 'pictorial world', 'world of dreams'.

141:4-5. En, om hvem du selv har sagt, etc. See 91:13—14.

141:21. revset. The Memorial Edition has **revset,** other editions **refset,** which Aars prefers.

141:24. tvært, 'abruptly'.

142:5. martrens ild. See note to 91:12.

142:7. skønt hun ofret vil, 'in spite of her willingness to make the sacrifice (offer)'.

142:8-16. These lines reveal Brand's innate kindness of heart; it is a sense of duty that makes him stern. Misunderstood by all of his associates, Brand is repeatedly and unjustly, even by Agnes, accused of being cruel **(hård)**: see 14:6, **hu, du er hård;** 48:3, **den hårde sjæl;** 86:6, (Agnes), **Brand, du er hård!** 93:7, **Prest, De er hård;** 116:19, **Gud er ej hårdhændt som min søn!,** with numerous variations almost equally emphatic.

143:8. langt af led. See note to 74:18.

143:20. man er, som folk er flest, jo skabt, 'I am (lit. one is) like most men (i. e. not different from the average of men).

144:23. jeg givet har mig selv til pris, 'I have sacrificed myself'. See **prisgive,** Germ. "preisgeben".

144:24. bandt ris, 'made the switch'; **ende,** 'buttock'; freely rendered: 'made the halter for my own neck.'

145:28. sær-dom, 'individual opinion'; coined by Ibsen. See Storm, "Festskrift," p. 149.

146:10. øge. See note to 74:3.

146:14. sejers-svegen, 'defrauded of victory'; see **svige.**

147:27. ting-valg, 'parliamentary election'; **ting=stor-ting.**

147:29. fore-tag=foretagende, 'enterprise'.

148:5-6. hæves, 'to be elevated', 'exalted'. **The** bailiff seems to have changed his mind in regard to his power to 'elevate'. Cf. 111:16—20.

148:8. med det gode, 'amicably', here 'with their consent'.

149:9. lag, 'social gatherings'.

150:3. spas, 'jest'. The vowel is long, and hence the word does not rhyme perfectly with **plads.** Cf. 45: 6-7. Imperfect rhymes in Ibsen are rare.

150:7. den tand, den får vi nok slå ud, i. e. 'that plan we shall have to give up.' The phrase was originally applied to the exact opposite, namely, banishing a "painful" idea from the mind. See Falk, "Sprogets visne Blomster," p. 27.

153:8. Jeg har aldrig veget. It is interesting to note that Ibsen in a letter to the king of Norway and Sweden (Apr. 25, 1866) asking for financial aid, used an expression very similar to this: **thi jeg har indtil denne dag aldrig veget.**

153:12. kirke-brist, 'dilapidation of the church'.

154:6. går.... i vasken, 'comes to nought'; this phrase originally had reference to throwing kitchen-refuse into a sink **(køkken-vask).**

154:11. gude-hov, 'a heathen place of worship'.

154:20. flage, 'flake', 'chip'; the same word as in **sne-flage,** 'snow-flake', and in the English 'flag-stone'.

154:24. The author's scourging of petty officialdom is carried to the point of ridiculousness in this line.

155:4. grulig, colloquial contraction of **gruelig,** making the rhyme perfect, but producing a jarring effect, nevertheless.

155:23. spørges, 'is heard of'. See note to 186:6.

156:1. fra mig skrev, 'renounced'; see **fraskrive;** cf. note to 103:10.

156:17. **fore,** a colloquialism for **fodre,** 'to feed (cattle)'; cf. Eng. 'fodder'.

156:18. **malke,** a Danicism for **melke,** 'to milk'.

157:10. **hane-bjælken,** 'the collar-beam' at the gable end of a building. In the Memorial Edition, as in all editions after the 9th (except the 16th), this word is **hane-kjælken,** a misprint. Wilson renders the line: 'but the rod of the weather-cock is all askew(!)', which is evidently the source of Herford's: 'The weather-cock stands all awry'. Both translators have struggled with the word **hane-kjælken.** Cf. Germ. "Hahnenbalken."

157:19. **pietet,** 'reverence'.

158:11. **død og plage,** lit. 'death and torment', an oath.

158:14. **humaniteten,** a demagogic reference to the modern civic humanitarian sentiment. See note to 245:8.

158:15. **at få med alt ensidigt bugt,** 'to overcome all prejudice (one-sidedness)'.

158:23. **selv-anden,** 'and another', originally **selv som den anden,** 'myself the second'; **selv fjerde,** therefore means 'myself and three others'. This mode of expression, common in Old Norse, is rare in modern Norwegian. Cf. Germ. "ich selbander, selbdritt," etc.

158:25, **fante-følge**(*), 'band of vagabonds'; also applied to the gypsies of Norway. (See 160:3).

158:28. **pokker ta mig,** 'the deuce take me'; **pokker** is now a euphemism for **djævelen** or **fanden;** originally the word is the plural of Old Danish **pok,** 'pustule', Eng. 'pock', and referred usually to smallpox. As early as the 16th century the word was used in imprecations. Cf. Shakespeare, "Cymbeline": 'A pox on't'.

159:22. **til Bloksberg,** 'to Tophet', a euphemism

for 'to the devil'. The phrase is of German origin, 'Blocksberg' being a colloquial name of the Brocken in the Harz Mts., associated with fiends and witches in the superstitions of the German people. Cf. Germ. "Geh' auf den Blocksberg!"

160:3. **tater-slægt,** 'Gypsy race'. Old Danish **tarter,** Eng. "tartar", was applied to inhabitants of Tartary, but also to numerous tribes of Turkish origin in the Russian empire. The word is of Turkish origin. Cf. note to 158:25.

160:6. **slegfred-trold,** 'bastard imp'.

160:11. **Ja så,** 'indeed', indicates that Brand had not heard this sad tale before. As the passage beginning on 161:15 shows, it impresses him deeply.

162:3. **en brusten sjæl,** 'a shattered soul', i. e. the insane Gerd.

162:9. **til lige-vægts og ret-færds føde,** 'to (restore) equilibrium and satisfy justice.' It is Brand's determination to expiate his mother's guilt. Cf. 76:5.

162:17. **thi flokken ræddes for sin viden,** 'for the people dread their knowing', i. e. they 'know' from their religious instruction that it is a Christian duty to sacrifice, but the new 'humanitarian' ideas have negatived faith and teaching.

162:20. **ruttes med,** 'is used thoughtlessly', 'profaned'.

162:22. **i vind og vejr til gåders gåde,** 'heedlessly (or at random) to the mystery of mysteries (i. e. 'to the unknown God'; cf. Acts, 17, 23).

162:23. **læss,** 'load', i. e. 'wagon'.

162:30. Note the simple beauty and spontaneity of this striking passage. It seems to have sprung from the inspiration that actual experience gives. Paulsen, "Samliv med Ibsen", p. 211, tells of Ibsen's visits to St. Peter's in Rome in quest of inspiration while at work on "Brand."

163:20. Ha, jule-lyset. In connection with lines 15-17 above, one is tempted to believe that the word **julelyset** in Agnes's mouth, suggests to Brand the light which Christ is. The parenthetical **sagte** is possibly a slight indication of the author's intention. Cf. 164:7. If this thought was in Brand's mind, he did not accept the suggestion of Christ for the reason expressed on p. 135.

164:12. The past tense of **strække,** used transitively, as here, is **strakte.** A parallel encroachment of the strong preterite upon the functions of the weak may be found in the form **rak sig,** which Ibsen uses in the poem "Terje Vigen".

165:1. tåre-slørt, 'veiled in tears'.

166:10. du rager ej med ham på kant, 'you will not fall out with him'.

168:5. Hver den, som ser Jehova, dør. See Exodus, 33, 20; 'Thou canst not see my face: for there shall no man see me, and live.' See note to 181:26, where this idea recurs.

169:11. jeg trænger stilhed. These words seem to be merely an excuse for Brand to be alone so as to wrestle with himself, where Agnes shall not see him in his weakness. The thought of losing her has unnerved him; Agnes aware of this, repeats her request, lines 18-20; Brand says 'no', but does not stay to enforce it.

170:2. Selve glemslen lukket af, 'even forgetfulness shut off', i. e. she is not even permitted to forget; Brand would have her remember, and yet be strong and firm. Cf. the scene (pp. 132-133) where he insists on speaking the word **kirkegaard,** from which she recoils.

170:13. Lydt han læser, evidently to overwhelm his own emotions. Cf. note to 169:11.

173:3. er det ret, 'if it is right'. Brand would

not be human if he did not at times question his own sternness.

173:5. **Perle-stukken,** 'embroidered with pearls'; see **stikke,** 'to stitch'; the pearls may suggest tears.

173:6. **smerte-krammet, tåredrukken.** 'ruffled (crumpled) in grief, drenched with tears'.

173:7. **glans-omstrålt med valgets gru,** "irradiated with a halo of the horror of choice (i. e. to remain in the valley or not)'.

173:9. **offer-dåben,** 'the baptism of sacrifice', referring to the decision to remain in the valley, which meant the death of the child.

173:18. **præk,** 'prating', from **præke,** 'to preach', a colloquial form for **prædike,** here used sarcastically.

174:2. **svarte-manden,** 'the black (gowned) man,' 'the minister'. The provincial **svart** for **sort** gives color to the speech of this gypsy woman.

174:6-7. These lines indicate that this woman was Gerd's mother. In these pages, for the first time in Norwegian literature, the gypsy folk of Norway are given something more than bare mention. What is more, the poet excites the reader's sympathy for them.

174:19. **gad mig binde,** 'would like to chain me'; see **gide,** in which verb there is hidden an optative subjunctive, **give Gud,** 'God grant', being the origin of it. The preterite **gad,** used in the first person, is common in optative expressions, as, **Jeg gad vide,** 'I should like to know'.

174:23. **Nej, du,** 'no indeed'.

175:9. **lad ham løftes, lad ham lettes,** 'let him be lifted (i. e. to the baptismal font), let him be eased (of sin and shame).' Translators have not suspected the idea of baptism in this line. Herford has: 'Free

him from thy grief and gloom', and the **Berlin** edition:

"Lass ihn nicht bei dir verkommen,
Und der Fluch wird ihm genommen".

That Brand has reference to baptism seems to be corroborated by the word **tvættes** in the next line, and **døbt** in line 18.

175:20. klunk(*) ' gulp (swallow)'; **af flasken,** 'from a flask (of liquor)'.

175:21. svor, 'swore', perhaps at the thought of one more mouth to feed.

175:23. Gud-bedre, i. e. 'merciful God', 'alas'; **bedre** 'to better', 'help', is a verb in the subjunctive.

176:7. krop, 'body'; the more refined word is **legeme**; cf. 137:21.

176:13. manings-fulde varslers hvin, 'the ominous call of warning'.

178:7. lap, lit. 'patch', here 'bundle' or 'parcel'.

180:6. Jeg er fri. As indicated in the preceding line, she has made the last sacrifice that binds her to earth; she is filled with celestial joy, and seems to have eclipsed even Brand in attaining that perfection of self-sacrifice which he has preached.

181:13. offer-brøden, 'the crime of sacrifice', referring to her feeling as a mother, that it was a crime to remain in the valley and thus sacrifice the child. Cf. 128:5.

182:18. døgnets bly-lod, 'the leaden clog of worldliness'; **døgn** 'day', here suggests 'daily life', 'worldliness'.

184:3. Tabets alt, 'the all (entirety) of loss'; 'the loss of all' is expressed: **Tabet af alt.**

ACT V.

185:9. skilt, 'sign', here 'device'.

185:10. grund, 'back-ground'.

186:1. **stas,** also written **stads,** 'pomp and parade'. Cf. Eng. "state" in the sense of 'pomp'.

186:6. **der spurgtes aldrig splid og strid,** 'there was never anything of discord and strife'; **spørge,** usually 'to ask', but the meaning of the Old Norse **spyrja,** like the Anglo Saxon **spyrian,** is 'to pursue a trail', 'to ascertain by search', and lastly 'to inquire' or 'ask'. From these it is but a step to 'hear of', as in **Hans datter var hverken set eller spurgt.**

186:10. **I,** an antiquated polite form.

186:18. **provst,** '(ecclesiastical) dean'; the "v" is silent, and sometimes omitted by modern writers; cf. Germ. "Probst" and Eng. "provost". For the word **klokker,** see note to 110:5.

187:1-4. Note how the poet undertakes, here as throughout the drama, to slay petty officialdom with the jaw-bone of its own conceit. In this act the vehemence of his warfare interferes with the action of the drama.

187:12. **binder bundten,** 'binds the bundle', i. e. keeps the masses with him.

187:18. **gører,** 'doer', is now rare as a substantive except in the compound **velgører,** 'benefactor'.

187:24. **lovere,** 'promisers'. Note the irony in this word. Ibsen had in mind the promises of enthusiastic Norwegians of the 50's and 60's to assist the Danes in case of war with Germany. See note to 188:7.

187:28. **løftets tolk,** 'an expounder of promise'.

188:3. **folke-løfte,** 'popular (or national) promise'.

188:7. **i kraft af en ide,** 'in virtue of an idea'. The particular 'idea' that the poet had in mind was an agitation for a closer union, intellectual at least, of the Scandinavian countries, known as 'Scandinavianism.'. It was especially discussed among university men. At a meeting held in Copenhagen in

1845, the academic youth pledged Denmark support in the preservation of the Danish provinces. A similar meeting was held in Copenhagen and Lund (in Sweden) in 1863, when Ibsen seems to have been present. But when Denmark was threatened a second time (in 1863), the Norwegian Storthing refused to support the Danish cause, unless the king, Charles XV, could secure the active aid of one of the great powers, which he was unable to do. For note on a poem that Ibsen wrote at this time, see 250:14.

188:9. folkets fremtid. Note the sarcasm of these words in connection with line 17.

189:9. Det er en klokker, 'he is a simpleton', which usage of the word indicates that the **klokker** was not always considered a paragon of wisdom.

190:16. Det er aldrig rigtig fat, 'there is surely something wrong'; **aldrig** is used in the sense of **ikke,** as Eng. 'never' in 'never (not) a word'; **fat** is used adverbially, and is probably an old past participle of **få,** with something of the idea of 'placed', or 'conditioned'. It is not the same word as the substantive **fat** in **at tage fat,** 'to take hold'.

190:17. gnage(*), 'gnaw'; the Danish form is **gnave.**

193:10. gammel hævdet sed, 'time-honored custom'.

193:25. blev om øret hed, 'became nervous'.

196:25. visende ifra sig ordet, 'rejecting the word (of prayer)'.

197:15-20. Hm, hvis Agnes havde levet, etc. These lines indicate that through the death of Agnes, Brand lost that bond of affection which enabled him to work for and with his parishioners.

197:18. lyse fra mig tvilens ve, 'banish from me

the anguish of doubt'; the fundamental meaning of **lyse** is 'to make known', 'to proclaim', but it is here used in the transferred sense of **ban-lyse**, 'to proclaim the bans against', 'to excommunicate', and hence, in a general sense, 'to banish'.

197:33. trolddoms-baaret, 'borne by witch-craft', 'as if driven by occult forces'.

198:10. Til lykke = Jeg ønsker Dem til lykke, 'I congratulate you'.

198:15. strube-snørt, 'strangled'; **strube**, 'throat' and **snøre**, 'to lace' or 'draw together (with a cord)'.

198:18. mål hjorden skæppen fuld til-rands, i. e. 'give your flock a full measure (of trimming or denunciation)'.

199:13. knebent, 'pinched for room', 'within narrow confines'.

199:14. brak-mark, 'fallow fields', here 'unfertile fields'.

199:17-18. The point that Brand wishes to make is that the new church has no more than the old one turned the thoughts of the people toward spiritual things.

200:8. lovlig, 'quite', 'rather'; this word is not identical with **lovlig**, 'lawful', derived from **lov**, 'law', O. N. **løgr**, but comes through Old Danish **lovlig**, 'fitting', O. N. **lagligr**, from **lag**, 'a fitting relation'.

200:20. pirke ved, 'to prod'; **stakkel**, see note to 94:3.

200:24. Det gør ej til, ej fra, en snus, 'it matters not a whit'.

202:2-3. som kæle-barn De sidder i nådens yndest, agt og huld, 'as a pet child you have the favor, esteem, and affection of (royal) grace'; **huld**, 'faithful', in Dano-Norwegian is an adjective; in this pas-

sage it is the German substantive, used by Danish poets in the sense of **yndest**.

202:5. **ordens-mand**, here in the sense of **ordens-ridder**, 'knight of an order'.

202:19. **som dulgt tilbage-stråles**, 'which comes in veiled reflection', 'which, though hidden, is refulgent' (Wilson).

203:5. **vidder**. See note to 80:1.

203:13. **u-voren**, 'heedless', 'reckless'; also written **uvorn**, **uvørn**, **uvøren**, and **uvorren**; Aars gives **uvøren**. Aasen has the dialect forms **uvyrden** and **ovøren**, derived from **uvyrda**, 'to despise', 'neglect', 'treat disdainfully'. Falk & Torp gives the verb **vøre**(*), 'to heed', derived from **værd**, 'worth'.

203:26. **stolpre** is an unusual word. Ordinarily it means 'to stagger', 'totter', but here it seems to be used in the sense of the Norwegian dialect word **stolpa**, 'to wade', 'to walk with difficulty', hence 'tc stride', 'to struggle'.

204:8. **tvættet** 'washed', i. e. 'with clean faces'; Brand had used the word (line 4) in a spiritual sense ('cleansed').

204:22. **yngre kræfter**, here 'younger members'.

204:24. **Alt længe magt og mod mig sveg**, 'for a long time strength and courage have failed me', i. e. since the death of Agnes.

205:8. **gå i Dem selv**, 'reflect'; cf. Germ. "in sich gehen".

205:17-14. In these hyperbolic lines the poet emphasizes the materialistic views of the Dean in contrast with the entirely spiritual attitude of Brand.

207:4. **far**, 'my dear fellow'; see note to 97:9.

207:11. **Hvert ord er visdom**, ironically uttered.

208:8. **Peer og Paal**, the English equivalent is 'Tom, Dick, and Harry'.

208:24. **led**, 'link', 'member'.

208:26. tjent med, 'satisfied with'.

208:28. at sammen-skrabe ligheds-skatten, 'to collect the equality-tax', i. e. to bring about a state of uniformity in all the members of the congregation.

208:32. O, hvilket lang-syn åbnes nu, 'oh, what an infinite vista is opened now'; **langsyn** ordinarily means 'farsightedness', and is used chiefly in the adjective form **langsynt**. Cf. Germ. "Fernsicht". The line shows that the Dean's view of the relation of the church to the state has opened Brand's eyes to the futility of his efforts in building the new church, and to his own illogical position: namely, that of being part and parcel of the officialdom that he denounces. See Jæger's "Henrik Ibsen", p. 191 (Payne's translation, p. 177).

209:12. og ved-tægts tusend grænse-tegn, 'and the thousand boundary-marks of established custom'.

209:15. I kunsten kaldes den for skole, 'in art it is designated a school', hence the very opposite of Brand's philosophy of individualism.

209:20-21. spring-marsch, 'double-quick time'; **på stedet marsch,** 'mark time' — both military terms.

209:30. belægg, 'application', 'illustration'; **at belægge** means primarily 'to cover'.

210:14. at sondret står enhver for fald, 'that isolated each must fall'; **at stå for fald** means 'to be exposed to fall', or 'to be unable to escape falling'. Cf. Eng. 'United we stand, divided we fall'.

210:17-18. Refer of course to the sentence: 'Whom the gods wish to destroy, they first make mad.'

210:23. oberst Urian, 'Colonel Uriah'. The use of a modern military title, gives this biblical reference an ironical tinge, without, however, any effec-

tiveness, except possibly that of unnecessarily emphasizing the Dean's shallowness.

211:5. Til himlen rak dog Jakobs-stigen. This sentiment beautifully expresses the essential spirituality of Brand. Cf. 260:6.

211:7. Gud bevares, 'of course.'

211:30. sjæle-kasser, 'soul-boxes', an ironical allusion to the church edifices, above which the Dean's thoughts do not seem to soar.

212:14. for eders gustne bleg-sot-liv, 'for your sallow, sickly life'; **bleg-sot** is an anæmic disease, 'cholorosis', but the word is here used in a general sense.

213.7. flyv, sværm, i Herrens navn, indvendigt, 'soar, seethe, inwardly, as much as you please'; **i Herrens navn** is not to be taken literally, 'in God's name', as Herford has it, but in the sense of 'for heaven's sake' in its more general usage, where it has come to mean 'for aught I care'.

213.10. en-vis(*), lit. 'one-wise' = **egen-sindig,** 'selfwilled', 'stubborn'. It is a comparatively new word in Dano-Norwegian literature; the prototypes are Swedish "envis" and the Norwegian dialect **einvis.**

213:15. Nu siger han min sandten 'du', 'now I declare if he isn't saying t h o u', i. e. uses the familiar form of the pronoun instead of **De; min sandten,** an ejaculatory phrase meaning, 'forsooth', 'I declare', is the remnant of the old Danish "Hille min sandten", which was based on the old German "Hilge sunte", 'holy saint'.

213:27. en fabel, here 'a myth'.

214:1. særlighed, 'idiosyncracy', is evidently an Ibsenian coinage for **særhed** or **særegenhed.**

214:18. tids-mundur = tids-mundering, 'uniform of the times'.

215:5. om jeg kan stemme tonen høiere, 'if I can pitch my voice higher'. There is no reference in this line to music, as Herford's rendering indicates.

215:25. Hvor sandt, in a wordly sense, of course.

215:27. Guds klarheds due sidder skjult, 'the dove of divine clearness is hidden from my sight'. Brand is more sure of the Dean's being spiritually astray than he is certain of his own course. The vehement controversy that follows, banishes temporarily all doubt from his mind. Einar's self-satisfied, vainglorious, and arrogant attitude gives Brand renewed courage.

216:7. Du bærer nag for hvad som hændte. See p. 81.

217:9. da det gjaldt, 'in the critical moment', 'in my sore distress'. Cf. Germ. "gelten."

217:23. så tusender af store fluer, an indication of delirium tremens.

218:18. Hale-neger-landet, 'the land of the Hottentot'; the word seems to indicate a belief in a 'tailed negro'. Southern Africa has been, and still is, a field for Norwegian missionary endeavor. There is a reference to it in "Peer Gynt":

'Det kapland, det kapland var mig altid imod, —
der findes nogle slemme missionærer fra Stavanger.'

221:1. kun på ham, Einar's exacting pietism demanded a declaration of belief in Christ and the Holy Ghost as well.

221:14. Adams-ble, 'Adam's raiment (vesture)', a reference to original sin; **ble,** 'sheet' or 'swaddling cloth' is Danish; the Norwegian word is **bleie.**

221:10-15. In these lines the author lets Einar, as he has previously done with others, satirize himself in a ridiculously over-wrought self-portrayal,

quite in accord with the polemical intention of the poem; realistic description is of subsidiary importance.

221:15. banke-træ, 'batlet', used for beating clothes in washing them.

223:3-4. Note the bailiff's literal interpretation of Brand's words.

223:11. går i vasken, 'goes to pieces'; see note to 154:6.

224:3. hvad heller, archaic for **eller;** the old Danish "**hvat hellær — eller**" is the modern **hvad enten — eller = enten — eller.** See Falk & Torp, "Syntax," p. 226.

224:6. lummer-stille, 'dead calm'.

224:18. gennem prutnings lefle-spil, 'through the trifling coquetry of haggling', 'through trifling and haggling'.

225:20. gennem-risles, 'to be thrilled'.

225:21. højheds-tales ild, 'the fire of oratory'.

225:22. der den læspes, 'as it is lisped'; **der** as a conjunction is archaic, now confined to biblical style. See Falk & Torp, "Syntax", p. 234. Cf. 227:14 and 265:23.

227:18. først, som udbrændt, sjæle-knarken, 'only when (its fire is) extinct, does the wizened soul' etc.

227:29. sjæle-gamle, 'old-souled (creatures)'. In the Memorial Edition, the edition of 1898 ("Samlede Værker"), and the special edition of 1906, this compound is printed as two words: **sjæle gamle.** Earlier editions have the compound, which is undoubtedly correct. There is a difference between **sjæle gamle,** i. e. **gamle sjæle,** and **sjæle-gamle** (a compound adjective used substantively), which is distinctly censorious, as the context demands (see **invalider** in line 27).

232:11. mons-tro = mon-tro = mon, 'I wonder'.

Originally the present tense of the archaic verb **monne, mon** has come to be an interrogative adverb. The omission of the subject is common in Old Norse. In modern Norse there are remnants of this usage only with some modal auxiliaries, as, "Skal tro det", "Mon tro det". The "s" in **monstro** is parasitic.

233:17. **Is-kirken.** See pp. 39-40.

234:4. **læsknings-tår,** 'a quenching drop'; the noun **læskning** is usually applied to the process of slaking lime; ordinarily the participle **læskende** would be used in this sense, as **en læskende tår (drik).**

234:5. **mæt,** 'satisfy (with food)', 'feed'; the imperative of **mætte.**

236:10. **hver halvheds-ånd på højtids-hylden,** 'every spirit of halfness in festal garb'; **på højtidshylden,** lit. 'on the holiday shelf'. The phrase is not poetical, and it is not particularly perspicuous, for all translators have deftly evaded it.

236:23. **svær = sværger,** a colloquial present that corresponds both to the Old Norse and the dialect form (**sver**).

237:14. **jeg byder op,** 'I summon', 'I bid arise'.

237:15. **dejligt i det sidder,** 'are in a sorry plight'.

238:10. **made,** 'to feed', ordinarily used only of animals, especially birds.

239:8. **val=val-plads,** 'battlefield'; the word appears in **Valhal,** 'the hall of the slain' and **Valkyrie,** 'the chooser of the slain', from Old Norse **valr,** 'the slain'. The signification 'battlefield' arose from a misconception by modern poets.

239:22. **u-liv,** 'death'; lexicographers recognize this word as only a part of certain compounds, as **ulivs-sår,** 'death-wound'; Norwegian dialect: **til Ulivs,** 'to death'.

240:7. **Å, kære, vakre,** 'oh, dear, kind (sir)'.

242:9. **føler I til offer drift,** 'if you feel inclined to make an offering (contribution)'. Brand has just used the word **offer** in the sense of 'sacrifice', but, as usual, the Dean gives it the most literal interpretation. Not content with this, the poet attempts to excite derision against the Dean by the use of a burlesque rhyme: **skøn dag — søndag.**

243:7. **tant og digt,** 'stuff and nonsense'.

243:10. **laud,** an abbreviation of the Latin "laudabilis," 'praise-worthy', the first grade in university examinations; for special excellence: "laudabilis præ ceteris", 'praiseworthy above others'. Other grades are: "haud illaudabilis", 'not unpraiseworthy', and "non contemnendus", 'not to be despised', which is a low or poor grade.

243:12. **dårlig karakter,** 'a poor grade', 'low rank'. See preceding note This phrase has been misunderstood by all translators. Passarge has: "Man traut ihm überhaupt nicht"; Wilson: "An indifferent character"; Herford: "A grain of sense"; the Berlin edition: "Niedrigen Charakter", 'a vile fellow'. There is a possible play on the word **karakter,** but in view of the preceding lines, the academic signification cannot be eliminated.

244:6. **I bag-lås han den nye vred,** 'he slipped the lock of the new one', i. e. made the lock catch so that it could not be unlocked. This is an intentional misstatement; see 229:10, parenthesis: **vrider kirkedøren ilås,** which means: 'locks the church door.'

244:12. **helved-brand,** 'brand of hell', a possible reference to Brand's name.

245:8. **human.** Note the recurrence of this word, so distasteful to Brand (and to Ibsen) when it comes in the path of stern duty. Cf. 117:10-11, 144:15-20, 145:23, and 214:4.

245:14. **kommission.** 'The word has a peculiarly

scornful ring in Ibsen's mouth'. (Herford). Individualist and idealist like Brand, Ibsen believed in the one strong man, and had no faith in the compromises and concessions of commissions and committees.

245:26. gøre, an exhortative subjunctive.

245:27. under-værk, 'miracle', a reference to the opportune arrival of the shoal of fish.

248:7. (parenthesis). **med fingeren på næsen,** 'with finger pressed against the side of his nose'—as a mark of seriousness or emphasis; it is a common mode of gesture.

248:11-12. On the rhyme, see note to 107:21.

249:3-4. Brand's religion is of the heroic type, and he alludes here satirically to that view of the vicarious atonement of Christ which relieves the sinner of all duty to struggle against sin. That these lines do not contain a disparaging reference to the atonement itself is shown by 117:21-25.

249:9. genfærds-stue, 'haunted room', referring to his experience in the valley, contending against the powers of evil that oppressed the people. For a more direct reference to these powers of evil, see 124:14-20 and 126-127, where Gerd describes their return as a result of Brand's temporary vacillation. See also 161:15-21 for another cause for despair, namely, his mother.

249:24. ånds-forglemt, 'spiritless', 'dead and barren,' to be construed with **mænd.** The compound seems to be an Ibsenian coinage, and not a particularly clever one.

249:25. kongen, refers to Harald the Fairhaired, who ruled in Norway from 860 to 930.

249:26. sin Snefrids lig, 'the corpse of his Snefrid'. In the Saga of Harald the Fairhaired it is told that when the king's Finnish wife Snefrid died, his grief knew no bounds; he refused to have

her buried, and sat brooding over her, thinking that she would revive, for, as the saga says, 'her outer form changed in nowise.' Being finally convinced of her death by an artifice of one of his men, he left her bedside and 'recovered his wits'. The story is of course a mythical legend that was woven into the saga of Harald's eventful and romantic life.

249:28. hjerte-kule, here 'the heart', lit. 'the pit of the stomach'; cf. Germ. "Herz-grube", 'pit of the stomach', but also 'cardiac region.' The same thought occurs in a poem (first published in 1906) entitled **Til de Medskyldige,** which Ibsen wrote in 1864, as an introduction to a long narrative poem, which was never completed, as he decided to re-write it in dramatic form; the result was "Brand". Cf. the following lines from the introductory poem:

'Gjem ikke længer, Daare, paa den døde,
som Harald gjemte paa sin Snefrids Lig!
tro ej, som han, at skimte Kinder røde
og høre Hjertet under Linets Flig.'

Note that here the word **hjerte** is used instead of **hjertekule.** In "Peer Gynt" the word **hjerte-grube,** plainly based on the Germ. "Herzgrube", is used:

'I din hjertegrube
har vi ligget og ventet.'

It is evident that the poet did not intend that this new word should have the meaning 'pit of the stomach', which is the only meaning that **hjerte-kule** has, according to lexicographers.

250:7. strå-døds-vånde, 'the agony of an ignoble death', lit. 'a straw-death'. The ambition of the ancient Norse hero was to die in battle, or by weapons, not in bed (on bed of straw), which was considered an ignoble death. Kingsley's "Hereward the Wake" contains the word 'straw-death' in the Norse sense:

'A leech-death, a priest-death, a straw-death: such doom suits not me.' In modern usage, **strådød** is a synonym of **sotte-død**, 'death from disease', hence 'a natural death'. Cf. Germ. "Strohtod".

250:9. hel-ridt, 'a procession of spirits of the dead'. Old Norse **hel** means 'the realm of death', 'death', also 'the goddess of death'; the word appears in **hel-vede,** 'hell', lit. punishment in the other world' and later the place of that punishment (O. N. **helviti),** and also in the adverb **i-hjel,** 'to death', and **hel-sot,** 'a mortal disease'. Thus **hel-ridt,** is a 'ride of the dead'. In certain parts of Norway there have been traditions telling of the wild ride of large processions of spirits through the air, making a tremendous din. They rode on black steeds, which they guided with flaming iron bars. These wights were supposed to be the proscribed spirits of evil-doers, doomed thus to roam until the end of the world. It was believed that people who were surprised by this procession in the open might escape harm by throwing themselves on the ground and stretching out their arms, thus giving their bodies the form of the cross.—It is plain that this superstition is to be associated with the fierce storms on the western coast of Norway, as indicated by the Norwegian dialect names for the procession, namely **oske-reid,** with a number of variants, where **oske** (Swedish "åska") means 'thunder'. The title of Welhaven's well-known poem "Aasgaards-reien" is based on a misconception of the dialect word. Cf. the powerful description of "den vilda jakten" in Selma Lagerlöf's "Jerusalem" ("I dalarne").

250:10. Tiden står i uvejrs-kofte, 'the times are in storm-garb (tempestuous)'.

250:11. maner med en livs-dåds krav, 'exhort with the demand for heroic deeds.'

250:14. frænder ser i strid jeg drage, 'kinsmen

(the Danes) I see marching to war', referring to the Sleswick-Holstein war of 1864 between Denmark and Prussia. Ibsen was much wrought up by the failure of Norway and Sweden to render Denmark aid. His poem "En broder i nød", written in December, 1863, is as vigorous an appeal as ever was penned, but it fell on deaf ears. (See Olson's "Norwegian Grammar and Reader", p. 215, and note, p. 271). There is no doubt that it was this war that was the immediate occasion of the writing of "Brand". The bitter invectives scattered through the drama are sufficient proof of how deeply the poet-patriot was affected by the unfortunate issue of the war. Letters to Bjørnson during this period give most emphatic expression to his feelings on this question. See Introduction.

250:16. gemsels-hatten, 'the cloak of invisibility'; cf. Germ. "Tarnkappe".

250:23. folk med skillings-præg fra Gud, 'folk with God-imprinted farthing-stamp', hence too petty to aid others.

250:26. regnbue over maj-vangen, 'rainbow over the meadow of May', i. e. 'flag of hope over the promising spring-time of Norwegian political independence', refers to the Norwegian flag as associated with the results of the constitutional convention of 1814, which, on May 17th gave Norway a free constitution. After the union with Sweden (Nov. 4, 1814), the matter of an independent flag became the subject of much discussion, and caused no little ill-feeling. The constitution provided that 'Norway has the right to have her own merchant-flag . Her naval flag shall be a union-flag.' But difficulties arose with the high-spirited king (Charles John), and decisive steps were not taken by parliament until 1821, when it was decreed that the Norwegian flag should be a dark-blue cross with white border on a red

background. For official purposes it had a 'union jack'. But there were other difficulties that were not adjusted, despite popular clamor, until after the death of Charles John. Soon after his accession in 1844, Oscar I took up the problem and succeeded in allaying much of the dissatisfaction by granting to Norway independent naval and merchant flags, but with the union jack. The outer edge of the naval flag was to have two incisions, leaving a tongue-shaped center **(splitt og tunge)**.

250:30. under storm af folke-sangen, 'under stress of the nation's song', referring doubtless to the very popular flag-song, written by Conrad N. Schwach, in 1823, and beginning:

'Mens Nordhavet bruser mod fjeldbygt Strand.'

See "Norske Flagsange, med Indledninger og Anmærkninger", by Halvdan Koht, 1906.

250:34-35. 'And what boots the toothed flag
If the dragon dares not bite'. (Herford).

251:8. Brittens kvalme stenkul-sky, 'the Briton's suffocating coal-smoke', refers to the invasion of Norway by British capital. It was English capital that built the first railroad in the early 50's; afterwards much capital was invested in industrial enterprises.

251:15. oldtids dømte by, 'the doomed city of antiquity', namely, Herculaneum.

251:25. brødres fald ej hjerter kløver, 'the de-feat of brothers (i. e. the Danes in the war with Prussia) does not rend hearts'.

251:26. eget fald ej vækker løver, 'one's own defeat does not arouse lions (of resolve)'.

251:28. rømt er lysets sidste tolk, 'fled is the last apostle of light'. It is just possible that this may refer to the poet's own flight from his native land. See note to 250:14.

251:34. Kløgtens ulv . . . truer lærens sol, 'the

wolf of shrewdness (the wordly spirit) threatens the sun of doctrine (spiritual truth)'. The figure is taken from Norse mythology. In the final struggle of Ragnarok, the Fenris Wolf, a monster of evil, swallows the sun and Odin, the god of wisdom.

252:1. nød-skrig, 'a cry of distress' (from Denmark).

252:9. til et sandheds styrke-stævne, 'for a battle royal for truth'.

252:19. er sidst i laget, 'are last (least important) in the company (of nations)'.

252:22. spanrem-slaget, 'the stirrup blow', has reference to one of the legends of the Wandering Jew, Ahasuerus, a shoemaker, who refused Christ permission to rest at his door, and struck him with his stirrup, when on his way to Golgatha. For this he was doomed by Christ to wander on the earth until the second coming.

252:23. Ahasveri, Latin genitive.

252:33. vejr, in the sense of **luft,** 'air'.

253. Brand would not be human, if in his solitude and despair he did not revert to the happy days with Agnes and Alf. In the drama this alluring voice within him is represented as the spirit of temptation which tries to dissuade him from continuing on the path of duty, as he sees it. But we shall see that even though the spirit of temptation assumes the guise of Agnes, he remains firm.

253:6-7. Cf. 196:22-25.

254:4. bidt af genfærd, klamme, spage, 'harassed by apparitions, clammy, obsequious.' The usual meaning of **spag** is 'gentle,' 'meek', 'submissive', but a little stronger word than 'submissive' seems to be called for by the context. In connection with the rendering 'obsequious', see the parenthetical words **mildt og lokkende,** p. 253.

255:1. Lovet være —. Brand is about to say

Gud, a word which the spirit of evil will not hear.

256:7. **tåget**, adj. 'as a mist'.

256:15. **Den gamle læge.** See **doktoren**, p. 92 and pp. 116-121

257:2. **vild-sinds-byge**, 'delirium', 'brain-storm'.

258:10. **om igen**, 'over again', 'once more', i. e. duty would compel him to travel the same course again. Note the determination expressed in this pithy phrase.

259:17. **For et folk i grubens gange.** See 251: 17-31.

260:6. **Åben lod han længslens vej**, 'he left open the way of longing'. Brand's emphatic words **om igen** did not check the onslaught of the spirit of temptation; but the pregnant response of this line leaves the spirit no hope of conquest, hence the hasty abandonment, as indicated in the parenthetical explanation. That Brand is satisfied to travel 'the way of longing', seems to indicate an inclination toward a course of conduct that shall give heed to the promptings of the heart: it seems to be an incipient recognition of the human necessity of love. Cf. note to 211:5-6.

260:10. **som en høg**, indicating that 'the spirit of compromise', or 'the spirit of temptation' has finally to Brand, too, assumed the guise of the hawk that has pursued Gerd. See note to 124:14.

261:1-6. Cf. this passage with the following lines from "Peer Gynt" which characterize a somewhat similar phantom:

„Det er Bøjgen, som er sårløs, og Bøjgen, som fik mén.
Det er Bøjgen, som er død, og Bøjgen, som lever.
. . . .
D e r er han! Og d e r! Og rundt om svingen!
Ret som jeg er ude, står jeg midt i ringen."

261:8. har den ladt med sølv og stål. It is a well-known superstition that 'silver and steel' were the only effective weapons against trolls and other monsters of evil. The Norwegian folk-lore stories contain many illustrations of this belief.

262:7. Du er manden, som er størst, namely, Christ. Cf. 9-11 below.

262:8. Dårligt mente jeg det næsten, 'in my folly, I almost thought so'. For passages where Brand views himself almost as a Christ, see 10:11, especially 31:11-14, also 64:19-20 and 79:19.

262:15. korsets træ, 'the cross'. The word 'tree' is used in this sense in the Bible: '[Jesus] whom they slew and hanged on a tree'. Acts x, 39.

262:16. Far. Gerd's mother was a gypsy (see 160:10), but her father was not (see pp. 159-160.)

263:7-8. O, jeg ved ej frelsens fjæl for min egen arme sjæl, 'O, I know not a spar of salvation for my own poor soul.' In the early part of the drama, Brand looked upon himself almost as a Christ (cf. note to 262:8), and Gerd seems here a reflection of that faith in himself. She worships him as Christ, but Brand is humbled (line 14) by her devotion, as he has nothing to give her. To say nothing of saving others, he has not 'a spar of salvation' for his own poor soul.

264:1-3. Jeg står ved det første trin af trappen. Brand has accomplished but little in a wordly way, yet he is resolved to press forward to his own death (cf. 263:10.) Despite his struggles and sacrifices, he is still at the first step of the stairway of life, weary and foot-sore. But he is determined to maintain his heroic attitude, and, with the lessons of a life of bitter experience, begin life anew.

264:5. Ja, nu falder tåge-kappen, 'Yes, now the mantle of mist dissolves,' i. e. he sees and under-

stands. The question is pertinent: What is it that Brand sees and understands? A careful consideration of the context forcibly suggests that Brand, though he has shown no disposition to yield to the spirit of temptation, nor to any selfish consideration, is coming to a recognition of the insufficiency of will alone **(mandeviljens quantum satis)** for the complete life. As shown below (lines 12-15) he longs fervently for 'sun, and light, and gentleness',—things that had been lacking in his life. His stern principles had permitted him to practice love only where there was submission to such conditions as were virtually subversive of life and human society.

264:8. Is-kirken! This exclamation reveals Brand's surprise at the final outcome of his icy formula "Intet eller alt". It had carried him to the chilling heights of Gerd's church, which, to be sure, represents a sort of absolute and individual freedom, but is, on the other hand, devoid of human life and love. At this prospect he recoils, as indicated by his next utterance: **Tusend mile bort herfra!** followed by a yearning for 'the summer-realms of life', and a humble and pathetic appeal to Christ, who is love.

265:4-12. As already indicated (note to 124:14), Gerd stands in a strangely intimate relation to Brand, now representing a whisper of conscience, now the incarnation of his mother's guilt, and again certain wild elemental forces in his nature that demanded absolute individual freedom, the symbol of which is the Ice Church, where the wind says mass, and the 'hawk of the law' cannot enter. This being the relation, the effect of Brand's weeping and supplication upon himself is reflected in the effect upon Gerd and her abode. There is a trans-

formation of both: the glacial shroud vanishes before the warm breath of humble supplication, the icy barricade to the heart **(isen i mit minde)** and the snowy surplice **(messekåben)** of the priest of "Intet eller alt" **(jøkel-presten)** are dissolved by human tears.

265:13-14. Frost-vej bær igennem loven, — siden sommersol fra oven, 'it is a frosty course that leads through the law, — afterwards shines the summer sun from above'. Brand's idea in these lines may be explained by 95:19-20: 'The will must first satisfy the law's demand for righteousness'. After a detailed illustration of this (pp. 95-96), Brand says: 'If the will should win a victory in such a strife, t h e n comes the time of love,—then it swoops down like the white dove and brings the olive-branch of life'. Agnes alone satisfied this demand, and it brought death instead of 'the olive-branch of life'. Brand's course has been unrelenting, and if there is in the last part of the drama any attempt to justify it, and to explain the tears and supplication, it is to be found only in these two lines. But the poet has not put into them the fire of conviction.

In all editions after the 9th (1881), including the Memorial Edition, the first word is **frost-vejr,** which is certainly a misprint, for both the 5th and 6th editions have **frostvej.** (On the importance of these editions, see "Preface".)

265:15-20. In connection with this passage, the question arises whether the new spirit that has come over Brand is the result of a natural development from all that precedes in the drama, intensified by the weary warrior's human longing for the surcease of strife (indicating neither that he has lost the battle nor won it) ,or whether it is rather

to be viewed as the poet's sudden recoil from the logical outcome of the tragic denouement. See annotations to the last page, and the Introduction.

265:21. Se, der sidder han, den stygge, namely, the hawk. See 41:1-4, where it is stated that the hawk cannot get into the Ice Church, the abode of absolute individualism.

266:7. hammen. See note to 67:17-18 on the word **ham.**

266:10. ende, adv. 'right', 'straight'.

266:11-12. Ja, hver slægtens søn tildøde dømmes må for slægtens brøde. In these lines, which seem injected here to indicate the immediate cause of Brand's wordly defeat, namely the guilt of the mother, we are reminded of the source of his lack of human affection. He is the child of a loveless marriage (73:21ff), as Gerd is the issue of betrayed love (159-160). Partly as a result of this morbid inheritance, Brand has, in a wordly sense, lost in his righteous combat. But he fought manfully to free himself from these hereditary bonds and burdens. He looked upon the death of his child as part atonement of his mother's guilt (162:1-2); Agnes struggling at his side to aid in the work of expiation, became a martyr to it. As Brand foresees in these lines, he is to fare no better, for it is Gerd, the personification of his mother's guilt, who causes his physical annihilation,—becomes his Nemesis: she fires the rifle that starts the avalanche which engulfs him. With his life he does expiation for the guilt of his mother. Heredity thus becomes a significant element in the final catastrophe. The sluggish world was not entirely to blame for Brand's wordly defeat; this was due quite as much to the lack of human affection,—the sterile inheritance of a loveless, sunless home.

266:17. han er hvid jo, som en due. The hawk, which represents the spirit of law and organized society (which to Brand has been 'the spirit of compromise', the foe to individuality), has haunted and pursued Gerd, the exponent of elemental forces in Brand's nature that have rebelled against the restraints and conventions of society. But organized society is promoted mainly by compromises and human affections, as typified in the bailiff, whom even Brand did not consider entirely unworthy (115:9:11). Brand's tears seem to represent a softening of heart toward the world. What hitherto has appeared as a black hawk of persecution, now rolls into the vanishing Ice Church as a large, white dove, 'the vision of that love which he has quelled within his bosom.'

The annotator is driven to the consideration of every word and sentence, and strives to extract the meaning, allusion, or interpretation. This eagerness is apt to drive him to explain and interpret where neither explanation nor interpretation is necessary or possible. This line offers a conspicuous example. There may be no import in the transformation of the 'big ugly bird' (38:6) into a white dove, or the meaning may be different from the one here suggested. See Introduction, page LIII.

267:2-3. gælder ej et frelsens fnug mandeviljens "quantum satis", 'counts not a particle toward salvation a sufficiency of human will.' Note that Brand does not ask whether 'will' is all-sufficient towards salvation: he asks whether it counts at all—the tragic cry of a humbled soul in anguish. Concerning the Latin phrase, see note to 94:17.

267:4. Han er "deus caritatis", 'he is the God of love'. The equivalent in Norwegian is: **Han er**

barmhjertighedens Gud. Ibsen has himself annotated this line in the following words:

"Hvorvidt 'caritas' er et klassisk udtryk, ved jeg ikke; men i det moderne katolske latin bruges det for (i modsætning til 'amor' = den jordiske kærlighed) at betegne den himmelske, med indbegreb af barmhjertighed." (Letter of May 4, 1866.)

The words "deus caritatis" are an echo of the words uttered by the doctor in 95:1 (see note to 94:17). He is a sane, level-headed benefactor of the family whom Brand does not denounce and whom it is fair to presume the poet respects. Although the hero plainly has the sympathy of the poet throughout the drama, we need not assume that he did not perceive Brand's weakness. He saw it through the good old doctor's eyes. As surely as Brand is a reflection of the heroic element in Ibsen, the doctor is the reflection of a still small human voice in the poet that refused unqualified assent to Brand's stern philosophy.

While Ibsen was working at "Brand," he was an ardent student of the Bible. In the frenzy of composition he wrote to Bjørnson: "Jeg læser ikke andet end bibelen, — den er kraftig og stærk." The spirit of the Old Testament was strong in him, for the hero was conceived in it; but the last pages show that he had found a corrective for his raging prophet in the New Testament. In the First Epistle to the Corinthians, 13, 1, it seems possible to point to the very words on which the poet pondered: "Though I speak with the tongues of men and of angels, and have not charity, I am become as sounding brass, or a tinkling cymbal."

In connection with this. it is interesting to note that there are two passages in "Peer Gynt" which show familiarity with this same chapter, one being

a reference to the faith that could remove mountains, and the other, Solveig's significant words: "I min tro, i mit haab og i min kjærlighed", which are to be found in the last verse: "And now abideth faith, hope, charity, these three; but the greatest of these is charity."

Critics have given much attention to the question as to whether the last line of the poem is an approval or a condemnation of Brand's course. In the opinion of the Editor, the answer is by no means condemnation, nor is it unqualified approval. It is neither 'yes' nor 'no', but both. If the answer were a definite 'no', it would be in shrieking discord with the author's palpable sympathy with the hero in all the great crises of the drama. If it were a positive 'yes', the hero's tears and supplication, which are a distinct premonition of the final words, would be maudlin effeminacy. The indefiniteness of the final reply, however, allows the posssibility of an interpretation that sanctions Brand's heroic struggle and approves his humble supplication. Thus the end is wordly disaster,—tragedy, but not spiritual defeat. Brand's attitude toward the question of abstract right is unassailable; his method of attempting to accomplish any practical good to his fellow-men is the questionable point. He maintained the right as he saw it; he faltered and doubted, but he was not conscious of guilt. That he permitted the spirit of love to enter his soul to temper the ideal yearnings of his heroic nature, does not signify capitulation to the spirit of compromise. In one sense, it matters very little how the drama ends. It is Brand's struggles and his mental attitude, not his victory or defeat, that are illuminating. The essence of the poem is ethics, not religion—in an interpretative sense. The drama is in theological garb, and the word

"caritas," though suggested by Holy Writ, is first uttered by the materialistic doctor. In the last line it is a religious concept in the service of ethics. The difficulty that critics have experienced in interpreting the last pages of the drama is due to an ethical duality in the mind of the poet, the causes of which are discussed in the Introduction.

APPENDIX.

TILL DE MEDSKYLDIGE!

Af Henrik Ibsen.*

Mit Folk, mit fagre Land, mit Hjem i Nord,
hvor Solen stænges for af Faann og Fjelde,
hvor Foden stænges for af Urd og Fjord —
og Sjælevingen af en værre Vælde, —
dig vil jeg synge en tungsindig Sang,
maaske, som Norges Sangersøn, min sidste;
thi ingen Digter synger end en Gang,
hvor Salmen sungen er ved Folkets Kiste.

Og Sotten er begyndt. Jeg ser et Lig;
uhyre, som en Ymerskropp, det ligger
og breder Pestluft over Vang og Vig,
till Landfarsot for Stormand som for Tigger.
Dækk Liget till med alle Norges Flag!
Hjælp, unge Slægt, og sænk det dybt i Havet!
Hvor Jarlen mødte Jomsborgs Mænd i Slag,
der ligger Kjæmpeliget bedst begravet.

---

* See note on p. LVI, Introduction. The poem is printed in the orthography that Ibsen used before 1871.

Gjem ikke længer, Daare, paa den døde,
som Harald gjemte paa sin Snefrids Lig;
tro ej, som han, at skimte Kinder røde
og høre Hjertet under Linets Flig.
Hvad der er dødt, det lyves ej tillive.
Hvad der er dødt, det maa i Mørket ned.
Et Hverv kun har det døde: det, at give
sig hen som Næring for en nylagt Sæd.

Og denne Løgnens Livsleg med det døde,
den har du leget gjennem mange Aar;
den er din Ungdoms Synd, din Manddoms Brøde,
og ud fra den din Fremtids Helsot gaar.
Dog fælles Straf kan ej paa Hvermand falde;
med tifold Tyngde maa den ramme dem,
som forrest foer i Folkets Fylking frem; —
men hundredfold den rammer dine Skalde.

Thi vi har leflet med en udbrændt Slægt,
og sminket Liget af de stærke Tider,
og festklædt alle Mindehallens Sider,
til Dverges Fryd, med Kjæmpevaabens Vægt.
Om Fortids Dag vi sang i Nuets Natt;
men et, det store, glemte vi at drøfte:
kan den med Rette tage Arvens Skatt,
som fattes Haanden, der skal Arven løfte?

Nu sænker der sig Stilhed over Landet.
En lummer Luftning slører over Fjeld.
Det er som om en svigfuld Gift var blandet
ved Sejdkunst ind i Folkets Livsensvæld.
Som Fugle, sturende naar Sol formørkes,
jeg ser mit Folk at sidde spredt og tyst;
dets Sener slappes og dets Marg fortørkes,
mens Middagsskumring graaner Dal og Kyst.

En Digter følger Folkestrømmens Retning.
Vel sandt, — i Spidsen skal hans Banner slaa;
men bent till Maalet frem han vil og maa,
hvor Tidens Gaade peger mod sin Gjætning.
Han løser Folkets Længsler med sin Sang;
han skrifter Brøden, tolker lydt dets Anger;
han sukker ud dets Angst — dets dulgte Trang
i Ord han klæder. Derfor er han Sanger.

Se, derfor har jeg vendt mit Syn og Sind
bort fra vor Fortids sjæledræbte Sage,
bort fra vor Løgndrøm om en Fremtids Dage,
og gaar i Nuets Taageverden ind.
I Granskogsensomheden vil jeg vandre,
med Regnvejrstyngsel over Kappen klam,
i Høstkveldsmørket, som har Skjul for Skam
og Søvn for Sorg till mig, som till de andre.

Mit Digt er som en lyngklædt Aas, der højner
sig jevnt i Skraaning over Bondens Gaard.
Men bagom Aasen — dersom frit du staar —
en Krans af hvide Tinder grant du øjner.
Till Sangen har jeg lavt mit Langspil stemt;
men underspundne Strenge farver Klangen.
Se, derfor er et Digt i Digtet gjemt —
og den, som fatter det, han fatter Sangen.

BIBLIOGRAPHY.

(WITH SPECIAL REFERENCE TO WORKS THAT DISCUSS "BRAND").

Edmund Gosse: **Northern Studies.** 2nd ed. London, 1890.

Edmund Gosse: **Henrik Ibsen**, New York, 1908.

Philip H. Wicksteed: **Four Lectures on Henrik Ibsen**, dealing chiefly with his metrical works. London, 1892.

C. H. Herford: **Brand, by Henrik Ibsen, translated in the original meters, with an introduction and notes.** London & New York, 1894. (The edition of 1906 has a much abbreviated introduction.)

H. H. Boyesen: **A Commentary on the Writings of Henrik Ibsen.** New York, 1894.

William Morton Payne: **Henrik Ibsen, a Critical Biography,** by Henrik Jæger, translated from the Norwegian, with a supplementary chapter by the translator. Chicago, 1901.

G. Bernard Shaw: **The Quintessence of Ibsenism.** 2nd ed. New York, 1904. .

James Huneker: **Iconoclasts, a Book of Dramatists.** New York, 1905. (138 pages are devoted to Ibsen.)

William Archer: Introduction to **Peer Gynt,** Vol. IV in the American edition of Henrik Ibsen's works. New York, 1906.

Haldane Macfall: **Ibsen the Man, his Art, and his Significance.** New York and San Francisco, 1907.

Nordahl Rolfsen: **Norske Digtere.** Bergen, 1886.

Henrik Jæger: **Illustreret norsk Literaturhistorie.** Christiania, 1896.

Henrik Jæger: **Henrik Ibsen, 1828—1888.** Copenhagen, 1888.

Henrik Jæger: **Henrik Ibsen og hans Værker.** Christiania, 1892.

L. Dietrichson: **Svundne Tider.** Vol. I. Christiania, 1896.

Gerhard Gran: **"Samtidens" Henrik Ibsen,** Festskrift i Anledning af hans 70de Fødselsdag. Bergen, 1898.

J. B. Halvorsen: **Henrik Ibsen,** in **Norsk Forfatter-lexikon.** Christiania, 1889.

: **Bibliografiske Oplysninger til Henrik Ibsens Værker.** Copenhagen, 1901.

Just Bing: **Norsk Litteraturhistorie.** Christiania, 1904.

Halvdan Koht og Julius Elias: **Breve fra Henrik Ibsen, med Indledning og Oplysninger.** Copenhagen, 1904. (The letters have appeared in both a German and an American edition.*)

---

* The American edition of the letters is a satisfactory work except for the fact that the European editors are not mentioned. The long introduction of forty-five pages, is, by inference, the work of the translators, whereas it is a translation of the introduction in the European edition. The foot-notes, too, are abbreviations of the annotations in the European edition. On account of the above facts, the Editor has made no use of this edition, but has made his own translation of the extracts from the letters.

Valfrid Vasenius: **Henrik Ibsen, ett skaldeporträtt.** Stockholm, 1882.

Georg Brandes: **Henrik Ibsen.** Copenhagen, 1898.

C. Lambek: **Bidrag til Ibsen-Kritiken.** Copenhagen, 1899.

Christen Møller: **Henrik Ibsen som Skjald for Nordens Folk.** Copenhagen, 1900.

H. Thaarup: **Henrik Ibsen, set under en ny Synsvinkel.** Copenhagen, 1900.

Hellen Lindgren: **Henrik Ibsen i hans lifskamp och hans verk.** Stockholm, 1903.

Karl Larsen: **Ibsens episke Brand.** Copenhagen, 1907.

L. Passarge: **Henrik Ibsen, ein Beitrag zur neusten Geschichte der norwegischen Nationallitteratur.** Leipsic, 1883.

Adalbert von Hanstein: **Ibsen als Idealist.** Leipsic, 1897.

Roman Woerner: **Henrik Ibsen.** Vol. I. Munich, 1900.

Rudolph Lothar: **Henrik Ibsen, Dichter und Darsteller.** Leipsic, 1902.

Robert Petsch: **Ibsens Brand.** Würzburg, 1902.

Emil Reich: **Henrik Ibsens Dramen.** Dresden, 1906.

Wilhelm Hans: **Schicksal und Wille, ein Versuch über Henrik Ibsens Weltanschauung.** Munich. 1906.

Georg Brandes, Julius Elias, Paul Schlenther: **Henrik Ibsens Sämtliche Werke.** Introduction to Vol. IV. Berlin.

